

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra obecné antropologie

Bc. Jakub Holas

Služby ve jménu dobra

Rotary kluby v České republice

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Yasar Abu Ghosh, PhD.**

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. června 2014

Jakub Holas

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce za jeho cenné rady a připomínky.

Obsah

Abstrakt.....	5
Abstract.....	6
HLEDÁNÍ.....	7
NEZVANÝM VSTUP ZAKÁZÁN.....	10
II. I. Kluby mocných	14
II. II. Služba nade vše.....	15
II. III. Kdo koho zkoumá?.....	20
II. IV. Okázalé zahálení?.....	26
HISTORIE JEDNOHO Hnutí	35
III. I. Rotary na vzestupu.....	37
III. II. Liga ctnosti	38
III. III. Kovbojové a ti druzí.....	42
III. IV. Odkaz svobodných zednářů	44
CHARITA A PENÍZE	53
IV. I. Charita jako dar	53
IV. II. Být dobrým občanem	58
IV. III. Morální transformace.....	65
IV. IV. Dobro na prodej	73
IV. V. Quid pro quo	78
VSTRÍČ LEPŠÍM ZÍTŘKŮM?	83
BIBLIOGRAFIE.....	87

Abstrakt

Práce zkoumá motivy dobročinnosti a její jednotlivé podoby v dnešní společnosti. Navazuje na kritické teorie studying up formulované Laurou Nader v 70. letech minulého století. Zamýšlí se nad úskalími etnografického výzkumu v mocensky nerovném terénu, kdy se antropolog ocitá v pozici nežádoucího. Na základě ročního výzkumu v Rotary klubech práce sleduje otázku, zda je dobročinnost ryzím aktem altruismu, sledováním vlastního zájmu nebo kombinací obou. Charita se od své původní křesťanské podoby postupem času vyprázdnila. V současné době nabývá podoby úspěšného marketingového nástroje. Pro někoho může znamenat péči o znevýhodněné, pro druhého jednoduchý krok, jak ulevit svému svědomí. Pro jiné zase vhodnou záminku pro založení soukromého klubu. Dobročinnost tak v jistých rysech nahradila křesťanskou zpověď a je tak jako ostatní komodity v neoliberalním systému jednorázově konzumována, aniž by vytvářela dlouhodobé vazby mezi dárcem a obdarovaným. Rotary International představuje celosvětovou síť soukromých klubů, mezi jehož členy se řadí přední osobnosti z finanční sféry, zdravotnictví, veřejné správy, žurnalistiky či vědy a výzkumu. Z antropologického hlediska se proto nabízí zkoumat Rotary klub v podmínkách nastupujícího kapitalismu v Čechách, jakožto institutu dobročinnosti.

Klíčová slova: Rotary klub; svobodné zednářství; dobročinnost; charita; dar; ostentativní zahálení; neoliberalismus; konstruktivismus; studying up.

Abstract

The thesis analyses the motives of charity and its various forms in the present society. It builds on the critical theory of “studying up”, formulated by Laura Nader in 1970s. It considers the difficulties of ethnographic research in an unequal-power terrain, where the anthropologist finds himself in an unwelcome position. Based on a one-year long research of Rotary clubs, the thesis examines the question of whether the charity is a pure act of altruism, following of self-interest, or a combination of both. Charity has lost its significance from its original Christian form over time. Today, it takes the form of a successful marketing tool. For someone it may mean caring for the disadvantaged, for another a simple tool to ease his conscience; for others a convenient pretext for the setting up of a private club. Charity in some respect replaced the Christian confession and like other commodities in the neoliberal system is consumed without creating a long-term relation between the donor and the donee. Rotary International is a worldwide network of private clubs, among its members are leaders in the financial sector, health care, public administration, journalism and science and research. One can therefore examine the Rotary club from an anthropological point of view of emerging capitalism in the Czech Republic, as the charitable institution.

Keywords: Rotary club; Freemasonry; Philanthropy; Charity; Gift; Conspicuous consumption; Neoliberalism; Constructivism; Studying Up.

I

HLEDÁNÍ

Uplynuly dva měsíce od zahájení zimního semestru a s mým vedoucím diplomové práce jsme na podzim roku 2011 seděli v jeho kanceláři, přemítajíc nad tématem mojí diplomové práce. Přišel jsem s několika návrhy, kam bych svůj vědecký zájem rád namířil. Pokračovat ve výzkumech o maďarské minoritě v České republice bylo již víceméně *passé* a pronikat do další etnické skupiny naopak už ne tak lákavé. Hledal jsem téma, kterému není v našem prostoru věnovaná taková pozornost. Pokud je obecně bádání v antropologii zaměřeno z velké části na tzv. lidi na okraji, tedy na všech možných rysech marginalizované skupiny, vybíral jsem téma opačné, resp. skupinu lidí, kteří stojí na opačné straně pomyslné sociální hierarchie. Jedná se o terén, který není ve středoevropské antropologii příliš často zkoumaný. Až na několik výjimek, ať už je to sledování působení elit v rámci jednotlivých etnických minorit (Bittnerová & Moravcová 2009) nebo služeb, které jsou poskytovány v tzv. luxusních restauracích v našem hlavním městě (Hajdáková 2013), se jedná o téma, které není příliš u antropologů zastoupené.

Jak ale takové skupiny oslovit? U maďarské minority to bylo snadné. Přišel jsem na pravidelné týdenní setkání členů maďarského klubu v Maďarském kulturním centru v Rytířské ulici v centru Prahy, pravdou je, že na pozvání členky klubu, která byla možným výzkumem nadšená. A nadšení byli následně všichni. Podobné skupiny většinou nemají co skrývat, co se týče jejich kulturního života, a tak i uvítají, pokud o nich „*zapálený antropolog*“, resp. kdokoli znalý jejich prostředí, napíše knihu či studentskou práci. Na druhé straně lidé, kteří vlastní značné finanční prostředky a setkávají se v uzavřeném soukromém klubu, až tak sdílní nejsou, ba co víc, člověk se bez pozvání do takového klubu ani nedostane. Koneckonců důvod, proč se setkávají v klubu je zřejmý – stranit se zbytku společnosti, a tudíž možnost, že by o nich – *kdokoli z venčí* – začal psát knihu, je přinejmenším podezřelá, či spíše nepřijatelná. Zkrátka nepotřebují jakoukoliv publicitu sebe sama. To však byl v případě rotariánů

mylný dojem, neboť se v té době poohlíželi po PR agentuře, která by jim připravila několik článků o nich samotných a můj nápad s diplomovou prací tak byl zajímavou nabídkou.

Rozmýšleli jsme dlouze, kdo by mohl znát někoho, který by mě do takového soukromého klubu či jiné uzavřené skupiny mohl vzít, představit, případně se přimluvit za možnost *něco o nich napsat*. „Tak jako vždy je možnost říct Tomášovi,¹ ten zná kde koho, ačkoli sám antropolog je vůči těmto zprostředkováním kontaktů skeptický a vždy se tvářil negativně,“ opáčil vedoucí moji práce na moji otázku, zda někoho takového nezná. „Možná ale, že by Eliška mohla někoho znát. Ona kdysi dělala dobrovolnické práce pro Maltézské rytíře, takže to by asi bylo nejlepší,“ doplnil. Skutečně, Eliška kdysi pracovala pro Maltézské rytíře. „Za dva měsíce budou mít setkání, kam chodí všichni známí aristokrati, kteří mají v Česku nějaké nemovitosti. Bude to u příležitosti vydání nového Almanachu české aristokracie, který vydává jeden z nich,“ vysvětlovala nadšeně. Eliška chodila na tato setkání pravidelně a nebyl by problém mě tam vzít jako pomocníka mezi ostatní personál, který bude s organizací pomáhat. „Víš, co by ale bylo ještě lepší? Ten pán, který každoročně připravuje a vydává Almanach, tak jeho syn chodí s tebou do studijní skupiny. Sice není zapsaný na naší fakultě, ale externě navštěvuje některé semináře. Víš který? Přeci Hugo, vnuk toho slavného spisovatele. Zeptej se jeho, on by už mohl vědět. On je taky členem Rotaractu Poděbrady, tam chodí mladí lidi, většinou jsou to děti podobných lidí, které hledáš, uvidíš, to by mohlo být dobrý,“ uzavřela s nadšením.

Nenechal jsem nic náhodě a s kontaktem v kapse jsem oslovil ještě moji bývalou vedoucí z předchozího studia. Tuším, že kdysi při našich diskusích zmiňovala svojí dobrou přítelkyni, jejíž manžel by měl být vysoce postaveným zednářem. „Pane kolego, já se tázala, ale bohužel, to prý nepřipadá ani v úvahu, že by někoho cizího pustili mezi sebe, ještě k tomu aby o nich psal. Ne, oni ani o tom prý nechtěli slyšet,“ dostalo se mi z jejích úst o měsíc později odpovědi.

Zima se přelomila, vánoční svátky skončily a přišel nový rok. Ještě před Vánoci jsem se stihl setkat se svým spolužákem Hugem a popovídat si o jeho aktivitách

¹ Tomáš je významnou postavou naší kulturní scény, která ve svém životě naznala potřebu rozvíjet se také intelektuálně vedle svých uměleckých a obchodních aktivit, a tak vystudovala antropologii. Byl by tak skvělým kandidátem mě uvést do některého ze soukromých klubů. Nicméně se drží přesvědčení oddělování byznysu od sféry akademie.

v Rotaract klubu a vůbec o dalších aktivitách, které jsou na tamní klub navázány. Rotaract klubu je „*dceřiný klub*“ Rotary klubu. Je určen pro mladé lidi mezi 18 – 30 lety, kteří se zajímají o humanitární službu, vzdělávací aktivity nebo o sebevzdělávání skrze setkávání s dalšími členy klubu.² „My se scházíme v Poděbradech, já to tam znám už dlouho a máme tam v klubu několik lidí, teď je to kolem dvanácti. Ony ty Rotaract kluby nejsou až tak navštěvovaný,“ vysvětloval mi Hugo a jedním dechem pokračoval dále. „Všehovšudy jich je v České republice a na Slovensku devět, což je ve srovnání se sedmačtyřiceti Rotary kluby nízké číslo. Ale víš co, pro tebe by mohl být daleko zajímavější vidět Rotary klub, kam chodí ti starší. To by ti mohlo přinést lepší materiál pro tvoji práci. Já tedy nevím, jestli je to zrovna to, co hledáš, ale mohlo by.“ „A znáš někoho, kdo by mě do takového klubu dostal? Protože to si asi netroufnu přijít do klubu sám a jen na tebe odkázat. Víš, jak to myslím... Ono říct, znám někoho, kdo zná vás, to není až tak důvěryhodné,“ opáčil jsem bezradně. „No, proč ne, mohl bych se zeptat Stanislava, šéfredaktora rotariánského časopisu ... chodí často do všech klubů a tak různě, takže by mohl být ten pravý,“ nabídl mi kontakt Hugo. Na konci ledna jsem již měl svou první schůzku se Stanislavem; taktně mě pozval nejprve mimo klub, do kavárny Café Louvre. Rozumím prvotní opatrnosti, přeci si klub, který si své členy vybírá sám, nepozve někoho neznámého napoprvé mezi sebe. A trvalo další téměř dva měsíce, než se mi dostalo poněkud odměřeného přijetí v klubu.

² Viz. <http://www.rotaractbrno.org/index.php> (11. 5. 2013)

II

NEZVANÝM VSTUP ZAKÁZÁN

Stanislav, šedesátník, mě očekával v kuřáckém salonu Café Louvre. Seděl v přítmí rohu a vznášející se kouř z cigarety ohlašoval vášnivého kuřáka. Stanislav je novinář na volné noze, bývalý dokumentarista, šéfredaktor rotariánského časopisu Rotary Good News a v neposlední řadě ředitelem jedné neziskové organizace. „Však ještě uvidíte, že ona je to taková oblíbená rotariánská kratochvíle, dělat několik věcí najednou a ještě k tomu si vzít něco dalšího,“ podtrhl své představení potutelným úsměvem Stanislav. A co že to je ten Rotary klub? Spokojme se prozatím s oficiální definicí rotariánů, která nám poslouží pro rychlou orientaci mezi dalšími obdobnými uskupeními:

„Rotary je celosvětovou organizací vedoucích osobností z podnikatelských a odborných kruhů, které poskytují humanitární služby a pomoc svým spoluobčanům, prosazují ve všech oblastech vysoké etické zásady a napomáhají vytváření vzájemné důvěry a míru na celém světě.“³

Výzkum v terénu, kde se antropolog ocitá v pozici nevídaného hosta, popsala řada autorů. Ve svých počátcích se výzkumníci vydávali mimo svoji kulturu, do nezápadních společností, ve kterých se ocitli v určitém smyslu v mocenské pozici. Ne ani tak početní převahou nebo fyzickou silou, nýbrž v pozici výzkumníka - strategie terénního výzkumu, zúčastněné pozorování, psaní výsledného textu bylo čistě v jejich kompetenci. Dokonce i tehdy, kdy výzkumníci z manchesterské školy začali objevovat terén vlastní kultury, zejména marginalizované skupiny, byli stále ve zvýhodněné pozici oproti těm, které sledovali (Kuřík 2013: 65). Byli to ti, kdo přišli za zkoumanou skupinu hovořit. Antropologie si od svého počátku nese ve svém jádru aktivistické tendence – tu více tu méně projevované – které právě v terénu vyloučených lidí na okraji společnosti

³ Viz. <http://www.rotary2240.org/district-2240/cs/o-rotary/> (20. 2. 2013)

dostávají svého opodstatnění. Situace se však obrací ve chvíli, kdy se sociální vědci vydali zkoumat lidi z vyšších pater společnosti a korporace jako takové.

V roce 1972 napsala americká antropoložka Laura Nader článek „*Up the Anthropologist – Perspectives Gained from Studying Up*“, ve kterém vyzývala k novému zaměření antropologie (doslova píše „*reinventing*“, tedy jakési znovuobjevování antropologie), a to zejména orientací na vyšší společenské třídy. S podivem se rozhlíží po tehdejších publikacích a nachází pouze studie vyloučených a chudých skupin; výzkumy bohatých, mocných, ale i například středních tříd nenachází. A právě výzkumy *studying up* měly rozšířit tematický záběr antropologie; pokud se podle autorky tážeme po tom, „*proč jsou někteří lidé chudí, měli bychom se i ptát, proč jsou někteří zase tolik bohatí*“ (Nader 1972: 289).

Nader nerozšířila za pomoci *studying up* pouze obzory tehdejší antropologii, ale nadnesla řadu problémů, které přináší nový terén. Zejména otázku přístupu k bohatým lidem a světovým korporacím, kteří ve skutečnosti nestojí o pozornost antropologů. Kritický přístup přinesl také reflexi postavení a role samotného výzkumníka v terénu a mocenských vztahů mezi ním a informátory – „*[a]ntropologové by se skutečně mohli sami sebe zeptat, zda terénní výzkum jako celek nezávisí na jistém typu mocenského vztahu, jež je ku prospěchu antropologa a zda skutečně tyto vztahy dominance a podřízení nemají vliv na typy teorií, které antropologové utvářejí*“ (Nader 1972: 289, citovaná v Kuřík 2013: 65).

Na kritické teorie kolem Laury Nader a *studying up* navázal v devadesátých letech Hugh Gusterson v článku „*Studying Up Revisited*“, který prováděl výzkum laboratoře v Kalifornii (USA), kde se vyvíjely nukleární zbraně. Při svém výzkumu si všimá, že většina studií tehdejší antropologie, která začala zkoumat vlastní společnost, není ani z části vědou zkoumající horní vrstvy, jako spíše zkoumáním jiného, marginálního, uvnitř vlastní společnosti. Nedošlo tak k posunům „nahoru“ v logice *studying up*, k rozšíření terénu o horní vrstvy společnosti, nýbrž k přesunu „zkoumání exotična“ z ne-západních společností do té západní (Gusterson 1997:114-117).

S kritikou přístupu *studying up* pokračovala o několik let později Sherry Ortner v práci o filmovém studiu v Hollywoodu. Podle autorky totiž většina prací *repatriované* antropologie, jak ji nazývala Nader (1972), nejen, že stále vyhledává jinakost a

marginalizovanost uvnitř vlastních společností, ale dokonce i práce, po kterých Nader volala, nejsou ani zdaleka studiemi vzhůru, tedy zkoumáním těch nejvyšších pater společnosti, nýbrž spíše *studiemi napříč*, tedy *studying sideways* (Ortner 2010: 213). Většina antropologů totiž zkoumá lidi, kteří jsou víceméně podobní jako oni, vysokoškolsky vzdělaní, pracující ve službách či médiích, nosiči obdobných habituálních dispozic, jako samotní výzkumníci.

Ortner se však pozastavuje nad jedním z palčivých problémů, který se objevuje právě v přístupech *studying up* či *studying sideways* – a to problém přístupnosti terénu, na který již poukazovala Nader. Sociální vědec totiž nemá co nabídnout svým informátorům výměnou za jejich čas věnovaný výzkumu. Ortner přiznává, že jako novinářka by měla v hollywoodském studiu šanci – filmová produkce potřebuje publicitu. Ale jako antropolog jim toho příliš nezajistí (Ortner 2010: 218). Ba co víc, studovat lidi „nahore“, například mezinárodní korporace či vládní úřady znamená penetrovat terén, ve kterém je jakýkoliv člověk, který by se mohl dozvědět něco, co nemá být veřejnosti známo, jednoduše nežádoucí. Výzkumníci jsou tak postaveni před úkol redefinovat svůj přístup do terénu, své metody a nástroje při zkoumání. V případě Gustersona a jeho výzkumu v laboratoři vyvíjející nukleární zbraně bylo naprosto vyloučené, aby podnikl zúčastněné pozorování přímo na místě; musel pro svůj výzkum proto volit jiné metody a jiné zdroje čerpání dat, jako například písemné prameny (Gusterson 1997). A nejen jiné metody a nástroje práce. Antropologové musí čím dál tím méně spoléhat pouze na jediný zdroj informací od svých informátorů a pracovat s více zdroji. Ať už jsou to historické reálie, písemné materiály, informace z médií či se více zaměřit na rozhovory, pokud je zúčastněné pozorování nedostatečné. George Marcus (1995) v této souvislosti hovoří o tzv. *multi-sited etnografii*, tedy o co nejširším výběru různorodých dat sebraných v terénu; výzkumník se tak snaží nahlížet na svůj problém z několika možných úhlů – ať už společenských, nebo geografických. Marcus tento přístup rozpracoval při svých studiích globalizace, kdy potřeboval zachytit nejen různé skupiny lidí po celém světě, ale též i transnacionální procesy, které se ve světě odehrávají. Na tomto místě zúčastněné pozorování předvídatelně selhávalo a bylo potřeba jednotlivé metody vzájemně kombinovat (Marcus 1995: 96-99).

Při svém pobytu mezi rotariány jsem čelil promýšlení stejné otázky. Ačkoli jsem získal přístup do jednotlivých klubů a na oficiální události pořádaných členy, nebylo

možné se spoléhat pouze na jejich otevřenost a čekat, zda mi řeknou vše, co bych chtěl. Ostatně, to bych ani jako člověk neznalý jejich prostředí stěží odhadl. Tato otázka postupem času nabrala na své důležitosti, zejména díky snaze, která byla vyvíjena rotariány směrem ke kontrole mé práce. Vzhledem k jejich pozici, která je vůči mně stavěla do výhodného postavení, bylo zřejmé, že budou informace, které mi poskytují, třídit a upravovat dle přesvědčení, jak má jejich výsledná image v mých očích vypadat. Nemluvě o pozvánkách na různé, předem vytipované akce, kterých jsem se účastnil. I tento výběr je nutné považovat za účelový a vytvářený s určitým cílem mi ukázat jen to, co sami budou chtít. Z těchto výše jmenovaných důvodů jsem po vzoru *multi-sited ethnografie* (Marcus 1995) volil sběr informací z dalších zdrojů (archivní materiály, novinové články, různé blogy a názorové články na internetu, dotýkající se rotariánů atd.), které by mi mohly být nápomocny. Jen díky tomu jsem například zjistil různé prohřešky dnes již bývalých členů, kteří v rámci klubů sjednávali zvýhodnění některých členů v získávání státní zakázky apod. (k tomuto tématu se níže vrátím podrobněji).

Je otázkou, zda můžeme výzkum mezi rotariány řadit mezi studia vzhůru (*studying up*), nebo naopak mezi studia napříč (*studying sideways*). Řekl bych spíše kombinací obou. Někteří rotariáni jsou vysokoškolští učitelé, pracovníci veřejné správy či novináři, které tak můžeme víceméně srovnávat s antropology, co se týče habituálních dispozic (Bourdieu 1984); můžeme se však setkat i s těmi skutečně z vyšších pater společnosti, ať už se jedná o majitele velkých korporací či úspěšné politiky. Ať už převažuje prvně či posledně jmenovaný, je důležité, aby si sociální vědci uvědomovali napětí, které může být vyvoláno asymetrickými pozicemi v terénu. Nejen snahy o kontrolu výzkumníka ze strany aktérů, ale také používání metod ze strany výzkumníka mají velký vliv na jeho pobyt v terénu a následnou podobu získaných dat. Je totiž mylným přesvědčením, že sociální vědci svá data „sbírají“, tak jako by sbírali jahody na plantáži. Nikoliv. Jak správně poukazuje Tereza Stöckelová a Yasar Abu Ghosh, „*etnografování je kreativní proces, ve kterém se prolíná vytváření dat, teoretizace, reflexivita, různé způsoby psaní stejně jako sociální vztahy v terénu ... etnografie je dovednost, kterou jako výzkumníci musíme trénovat in vivo*“ (Stöckelová, Abu Ghosh 2013: 7-8).

Metodologický přístup *studying up* nám umožňuje zaměřit náš pohled od příjemců dobročinnosti k těm, kteří dobročinnost poskytují. Sledovat jejich motivaci,

jak sami dobročinnost a její potřebnost verbalizují, neméně pak smysl, který svým dobročinným aktivitám připisují.

II. I. Kluby mocných

Rotary kluby nejsou ojedinělým fenoménem. Ačkoliv patří mezi největší a nejpočetnější co se týká počtu členů i globálního působení, na obdobném principu, stejně staré a i téměř stejně početné jsou tzv. Lions kluby, jejichž první klub v České republice zakládal v roce 1990 dnes nechvalně známý majitel modřanské polikliniky Jaroslav Barták.⁴ Lions byly v USA založeny několik let po Rotary klubech a kladou si za cíl též charitativní činnost (Charles 1993).

Vedle těchto „*servisních klubů*“ můžeme vysledovat tzv. byznys kluby. Jeden z nejstarších v České republice je Golem klub z roku 1991. Roku 1996 bylo založeno Sdružení Lípa či klub Appia založený roku 2004. Celkem velkým klubem je Prague Business Club pocházející z roku 2001, kdy jej založil Luboš Drobík pro významné obchodníky a manažery (existuje i alternativa pro ženy – *Ladies Business Club*).

Zvláštní místo zaujímají Svobodní zednáři s dlouhou historií (první lože r. 1717) a celosvětovou působností. Jelikož se jedná o velké téma, nebudu jej nyní nijak zvláště rozebírat, snad jen později se vrátím k otázce tradice soukromých klubů, která v Evropě vyrostla právě z oné zednářské historie. Zmínil bych ještě rozdělení zednářské činnosti na soukromé aktivity, které jsou pro veřejnost tradičně zapovězeny (zednářské rituály), a aktivity veřejné, zejména opět charitativní činnost.

Na jedné straně tak zde máme kluby, které se primárně zaměřují na charitativní činnosti a soukromé aktivity členů jsou zastoupeny v menší míře. Na straně druhé jsou tzv. *business kluby*, kde primární účel setkávání je navazování sociálních kontaktů a zejména náplň volného času, dobročinné aktivity jsou zastoupeny spíše doplňkově, ve formě jakési *image*, kterou se zaštiťují směrem k veřejnosti. Dokonce i takový klub jako např. Prague Business Club má své charitativní aktivity. V dalších kapitolách se

⁴ Jaroslav Barták byl obžalován ze sexuálního obtěžování svých asistentek. Po vznesení obžaloby byl klubem vyloučen. Informace, které následně začaly podávat média, ukázaly, do jaké míry jsou takovéto kluby propojeny s politikou a byznysem. Např. viz. http://www.lidovky.cz/lovec-mocnych-bartak-fotil-se-se-zemanem-klaudem-i-papezem-p3o-/zpravy-domov.aspx?c=A130206_190251_In_domov_sm (11. 3. 2013)

podíváme podrobněji na způsoby, jak soukromé kluby k samotné dobročinnosti přistupují. Všechny však spojuje jedno – jsou to lidé převážně z vyšších pater společnosti, kteří svojí účast v soukromých klubech popisují jako dobročinné aktivity.

II. II. Služba nade vše

Než jsem poprvé navštívil na jaře 2012 jeden z pražských klubů, obdržel jsem od Stanislava množství příruček, časopisů, letáků a samozřejmě internetové prezentace, které jsou o Rotary k dispozici. Pokusím se proto nejprve načrtnout obraz Rotary, který jsem na počátku výzkumu měl a který se pobytem v terénu modifikoval. Jak se oficiálně prezentují rotariáni a jak definují, co je Rotary?

Rotary představuje „celosvětovou síť klubů, v jejichž rámci se sdružují společensky dobře situovaní lidé za účelem služby veřejnému zájmu,“⁵ říká webová prezentace a samotní členové se vyjadřují v duchu obdobném. Česko-slovenská oficiální prezentace popisuje Rotary jako „kreativní společenství s vysokým synergickým potenciálem. Má celosvětovou působnost, je nepolitické, národnostně a nábožensky tolerantní. Na základě předem daných zásad a vzájemné rovnoprávnosti sdružuje špičkové odborníky a odbornice nejrozmanitějších profesí. Členům a členkám nabízí kultivovaný životní styl podle jejich osobních zájmů, otevřené přátelské vztahy a další rozvoj jejich osobnosti. Společenství Rotary svými veřejně prospěšnými aktivitami a projekty (službami) pozitivně ovlivňuje region, v němž působí, a napomáhá utvářet občanskou společnost v duchu svého trvalého kréda „service above self“.“

Základní organizační jednotkou je *klub*, čítající v průměru v České republice 25 - 35 členů, dále *distrikt* (v tomto případě distrikt 2240 Česko-Slovensko; nemusí se však nutně krýt s určitým státem), nad ním *region* (Evropa atd.) a nejvyšším orgánem je *ústředí Rotary*, sídlící na předměstí Chicaga, v Evanstonu. První Rotary klub byl založen advokátem Paulem P. Harrisem 23. února 1905 právě v Chicagu (Nicholl 1984).

V České republice je celkem 47 klubů nacházejících se ve větších městech. Celosvětově se jedná o 34 103 klubů s 1 227 563 členy. Až do roku 1989 byly všechny

⁵ Viz. <http://www.rotary.org> (11. 3. 2013)

kluby striktně mužské. Teprve když soud ve Spojených státech tuto restrikcí zrušil jako diskriminační, byl vstup do klubů umožněn i ženám (Bird 1963: 58-62). I přesto existuje řada klubů, které se tomuto nařízení nepodvolily a stále jsou ryze mužské. Nemluvě o tom, že všeobecná tendence je dominantní převaha mužů v rámci klubů (stačí porovnat čísla – z celkového počtu 1 227 563 členů je 197 044 žen-členek). Ve Velké Británii fungují tzv. *Inner Wheel Clubs*, což jsou kluby zřizované při klasických Rotary klubech a jsou určeny pro manželky rotariánů. Dnes se tyto *kluby pro manželky* považují např. mezi českými rotariány spíše za přežitek starých časů.

Klub je vždy zakládán jako občanské sdružení (resp. dle platných zákonů dané země) ve spolupráci se svým partnerským klubem. Ten by měl *dohlédnout* na to, aby klub založili lidé určitého společenského postavení s dostatečnými zkušenostmi a *společenským kreditem*.⁶ V podstatě je to jakýsi mechanismus ochrany *dobrého jména Rotary*, který by měl zabránit, aby si klub založil někdo s trestnou minulostí. Po uplynutí zkušební doby šesti měsíců je klub oficiálně schválen ústředím distriktu a postupuje ke schválení k celosvětovému ústředí a až poté je zanesen do registru Rotary klubů a může využívat názvu Rotary klub (do té doby pouze občanské sdružení) s logem ozubeného kola. Následné přijímání nových členů probíhá vždy na základě pozvání. Potenciální člen klubu se nemůže sám přihlásit, *podat si přihlášku*; musí být osloven některým ze stávajících členů (ti na schůzích diskutují o přijímání nových členů) a představit se klubu. Posléze mu je uděleno *členství na zkoušku* na dobu šesti měsíců a až poté se hlasuje o jeho přijetí za řádného člena. V tomto tajném hlasování smí hlasovat nanejvýš jeden člen proti; v opačném případě není jedinec přijat. Idea složení Rotary klubů je taková, aby v každém klubu byla zastoupena co nejpestřejší škála různých povolání, zaměření a specializací. Členové klubu jsou přijímáni dle svého povolání; v případě, kdy je z dané oblasti více členů, není umožněn potenciálnímu uchazeči vstup do klubu.⁷

Rotary kluby se schází s pravidelností jednou za týden, a to buď v ranních, odpoledních nebo večerních hodinách (převážně). Tato klubová setkání mají pevný řád, který je definován ústředím Rotary International, a je dodržován ve víceméně stejné podobě již od jejího založení. Členové se setkávají zpravidla v hotelech vyšší třídy (v

⁶ V podstatě jsou to ti, kteří vybírají první členy nového klubu. Až když je klub ustaven a schválen ústředím RI, schvalují si nové členy již samotní členové klubu.

⁷ Viz. Manual of Procedure. A Reference Manual for Rotary Leaders. 2010.

Praze např. Hotel Paříž, Hotel Bohemia, Hotel Alcron, Hotel Ambassador atd.); tento druh míst pro setkávání je vybrán z toho důvodu, aby rotariáni mohli spolu povečeřet a aby se scházeli na neutrální půdě (i když majitel hotelu někdy bývá sám rotariánem), nikoli u některého z členů klubu. Samotná schůzka je zahajována úderem do zvonu, následuje rozprava, společné jídlo (snídaně/oběd/večeře), rozprava a přednáška, kterou si připravuje buď jeden z členů klubu, nebo je pozván host zvenčí (pro představu: ředitel Pražského jara, místní politik, významný sportovec aj.). Setkání tudíž mají ritualizovaný charakter.

Ritualizovaná nejsou pouze pravidelná týdenní setkání - rotariáni mají i vlastní *rotariánský rok*,⁸ který začíná v červenci a končí v červnu následujícího roku. *Rotariánský rok* je základní jednotkou, v jejíž délce se střídají všichni rotariáni, zastávající určitou pozici v rámci organizace RI. Např. prezident klubu, sekretář klubu, guvernér distriktu, prezident celosvětové RI atd. Z pravidelné roční výměny všech činnovníků odvozují i svůj název Rotary – rotovat; rotující v pravidelné periodicitě. Odtud také symbol RI – ozubené kolo, které symbolizuje jak rotování, tak jeho příznačná průmyslová podoba má naznačovat „víru v pokrok“. Ve složení s ostatními koly značí celosvětovou spolupráci všech klubů dohromady – neboť ozubené kolo plní svůj účel pouze ve složení s ostatními koly, kdy do sebe zapadnou a teprve pak se mohou pohybovat.

V čele klubu stojí zmiňovaný prezident klubu volený na jeden rok. Prezident daný klub reprezentuje, vede klubové schůzky a uzavírá za klub právně závazné smlouvy. Prezident je vždy volený jeden rok dopředu všemi členy klubu a následně odjíždí v březnu na tzv. PETS (*President Elected Seminar*), seminář, resp. víkendové školení pro nově zvolené prezidenty. Výše je guvernér distriktu, v tomto případě distriktu Česko-Slovenska, jakožto jeho nejvyšší reprezentant. Guvernér je volen dva a půl roku dopředu, neboť přípravy na tuto funkci jsou zdlouhavé – základem je školení všech guvernérů z celého světa v San Diegu, poté obdrží titul DGN (*district governor nominated*), který je následně na celosvětovém sjezdu rotariánů potvrzen do funkce,

⁸ Někdo by mohl namítnout, proč mají rotariáni i svůj vlastní rok. Spíše než snaha o výstřednost je rotariánský rok výsledkem shodou okolností. V roce 1910 se uskutečnilo první světové shromáždění rotariánů (tehdy pouze v rámci států USA), a to právě v srpnu. Od té doby se každý nový rotariánský rok počítal od srpna do července následujícího kalendářního roku. Později došlo k posunu o jeden měsíc zpětně. Celosvětové shromáždění potvrzuje do funkce prezidenta RI a guvernéry jednotlivých distriktů, proto bylo nutné rok upravit tak, aby odpovídal výměnám jednotlivých členů vedení.

kteřou za dva roky nastoupí. Tím se dostáváme k řídícímu výboru, ve které jsou zastoupeni poslední guvernér (*titul PDG, past district governor*), současný distriktní guvernér (DG) a nastupující guvernér (*DGE, district governor elected*) a již zmiňovaný nominovaný guvernér (DGN), dále je zde zastoupeno 13 asistentů guvernéra pro každý kraj distriktu, mluvčí distriktu a guvernéřský sekretář. Nejvyšším představitelem celé RI organizace (*Rotary International*) je celosvětový prezident, který je volen na celosvětovém shromáždění distriktními guvernéřy. Každý celosvětový prezident, stejně tak i guvernér, si volí „heslo“, které je po dobu jejich funkce reprezentuje.

Rotary má propracovanou hierarchii – guvernér může jednotlivým klubům *doporučovat, udělovat rady, napomínat*, nicméně jim nemůže cokoli nařizovat, obdobně je na tom i celosvětový prezident. Pouze v případě, kdy by některý z klubů neplnil povinnosti, neodváděl pravidelné finanční poplatky či se choval jakkoli *neeticky*, ústředí RI rozhodne o jejich vyloučení z registru Rotary klubů, a tím klub pozbývá i nárok na využívání ochranného znaku a názvu Rotary.

Rotary kluby jsou kluby *servisní*, tzn. že slouží své obci, komunitě. I proto činnost v klubu je často v materiálech nazývána jako služba (*service*). Činnost klubů je možné rozlišit do několika úrovní.⁹ Klubovou službou jsou myšleny veškeré aktivity mezi členy, zejména kulturního (soukromý koncert, recitál, degustace apod. spojena s menším charitativním projektem, kdy např. koncert je doprovázen aukcí ve prospěch dětského domova) a sportovního charakteru (společné golfové hry pro členy klubu s odvodem peněz na dobročinné účely). Profesní služba je též mířena na vlastní členy a měla by podporovat jejich *osobní a odborný rozvoj* – přednášky v rámci klubových setkání, výměnné programy GSE.¹⁰ Služba obci již byla zmiňována; zahrnuje veškeré charitativní a veřejně prospěšné projekty (*corporate social responsibility, CSR*) mířené na okolí klubu (tj. obec, ve kterém klub působí). Služba nové generaci je cílena na generaci lidí ve věku 12-25 let prostřednictvím několika výměnných programů jako je RYLA,¹¹ roční výměnné pobyty pro středoškoláky, letní campy, NGE¹² a též skrze

⁹ Definované v oficiálních *stanovách Rotary klubu*.

¹⁰ Group Study Exchange, nebo-li skupinová studijní výměna určená pro členy klubů za účelem využití jejich znalostí v jiné zemi. Např. skupina odborníků – rotariánů jede do Afriky řešit problémy s lokálním zemědělstvím.

¹¹ Semináře RYLA (Rotary Youth Leadership Awards) jsou týdenními pobyty pro mladé lidi, které vybere Rotary klub v jejich místě bydliště. V rámci programu probíhají teambuildingové aktivity, školení na téma

junior kluby (*Rotaract* a *Interact*¹³). Poslední službou je mezinárodní služba spojující ke spolupráci kluby napříč zeměmi, zejména skrze nadaci Rotary založenou 1947 a jednotlivé mezinárodní projekty.¹⁴

Výše jsem uváděl několik charakteristik, kterými se rotariáni prezentují. Mezi nimi zazněl i důraz na prosazování *vysokých etických standardů* a participace na rozvoji občanské společnosti. Tyto *etické standardy* jsou definovány jednak ve *Stanovách Rotary klubu* a *Listině zásad – chartě – ústavě Rotary klubu*; dvě listiny, které zakládající prezident klubu podepisuje a které shrnují základní informace a pravidla fungování klubů. Jádrem etických principů rotariánského hnutí jsou obecně platné *čtyři otázky*, které by si měl klást každý člen v případě, že o něčem rozhoduje, ať už v rámci klubů, tak i soukromém životě. Otázky jsou následující: „1) Je to pravda?, 2) Je to čestné ke všem zúčastněným?, 3) Podpoří to přátelství a vzájemnou důvěru?, 4) Přinese to prospěch všem zúčastněným?“ Rotariánem totiž člověk není pouze v klubu a při určitých setkáních členů, ale je jím neustále, veřejně i soukromě (přirovnáváno k *životnímu stylu*). Tento *čtyřbodový test*, jak zmíněné čtyři otázky rotariáni nazývají, je RI používán od roku 1932, kdy jej navrhl H. J. Taylor.¹⁵

Zmiňováno bylo také celosvětové heslo RI - *Service Above Self*, v českém kontextu oficiálně překládáno jako „*služba bez ohledu na sebe*“. Heslo, které je umístováno pod znakem či na jiných emblémech RI. Odtud vychází čtyři vytyčené oficiální cíle hnutí, kterými se řídí. „1) vyhledávání nových přátel, jako přínos pro službu a pomoci 2) vysoké etické normy ve všech profesích, rozpoznání hodnoty všech užitečných povolání a využívání všech povolání rotariánů k službě společnosti, 3)

podnikání, etika, leadership a dalš. Viz. <http://www.rotary2240.org/district-2240/cs/sluzba-mladezi/ryla/> (15. 2. 2014)

¹² New Generation Exchange je program pro „mladé odborníky“, které vybírají členové klubů ze svého okolí, zejména vysokoškolských studentů, kterým je nabídnuta možnost tříměsíční odborné praxe v zahraničí.

¹³ Junior kluby jsou určeny pro mladé lidi (*Interact* 12–18let, *Rotaract* 18–30 let) zajímající se o dobrovolnictví a charitativní činnost, které fungují pod záštitou klasických Rotary klubů. Nepsané pravidlo počítá s následným přestupem členů *Rotaract* do klasických klubů a nabytí plnoprávního členství.

¹⁴ Největším projektem, do kterého jsou zapojeny všechny kluby po světě je *PolioPlus*, jehož cílem je vymýcení dětské obrny. O něco menšími projekty jsou např. *ShelterBox* (sestavování základních balíků pro přežití, které zasílají do oblastí postižených přírodními katastrofami) či financování univerzitních středisek Rotary pro tzv. „mírová studia“ (instituty při univerzitách po celém světě nabízející pro studenty vybrané kluby studia v klasickém bakalářském, magisterském a doktorském programu).

¹⁵ Viz. <http://www.rotaryfirst100.org/presidents/1954taylor/taylor/essay.htm#.U15xDVemU8Y> (5. 5. 2013)

užívání myšlenky služby v osobním, profesním i společenském životě každého rotariána, 4) rozvoj mezinárodního porozumění, dobré vůle a míru prostřednictvím kolegiálnosti osob různých profesí, spojených myšlenkou služby.“¹⁶

II. III. Kdo koho zkoumá?

„Víte co, taková diplomová práce na téma Rotary jako life style by byla skvělá. Ono být rotariánem, to není jen o tom chodit do klubu, ale člověka to doprovází po celý den ... jak jsem říkal, máme čtyři otázky, které by si měl každý rotarián klást, pokud o něčem důležitém rozhoduje, pokud něco dělá a není si jist, jestli je správné to co dělá a pak samozřejmě jsme vázáni nějakou morálkou. Být rotariánem je mít určitou čest, dodržovat mravní zásady. No ale zpět k té vaší diplomce, mně se to téma líbí, už jsem to probíral včera na klubu s některými lidmi a rozhodně jsme se shodli, že tomu musíme dodat punc oficiálnosti. Pak už to bude všechno snadnější, ale je skutečně potřeba, aby to nejprve podpořilo vedení celého distriktu, takže hlavně guvernér a jeho rada, pak to může schválit náš klub a hned budete mít otevřené dveře do všech klubů,“ vyčetl Stanislav všechny nutné kroky, které bych měl splnit, než s výzkumem začnu. Při tak dlouhých výčtech, které by si nezahlavily s byrokratickými průtahy nejednoho úřadu, jsem začal uvažovat, do jaké míry se rotariáni „obávají“ toho, abych nenapsal něco nepatřičného. Nemluvě o tom, kdo práci vede a jakým stylem ji chce vést, což byly další z řady opakujících se dotazů.

„A kdo vám tu práci vede,“ otázal se zdvořile. „Kdybych mohl vidět nějaké práce, které již vyšly na vaší fakultě na obdobná témata, víte jak to myslím, abych se do toho stylu psaní dostal a mohli jsme na tom pracovat. Podívejte, nejlepší by stejně bylo, protože ve čtvrtek má do Prahy přijet guvernér s celou radou a budou se probírat důležité věci, tak napište s vaším vedoucím žádost, nebo to napíšu já a on se tam podepíše, já to předám radě, dobrý bude, když tam přijdete i s vaším vedoucím se představit, no a když je tím projektem oslovíte, tak oni vás pak podpoří ve vaší práci, což znamená, že budete mít snadnější přístup do všech klubů a i na naše další akce,“ načrtl plán na čtvrteční den Stanislav. V pozadí jeho pomoci při vstupu do terénu si nejjeden vnímavější antropolog musí povšimnout – ať už více či méně záměrné – snahy

¹⁶ Viz. <http://www.rotary2240.org/district-2240/cs/o-rotary/> (5. 5. 2013)

o kontrolu textu, který budu psát. Právě Stanislav si takové nároky na „kontrolu“ činí z pozice jednoho z aktivních zástupců rotariánů, neméně pak z pozice příslušníka městské vyšší střední třídy, kam bychom ho mohli jistě coby bývalého režiséra, ředitele městského divadla a nyní novináře na volné noze zařadit. Nároky, které jsou překvapující, pro někoho mohou být nepochopitelné, nicméně v jeho očích to nejsem já, kdo by rotariánům chtěl prokázat službu, ale naopak oni, kteří mi ji prokazují tím, že mi dovolí se účastnit klubových aktivit.

Na desátou hodinu jsem byl již na cestě do hotelu Bohemia, v blízkosti Prašné brány v Praze. Stanislav nás přišel uvítat do *foyer* hotelu a usadil v salonku přilehlém k dalšímu, kde zasedala guvernérská rada. Čekali jsme dlouho, téměř hodinu a půl, až jsem zbyl jen já a můj vedoucí utíkal již za svými povinnostmi. Posléze přišel Stanislav a uvedl mě do salonku. Za dlouhým stolem sedělo sedm lidí, se Stanislavem osm. Jak jsem posléze pochopil, nejdůležitější muž, guvernér distriktu, seděl uprostřed, aniž zvedl hlavu a stále si něco psal. „Dobrý den, vítáme vás tady, Jakube. Posadte se prosím,“ započal diskusi Miroslav, zvolený guvernér pro nový rotariánský rok (DGE). „Co vás k nám přivádí, mladý muži,“ otázal se. Vysvětlujíc, že píše diplomovou práci a zajímám se o Rotary, ujišťuji ho o mém zájmu a podávám výčet již absolvovaných setkání se Stanislavem a některé nápady na zpracování diplomové práce.

„To my samozřejmě věříme, že je to pro vás zajímavé,“ vstupuje náhle do debaty Richard, guvernér, který se do té doby věnoval dopisováním nějakého textu a očima mě ani nezaregistroval. „Je však potřeba to řádně promyslet a taky aby vám s tím někdo z rotariánů pomáhal, aby vám tu práci vedl a pomohl vám, abyste to napsal všechno správně, tak jak to je a má být,“ pokračuje zcela vážně. „Nejvhodnější by bylo, kdyby vám to nakonec i někdo z rotariánů oponoval, neboť já si moc neumím představit, když to bude po vás číst kdokoli z univerzity, samozřejmě všechna čest, to já mu vůbec neupírám, že by nebyl kvalifikovaný, na druhou stranu on to prostředí nezná, takže by mnohé mohl přehlédnout a tu práci vám neohodnotí, zda je správně napsána.“

Do rozhovoru vstupuje Ondřej, předseda výboru *služeb mládeži*,¹⁷ „určitě byste tam měl připsat služby mládeži, možná už vám o tom Standa říkal, protože Rotary hodně dbá o mladou generaci a věnuje jí nemalé prostředky, takže já bych vám hodně

¹⁷ *Služba mládeži* je výbor v rámci distriktu, který organizuje a dohlíží na všechny programy pro mladé lidi, ne pouze rotariány.

doporučoval, abyste se zaměřil na tohle, to by mohlo vydat i na celou diplomku, nebo aspoň na velkou část.“

Obdobná situace není pro antropology něčím neznámým. A je třeba přistupovat k ní s pochopením. Lidé, o kterých antropolog píše, přichází s vlastní představou, „*jak by to mělo být napsané*“. Na jedné straně vidíme „*strach*“, lépe řečeno možné „*obavy*“, aby je to, co o nich někdo cizí napíše, nikterak nepoškozovalo a neukazovalo v negativním světle. Na druhé straně musíme k těmto pokusům o ovlivnění výsledné práce přistupovat s pochopením, neboť je možné očekávat, že tito lidé takto žijí dlouhá léta, v tomto případě jsou členy Rotary několik let, někteří i desítky let a jejich představa, že pouze oni vědí, „*jak správně o sobě napsat*“, je oprávněná, legitimní, ne však přijatelná pro druhé, kteří do styku se skupinou přichází a tendují k tomu tento obraz spíše rozporovat, nežli potvrzovat.

Bylo by možné se k těmto tlakům postavit zády a odmítnout hned při první snaze ovlivnit práci antropologa. Takové jednání by však mohlo přinést okamžitý konec pro výzkumníka v terénu, ba co víc, připravil by sám sebe o mnoho informací a kontaktů s členy skupiny. To, co nám aktéři sdělují, není nutno považovat za každou cenu za snahu o manipulaci. Mnohem více nám tyto snahy vypoví o informátorech samotných. Jednak tím akcentují to, co je pro ně důležité, neméně pak je možné sledovat jejich motivaci ke spolupráci s antropologem.

Tím se dostáváme k zamyšlení nad důvodem tak „*rychlého a snadného*“ zapojení se rotariánů do výzkumu. Od prvního kontaktu jsem uvažoval nad tím, jak je možné, že můj vstup do terénu byl v celku plynulý, zejména ze strany rotariánů, kteří téměř po dvou měsících převzali iniciativu a sami navrhovali další schůzky, vymýšleli podobu diplomové práce a přicházeli s návrhy, jak by měla výsledná práce vypadat. Takové nečekané otevření se výzkumníkovi se neodehrává bez jakékoli motivace. Svobodní zednáři o mé přítomnosti ani nechtěli slyšet; sehnat kontakt na jiný privátní klub bylo víceméně nemožné, pokud nikoho neznáte. Jak se po několika měsících ukázalo, rotariáni se poohlíželi po PR agentuře, která by připravila několik článků do novin (a samozřejmě je tam dokázala i prosadit), více zpropagovala na veřejnosti jejich charitativní akce a programy pro mládež, kterým věnují takové úsilí.

Mohli bychom tak s lehkou nadsázkou konstatovat, že jsem se objevil na správném místě ve správný čas. Ve chvíli, kdy rotariáni, kteří se do té doby drželi spíše v ústraní klubu, začali rozvažovat, jak se více otevřít veřejnosti a zbavit se oné nelichotivé „nálepky tajného spolku“ (mnoho lidí je zaměňuje za svobodné zednáře). Bylo by domýšlivé spoléhat se pouze na potřebnost někoho, kdo o nich může psát - PR agentura by mé místo zastoupila zcela jistě pohotově. Bez kontaktů a známých by se tento vstup do Rotary neodehrál, bez vstřícnosti rotariánů k mé práci stejně tak. Co tím chci říct, je fakt, kdy jsem skutečně nevědomky vybral ten vhodný okamžik, ve kterém se Rotary více otevírá veřejnosti a já jsem v tomto celém procesu našel své místo k výzkumu a pobytu mezi nimi.

Načal jsem také otázku, proč si vybrali antropologa, zástupce z univerzity, když by mé místo hravě zastoupila najatá PR agentura? Agentura by jistě zvládla totožnou činnost, respektive větší objem činnosti, vytvořila více článků, a zejména, psala by přesně to, co si u ní rotariáni zaplatili. V mém případě se dávají všanc psaní, které nemohou víceméně aktivně kontrolovat, ač během mého pobytu podnikli řadu kroků ve snaze si kontrolu vymoci. Rozdíl však spočívá v charakteru prací, které jsem já, jakožto student na univerzitě schopen vyprodukovat, vůči tomu, co je schopna vyprodukovat agentura, která bude mít vždy nálepkou finanční odměny, za kterou práci dělá. Její práce tak nikdy nebude dosahovat takové hodnoty, jakou pro ně může mít vědecká práce v podobě diplomové práce; její hodnota tkví právě ve specifčnosti akademického žánru. Na tomto příkladu se ukazuje, jak o této práci rotariáni uvažují. Vědeckost pro ně znamená pravdivost. Věda je v tomto momentě sakralizována; je jí vlastní imanentní pravda.

Narazili jsme zde na jeden ze stěžejních problémů terénu, na problematiku vztahu mezi výzkumníkem a jeho informátory. Otázka, jak by měl sociální vědec obdobné tendence ze strany aktérů reflektovat a následně i zakomponovat do své práce, je jako běh na dlouhou trať a odpovědět na ni v rámci několika odstavců téměř nemožné. Při naší práci v terénu, interakci s našimi informátory, stejně tak i následném psaní vědeckých publikací, bychom měli mít na paměti, že práce antropologa nespočívá pouze v analýze a literární reprodukci poznání zkoumaného, nýbrž rekonstrukci procesu práce a cestě k poznání, které je antropologem písemně (či filmově) reprodukováno, jak to ostatně popsala Gillian Rose (1997). Výzkumník by se tak měl během psaní své práce

zamýšlet nejen nad otázkou etiky výzkumu a následně reprodukovat písemně své poznání, nýbrž a především by jeho reflexe sebe sama v terénu a ve vztahu k ostatním aktérům měla být nepřetržitým, kontinuálním procesem, který začíná již vstupem do terénu a probíhá i během psaní jeho práce. Takovéto otázky není možné odbýt pouze některou z úvodních kapitol publikace a následně se střemhlav vrhnout do literárního dobrodružství. K reflexi mé role v terénu se tak budu postupně vracet v průběhu celé práce, vždy když tato otázka nabude na své důležitosti. Pozice výzkumníka v terénu totiž není nikterak neměnná, nýbrž se mění tak, jak výzkumník pokračuje ve svém výzkumu – z tohoto pohledu je reflexivita procesem, který trvá po celou dobu výzkumu a následně i poté (Stöckelová, Abu Ghosh 2013: 21), neboť to, co se nám může zdát důležité, ztratí na své relevanci a naopak. Při vstupu do terénu jsem neměl pramalé tušení o úmyslech rotariánů s mojí diplomovou prací. Jak se postupem času ukázalo, byla pro ně natolik důležitá, že od jednostranné kontroly psaní diplomové práce přešli k sofistikovanějším metodám nabídky možného členství „*někdy v budoucnu*“.

V situacích, kdy jsem byl opakovaně vystaven snahám o kontrolu mého textu, jsem znovu a znovu rozmýšlel strategii a nástroje terénního výzkumu. Jak k těmto snahám ze strany rotariánů přistupovat. Zda je přecházet s mlčenlivostí, nebo naopak je jemně upozornit, kde jsou hranice autorské tvorby a jejich vlastní iniciativy. Většina jejich aktivit směrem k pokusu o ovlivnění výsledné podoby textu, byla zpravidla buď formulována jako pomoc mé osobě („my vám s tím chceme pomoci, abyste to měl správně“), případně obhajována strachem z mé neznalosti („ten váš vedoucí, on není rotarián, on tomu nerozumí a nepozná, jestli to je správně napsané“), nebo dokonce zaobalena do různých návrhů („já bych vám tu práci klidně oponoval, vysokoškolské vzdělání mám a jako dlouholetý rotarián i hodně zkušeností, abych posoudil, zda je vše tak, jak má být“). V podobných situacích si však antropolog musí počínat opatrně; během celého pobytu jsem se neodvážil říct jasné ne jejich snahám práci kontrolovat. Už jen proto, jak velký tlak byl vyvíjen, myslím, že vzpírání z mé strany by tyto aktivity ještě posílilo, nebo by vedlo k postupnému ukončení všech kontaktů s členy. Zvolil jsem strategii opačnou – nechat se kontrolovat a tuto kontrolu pečlivě mapovat v terénním deníku. Antropolog v terénu rozvíjí se svými informátory vztahy, a ačkoli tyto vztahy povětšinou nezakládají dlouholetá přátelství, neboť vznikají účelově, zaujímání defenzivního postoje vůči jednání informátorů může přinést spíše ochladnutí

vzájemných vztahů, nežli jejich upevnění a posílení vzájemné důvěry. Na druhé straně ale musí antropolog zvážit, do jaké míry je jeho chování etické a zdali nedochází ke klamání informátora, což už by se za neetické považovat mohlo. V mém případě zvolit strategii „*vše odkývat a následně si dělat poznámky do deníku*“ takové neetické počínání vylučuje – abych totiž předešel následnému obviňování z toho, že jsem své informátory využil a napsal něco, co by je mohlo snad poškodit, souhlasil jsem se zasláním prvních konceptů práce některým členům klubu. Ve své podstatě se tím ještě neupisuji k psaní podle jejich „*diktátu*“, na straně druhé alespoň uvidím, kde jsou pro ně důležité momenty, na kterých si zakládají.

Stěžejní otázkou totiž nejsou ani tak snahy o kontrolu mé diplomové práce. Na příkladu snahy kontrolovat moji tvorbu mohu mapovat daleko širší problém, a to zejména rozpory ve snaze rotariánů se otevřít veřejnosti a zároveň kontrolovat, jak se jejich obraz vytváří. Pokud totiž uvážíme, že se rozhodli otevřít vůči společnosti a nechtějí být řazeni mezi tajné společnosti, vůči kterým se vymezují (svobodní zednáři a další, kteří jsou pro svoji uzavřenost považováni ze sektu, což má pro ně negativní konotace), jsou jejich snahy o kontrolu vlastního obrazu prostřednictvím PR agentury ve značném rozporu.

Během terénního výzkumu jsem tak byl vystaven určitému napětí mezi mnou, jakožto výzkumníkem a rotariány, jakožto mými informátory. Napětí, ve kterém jsou naše pozice asymetrické, ale ne vždy stejně. V případě psaní diplomové práce jsem v určité výhodě, neboť to vždy budu já, kdo bude mít vliv nad její finální podobou. Avšak v případě přístupu k dokumentům, akcím rotariánů a jejich klubových schůzek, to jsou zase oni, kdo se nachází v silnější pozici, ve které mohou ovlivňovat můj pohyb v terénu. Výše jsem již hovořil o problémech, které se váží s otázkou *studying up* (Nader 1972), tedy sociálně vědním výzkumem mezi lidmi, kteří dosahují vyššího společenského statusu než antropolog. Ocitl jsem se ve své podstatě v nevýhodné situaci – nejen, že nevystupuji jako ten, který přišel za ně mluvit (nejsou v takové pozici, ve které by jejich hlas nebyl slyšet, spíše naopak), ale zejména jako ten, který po nich něco chce. Jejich osobní informace, jejich čas a sdílení zkušeností. Na druhé straně oni, vědomi si své mocenské pozice, si začali klást požadavky – právo na kontrolu textu.

Výzkumy charakteru *studying up* přináší podle mé zkušenosti mnohem více. Tak jak by se na první pohled mohlo zdát, že jsou role v terénu pevně stanoveny, ve

skutečnosti tomu tak není. Když se začali antropologové vydávat na svá studia do nezápadních kultur, role byly vesměs pevně stanoveny. Antropolog byl oním výzkumníkem, který pozoroval (ač sám pozorován), zapisoval si poznámky, interpretoval a následně napsal výslednou práci. Se studiem v naší vlastní kultuře, zejména pak v takovém terénu, kde jsme v kontaktu se vzdělanými lidmi, společensky výše postavenými než my sami, dochází ke zmatení dříve jasně vymezených rolí výzkumníka a informátorů. Jejich role jsou do určité míry redefinovány – zejména mohou číst to, co píšeme (Gusterson 1997), ale zejména náš pobyt v terénu ovlivňovat tím, kam nás pustí a zda s námi budou chtít vůbec hovořit (Ortner 2010) a naši práci kontrolovat a vznášet námitky vůči našim vlastním interpretacím; na to poukazyval již Latour svým anglickým termínem „*to object*“ (objektivovat) když hovořil o jednání aktérů, kteří, vystaveni působení výzkumníka v terénu, se vzpírají jeho působení a namítají vůči jeho interpretacím (Latour 2005 in Stöckelová, Abu Ghosh 2013: 24).

V tomto ohledu bylo pro mne důležité promyslet etickou otázku anonymizace. Všechna jména jsem nahradil smyšlenými, ne ani tak z důvodu se vystříhat rozklíčování ze strany rotariánů jako spíše veřejnosti. Bylo nutné počítat s tím, že samotní rotariáni se v textu poznají a někteří z nich mohou identifikovat i ostatní členy. Tomu však není možné zabránit a výzkumník musí očekávat kritické připomínky z jejich strany (které samozřejmě přišly, když si práci přečetli). O něco složitější otázkou bylo, zda anonymizovat také názvy jednotlivých klubů. Názvy jsem nakonec ponechal původní, neboť zde nehrozí jakákoli možnost prozrazení účastníků výzkumu a změna názvů by z tohoto důvodu byla nadbytečná.

II. IV. Okázalé zahálení?

Od našeho prvního setkání se Stanislavem uběhly téměř dva měsíce a obdržel jsem pozvánku na mé první klubové setkání. Pro mnohé, včetně rotariánů samotných, by setkání s guvernérem bylo pravděpodobně důležitější než s týdenní pravidelností se opakující klubová setkání. Pro mě však takové setkání bylo plné očekávání a napětí – rotariáni vyprávěli o všem možném, zvali mě do budoucna na různá setkání, která pořádají, nicméně podívat se do klubu, což považuji za jádro jejich činnosti, od kterého se vše ostatní odvíjí, bylo stále odsouváno do budoucna.

„Vítám vás tady, Jakube. Pojd'te si sem sednout, já vám představím Pavla,“ přivítal mne Stanislav ve *foyer* Kongresového centra U Hájků, kde se scházel toho času Rotary klub Praha Classic. „Pavel je v našem klubu zodpovědný za službu pro mládež, takže se stará o všechny programy pro mladé, no a nás napadlo, když tedy chcete poznat jaké to je být rotariánem, co všechno to obnáší, jestli byste nechtěl vyzkoušet jeden z našich nových programů. Tento se jmenuje NGE, což znamená *New Generation Exchange* a je určen mladým lidem na vysoké škole, kteří již mají nějaké zkušenosti a mohou jet na krátkodobou stáž do vybrané společnosti. Vy byste si řekl, co byste rád dělal, v jaké oblasti byste chtěl pracovat, a Pavlův protějšek v cílové zemi se vám pokusí stáž zprostředkovat. A nyní máme nabídku z Anglie, přijede sem jedna studentka, tak byste mohl tam,“ podal vyčerpávající informace. „A už nás volají, tak pojd'me do salonku, začíná setkání, tak já vás pak představím, jak bude prostor,“ instruuje mne Stanislav.

Zazněl úder na zvon s vyrytým emblémem ozubeného kola. Všichni se utišili. „Draží přátelé, rotariáni, vítejte na dnešním setkání. Blíží se pražský ples rotariánů, který organizujeme, musíme tedy probrat všechny body přípravy. Také máme k dořešení některé věci jarní akci sázení lip na Letné,“ přivítala Ivana, docentka z pražské vysoké školy, všechny rotariány a hosty klubu. „A teď mi dovolu, abych mezi námi uvítala našeho dnešního hosta, je jím Milan Fleischsman z nadace Naše dítě.“ Do řeči vstupuje Stanislav, „Ivanko, nezapomeň také tady na našeho druhého mladého hosta.“ „A ano,“ chopí se Ivana listu papíru s poznámkami. „Vítám mezi nás také Jakuba Holase, mladého studenta z Univerzity Karlovy, který pojede do Anglie jako první z České republiky na výměnný pobyt a také by chtěl psát diplomovou práci o Rotary.“

U stolu sedělo celkem 12 rotariánů a host večera - každý týden je pozván na setkání klubu host, zpravidla někdo, kdo přišel představit svůj projekt (např. zástupce nadace) a požádat o finanční výpomoc nebo naopak nějaká zajímavá osobnost (např. ředitel Pražského jara apod.). Hned po představení hostů a uvítání všech zúčastněných začali rotariáni pokládat otázky na moji diplomovou práci. Očividně někteří o tomto zájmu ještě nevěděli a byli, mírně řečeno, rozčarováni z toho, kdo se na setkání objevil. „A kde že to studujete? ... jo Karlovka ... a jaký obor?“ Po několika dalších dotazech se předsedající večera, Ivana, vrátila k nadneseným otázkám zpočátku. Jakmile

nastoupili do salonku číšníci s talíři jídla, Ivana udeřila do zvonu, který značí konec diskusí a čas na servírování jídla. Stanislav se ke mně naklonil, „jak to říct, my jsme dnes s vámi s jídlem nepočítali, tak je to všechno od nás už dneska, ano?“ S překvapivým výrazem v očích z nenadálého, leč taktního ukončení mé návštěvy jsem odešel.

Plnohodnotné účasti na setkání členů klubu jsem se dočkal až za dalších pět měsíců, po mém návratu z Anglie ze stáže v programu NGE, kdy se i celý přístup rotariánů vůči mně proměnil. Mezitím jsem se však – abych jim nekřivdil – zúčastnil řady jiných setkání včetně velké distriktní konference či jednotlivých charitativních akcí, ke kterým se vrátím později.

Jak ale pohlížet, resp. jak teoreticky uchopit určitou skupinu lidí, která nevzniká spontánně, nýbrž rekrutuje své členy dle určitého klíče (věk, sociální postavení, ekonomický status ad.), vytváří si vlastní symboly reprezentace (logo, název, oslovení, místa setkávání) a specifickým způsobem se vztahuje k veřejnosti (charitativní akce, CSR,¹⁸ občanská angažovanost)?

Na počátku jsem se v souvislosti s etnografiemi elitních skupin a vyšších společenských tříd zamýšlel nad nízkou pozorností, která je v středoevropském prostoru tomuto tématu věnována. V případě anglosaské literatury má čtenář mnohem větší výběr, ať už se dotýká otázek volného času vyšších společenských vrstev, jejich zapojení v charitativních akcích, ekonomické aktivity či vůbec jejich vlastní pozice v rámci společnosti, ne-li globalizovaného světa.

V sociologii se otázce nakládání s volným časem věnuje Thorstein Veblen ve slavné knize *Teorie zahálčivé třídy* (1899). Dle Veblena vyšší a zejména ty nejvyšší společenské třídy skrze záměrnou zahálku definovali své výsadní postavení. Ostentativní zahálka, resp. ostentativní spotřeba byla podle autora určujícím rysem vládnoucích tříd napříč historií, neboť jedině život bez práce a neomezená (nadprůměrná ne-li až iracionální) spotřeba byla dokladem legitimizující jejich výsadní postavení. Nemysleme si však, že by tito lidé vůbec nepracovali. Pod pojmem práce byla myšlena fyzicky náročná práce v továrně, která byla určena nižším a středním třídám. Ti všichni byli vyššími třídami na tuto činnost rekrutováni. Na druhé straně

¹⁸ CSR, *corporate social responsibility*, neboli *společenská odpovědnost firem (skupin)*.

reprezentanti vyšších tříd se věnovali také práci, avšak ve smyslu tvořivosti – charitativní činnosti, vědeckého výzkumu, vedení dobročinných spolků a další (Veblen 2007). Ačkoli má kniha pro studium vyšších společenských tříd zásadní význam, její hodnota je zejména pro historiky a historické antropology. Popisovat dnešní vyšší třídy jako třídy zahálčivé, je nepřesné, ba co víc, zavádějící. Pokud nevezmeme v potaz rentiéry, různé společnosti a společníky, možná i některé aristokraty, není možné vyšší třídy popisovat jako zahálčivé.

Na vyšší třídy se můžeme dívat jako na určitým způsobem vyloučené skupiny. Z tohoto předpokladu ostatně vychází i sám Veblen. Vyloučené nikoli majoritní společnosti, nýbrž z vlastního rozhodnutí. Takový pohled umožňuje sledovat tyto skupiny jako entity usilující o vymezení se vůči zbytku společnosti typickým životním stylem, který si pro svoji nákladnost může dovolit jen několik jedinců.

K této otázce přispěl zásadním dílem Pierre Bourdieu v knize *Distinction* (1984). Jedním z klíčových bodů jeho díla je koncept habitů, který v sobě implikuje vztah mezi chováním a jednáním. Habitus je *de facto* „soubor dispozic jednotlivých aktérů“, který je vede k určitému specifickému chování a jednání ve společnosti, způsob myšlení, vystupování atd.; takový soubor dispozic, který je podmiňuje k určitým krokům, aniž by si to sami uvědomovali, neboť je sám o sobě nereflektovaný (Bourdieu 1984: 169-175).

Habitus též ovlivňuje přístup k sociálnímu světu, a tím ovlivňuje *vkus* (*taste*) lidí při výběru majetku, oblečení, jídla, trávení volného času atp., tj. souhrnně řečeno jejich životní styl (*lifestyle*). Vkus je základem pro životní styl, apriorně daná habituální vlastnost, která ovlivňuje to, jak lidé zacházejí se svým kapitálem. Bourdieu přitom pod pojmem kapitál rozumí určité „*zdroje*“, pro jejichž získání člověk musí investovat čas. Rozděluje je přitom na tři základní kategorie – kulturní, ekonomický a sociální (Pullmann 2003: 5). Vedle těchto tří pracuje s tzv. symbolickým kapitálem, tzn. kapitálem, který představuje uznání ze strany společnosti. „*Slouží*“ určité skupině či jednotlivci k prosazování vlastního pohledu na svět, jejich uznávané hodnoty a normy právě skrze ono uznání, které požívají. Symbolický kapitál je tak mimo jiné nástrojem legitimizování postavení vládnoucí třídy a jejich kultury (Bourdieu 1984: 260-266).

Pojem „*sociální třídy*“ vychází u Bourdieho ze „*sociálního prostoru*“, při jehož konstrukci je stěžejní termín habitů. Sociální prostor je přitom konstruován na základě

blízkosti, resp. vzdálenosti jednotlivých aktérů a skupin v tomto prostoru, který determinují jejich habituální predispozice. Současně platí, že čím jsou si aktéři bližší, tím utváří specifickou skupinu – sociální třídu. Do určité třídy se jednotlivci rodí, avšak to neznamená, že by tam setrvali po celý život. Sociální prostor je proměnlivý, odvislý od množství a druhu kapitálů, který jedinci ve svém životě získávají (Bourdieu 1984: 175-207).

Pomocí spojení „*sense of ones place*“ označuje Bourdieu schopnost „znát své místo“ v sociálním prostoru. V podstatě vede jedince (lidé ze skromných poměrů, nebo naopak aristokracii atp.), aby zůstávali na svém místě a jiné naopak k tomu, aby si udržovali odstup nebo se chovali podle svého postavení a nestýkali se s jinými, na mapě imaginárního sociálního prostoru vzdálenými osobami. Tyto strategie bývají zpravidla neuvědomělé a lidé je většinou vnímají jako například ostych, aroganci, vyhýbání se apod. (Bourdieu 1984: 260-265).

Sens of ones place, pocit, který člověka neochvějně doprovází po celý život a je jakýmsi reflexivním zrcadlem jeho vlastního postavení ve společnosti, je u jedince znatelně pocíťován, pokud se dostane do prostředí, s kterým tento pocit, resp. jeho vlastní schopnosti, nekorrespondují. Mohou to být naučené způsoby jednání, stolování, ošacení, způsoby mluvy a tak dále, které určují naše postavení ve společnosti, a které, zpětně, vyjadřují vůči ostatním tuto naši pozici.

Na konci března jsem navštívil Brno, kde se konala každoroční distriktní konference spojená s PETS (*president elected seminars* – seminář pro zvolené prezidenty Rotary klubů, kteří od června nastupují do své funkce). Neměl jsem tušení, do jaké míry je tato akce formální událostí, či se jedná o víkendový pobyt všech prezidentů spojený s večerním programem. Pro jistotu jsem ještě před cestou volal Stanislavovi stran formálnosti akce, a zda mám volit nějak konkrétně oblečení, či je *dress code* volný. „Tam lidi jezdí různě, to vůbec neřešte, vezměte si, co chcete, to je opravdu jedno,“ odpověděl. Dbaje na jeho benevolentní doporučení „*hlavu si s tím nelámat*“, dorazil jsem v kalhotách a v tričku do hotelu Best Wester Premier v samém centru města. Každá minuta, kterou jsem seděl ve *foyer* hotelu, mě přesvědčovala o mé nemístné volbě ošacení. K recepci a následně do útrob hotelu proudil jeden rotarián za druhým, každý oblečen v dobře padnoucím obleku, s pečlivě připnutým ozubeným kolečkem na klopě, značící klubovou příslušnost. Po nějaké době jsem již čekání

nevydržel a s klíči od pokoje jsem se otočil se zavazadly a mířil do nejbližšího obchodu s formálním oblečením pro košili, abych se „alespoň trochu začlenil“ mezi ostatní v obleku.

Je až s podivem, do jaké míry si mnohdy neuvědomujeme, co vše si s sebou neseme a co vše ovládáme, resp. neovládáme vzhledem k našemu společenskému postavení. O to více nám to prostředí, které není právě to, kde se běžně pohybujeme, umožní vši silou okusit, že tam *prostě nepatříme*.

Vraťme se ale po krátké odbočce ke studiu společenských elit. Pokud srovnáme život člověka ze středních vrstev v 16. století, v 18. století a v 20./21. století, je zřejmé, proč Veblen viděl zahálku jako jeden z rysů vládnoucích skupin. Od dob šestnáctého století až po dnešek, zejména však za poslední dvě století narostl volný čas většiny společnosti enormně na úkor času na práci. Od průmyslové revoluce se postupně prosazuje trend snižování pracovní doby, zejména v západoevropském světě a vedle toho narůstá čas volný (Bell 1973). Dnes by tak mohl, v souvislosti s Veblenovou teorií, „zahálet“ kde kdo. O to nám ale nejde. Zajímavější by spíše bylo, jakým způsobem je tato zahálka prováděna. Výše jsem narážel s odkazem na Bourdieho na specifický nákladný životní styl, který si mohou dovolit jen určité skupiny, čímž deklarují své postavení.

Důležitý článek v tomto ohledu přinesl v nedávné době časopis *The Economist*, kde se autor zamýšlí nad otázkou, jak je možné, že v dnešní době chudí lidé mají více volného času než ti bohatí, když by tomu mělo být – dle logiky tržního hospodářství - právě naopak.¹⁹ Autor poukazuje na skutečnost, že ačkoliv lidé v průměru pracují méně než dříve, ne všichni samozřejmě pracují stejně, ba co víc, dle aktuálních dat *American Time Use Survey*²⁰ již neplatí úměra čím chudší, tím déle pracující, nýbrž právě naopak. Tomuto tématu se podrobněji věnuje dvojice sociologů Jonathan Gershuny a Kimberly Fisher z Oxfordské univerzity, na které též text odkazuje. Jako jedno z nosných vysvětlení tohoto (obráceného) jevu hovoří o substitučním efektu, známém z ekonomických teorií – vyšší mzdy nezapřičinily nárůst volného času, naopak navýšily

¹⁹ Článek je k dispozici online na <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21600989-why-rich-now-have-less-leisure-poor-nice-work-if-you-can-get-out> (19. 4. 2014)

²⁰ *American Time Use Survey* jsou pravidelné roční výzkumy nakládání s časem u obyvatel USA. Výzkumy provádí Bureau of Labor Statistics při Ministerstvu práce USA. Viz. http://www.bls.gov/tus/tables/a1_2012.pdf (26. 4. 2014)

jeho cenu. Dle teorie příjmového efektu (*income effect*) by měl nárůst mzdy přinést úbytek pracovní doby, protože si lidé za méně času vydělají stejné množství peněz a mohou si tak udržet svůj životní standard. Nicméně k takové situaci nedošlo. Namísto toho převládá substituční efekt (*substitution effect*), kdy nárůst příjmů motivuje lidi pracovat ještě více na úkor vlastního volného času. Volný čas je tak spíše „*symbolem mrhání vlastními prostředky*“. Tento jev umocňuje skutečnost, že v posledních několika desetiletích neúměrně rostly platy výkonných manažerů a ředitelů mezinárodních společností, kdežto platy průměrných zaměstnanců pocházejících ze střední a nižší třídy stagnují či dokonce klesají.²¹ Takováto frustrace řadové zaměstnance nemotivuje, pouze nastává stav, kdy výkonnost těchto lidí klesá. Na druhé straně top manažeři jsou motivováni k čím dál větším pracovním výkonům (Gershuny & Fisher 2014: 4-8).

Volný čas již více není symbolem vysokého postavení a bohatství, nýbrž člověk, který nepracuje či pracuje na zkrácený úvazek, je v *diskurzu* současné tržní ekonomiky popisován jako „*neužitečný a přítěžující*“ pro společnost, která ho musí živit. Tak jak jde technologický vývoj kupředu, jednotlivé oblasti zaměstnání jsou náročnější, co se týče profesních znalostí, a na úkor toho ubývá fyzicky náročné a stereotypní práce, nevyžadující vzdělání. Autorské duo odkazuje na sociologa Daniela Bella, který tvrdí, že bohatství v postindustriálních společnostech je vytvářeno znalostmi, oproti materiálním předmětům/práci, které zakládaly bohatství ve společnosti industriální (Bell 1973).

Lidem se totiž otevírá více možností tvůrčí a intelektuálně náročnějších zaměstnání, které dříve - dle autorů - pro svoji intelektuálnost (nebo snad tvořivost) vyhledávali právě bohatí lidé. Tím tak roste u těchto lidí uspokojení z jejich vlastní práce a naopak považují přemíru volného času za „*mrhání vlastními zdroji*“ (Gershuny & Fisher 2014: 8-9; 30-32). Tomu odpovídá statistika citované studie Petera Kuhna a Fernanda Lozana, kdy lidé s nadprůměrnými mzdami tráví o čtvrtinu až k 40 % méně času odpočinkem, než je tomu u průměrného obyvatele USA (Kuhn & Lozano 2005).²² Musíme však vzít v potaz, že autoři pracují s dichotomií manuální a intelektuální práce. Přičemž manuální práce je popisována jako *nudná, neuspokojivá, frustrující* pracovníka,

²¹ Viz. Why the rich now have less leisure than the poor. The Economist <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21600989-why-rich-now-have-less-leisure-poor-nice-work-if-you-can-get-out> (19. 4. 2014)

²² Viz. http://www.nber.org/papers/w11895.pdf?new_window=1 (14. 4. 2014)

kdežto intelektuální je *kreativní a naplňující*. Toto rozdělení nemusí být vždy platné a v případě teorie výše zmíněných autorů by bylo vhodné jejich přístup k oběma druhům práce zrevidovat.

Na druhé straně máme, dle autorů, ony zmiňované frustrované řadové zaměstnance středních a nižších tříd, zejména těch s nižším vzděláním, kteří se s poklesem poptávky po fyzicky náročné práci dostávají do pasti systému. Poptávka po jejich práci se nezvyšuje, a tak si ani nemusejí volný čas kupovat, neboť ho mají přebytek. Ten je však vnímán jako něco, co je právě typické pro lidi s nízkými příjmy. Takový volný čas si z velké části tito lidé nevybírají, nýbrž jsou do něho vtlačeni nezaměstnaností v jejich pracovním odvětví (Gershuny & Fisher 2014: 30-32).

Nabízí se nám zde revize Veblenovy teorie zahálčivé třídy. Napříště již nikoli ostentativní zahálka, nýbrž práce, zapálení do svého zaměstnání a kariérismus mohou být znakem vyšších tříd (ve shodě s proklamovaným diskursem tržní ekonomiky). Všímavý čtenář si jistě během čtení všiml až nápadných paralel s Weberovou protestantskou etikou. A není to náhoda. Diskurz „*poctivé práce*“ má své kořeny právě v tomto podhoubí reformních hnutí 16. století a není tudíž překvapivá jeho až příznačná shoda s „*duchem kapitalismu*“, tak jak byl popsán např. v dílech Benjamina Franklina.

Max Weber poukazuje na dílo Benjamina Franklina, *Necessary Hints to Those that Would be Rich* (Franklin 1898 citován v Weber 2005), kde můžeme zachytit onoho ryzího ducha kapitalismu, když se Franklin vyjadřuje k práci a nakládání s časem. Již pro Franklina znamenal čas peníze. Nabádal využívat čas k práci, nikoli k lenosti, kterou odmítal jako mrhání vlastními prostředky. Obdobně i kredit člověka, tzn. jeho věrohodnost, pro něj představoval peníze. Jedině pak budou lidé využívat jeho služeb a zajistí si tím přísun zákazníků, tj. peněz. V neposlední řadě zdůrazňuje kumulaci peněz, které mají plodnou a úrodnou povahu – produkují další peníze atd. (Weber 2005: 14-18).

Podle Webera právě rozvoj protestantismu přinesl takové změny společenských poměrů, které umožnily rozvoj kapitalismu. Země, kde převládaly reformistické nálady, mají dle autora sklon k ekonomickému racionalismu. A ačkoliv můžeme říct, že by Luther pravděpodobně nesouhlasil s Franklinovým pojetím kapitalismu, neboť byl proti lichvě, učení reformace v podstatě kladlo důraz na morální rozměr práce a odměnu za

dobře vykonanou práci. V těchto zemích se v souvislosti s prací objevuje termín *povolání*, v angličtině *calling*, v němčině zase *beruf*, který značí náboženskou představu *povolání*, jakožto činnosti uloženou člověku Bohem. Kdežto u katolických zemí tento termín neexistuje. A tak úspěch v *povolání* byl pro člověka znamením náklonosti od Boha, že svou činnost na zemi činí správně a naplňuje své *povolání*. Není však možné stavět jednoduše rovnítko mezi protestantismus a rozvoj kapitalismu; rozmach kapitalismu nikdy nebyl cílem reformátorů. Spíš je třeba o rozvoji hospodářství v těchto zemích uvažovat jako o vedlejším produktu učení reformátorů, které k tomuto vývoji pomohly (Weber 2005: 39-50).

Proměnu poměru volného času a práce od industriální společnosti ke společnosti postindustriální jsme diskutovali výše. Kořeny této změny tak jsou nasnadě. Ačkoli se na jedné straně vzhledem k industrializaci zkracoval pracovní čas, lidé pracovali méně a narůstal čas volný, na druhé straně proti tomuto trendu působil prvek *pracovitosti* ve snaze získat více peněz. A tak namísto toho, aby trend nastolený průmyslovou revolucí pokračoval neustále dopředu a pracovní doba klesala ve prospěch volného času, působí proti němu diskurz neoliberálního trhu. Tím nechci říct, že by se snad z ničeho nic probudila opětovně protestantská morálka, která by motivovala zaměstnance více pracovat, aby se tak přiblížili Bohu. Spíše jde o to ukázat na trend, který je v neoliberálním diskurzu prosazován – nárůst mzdy motivuje zaměstnance pracovat ještě více, nikoli méně; tento trend není ničím novým, nýbrž má své kořeny již v předindustriální době.

III

HISTORIE JEDNOHO HNUTÍ

První Rotary klub byl založen roku 1905 ustavující schůzí ze dne 23. února v Chicagu, státě Illinois v USA. Za otce zakladatele je považován Paul P. Harris se svými přáteli, Gustavusem E. Lohramem, Hiramem E. Shorey a Silvestrem Schielem. Název Rotary byl zakladateli zvolen v souladu s jejich tradicí, pravidelných společných schůzek, jejichž místo se vždy měnilo (*rotate*). Tento zvyk se následně stal pravidlem, na jehož základě fungují veškeré funkce v celém Rotary – volené funkce jsou vždy na jeden rok a následně se volba opakuje (všichni tedy ve funkcích rotují).

Obr. I. Logo Rotary International²³

Symbol Rotary klubů navrhl v témže roce (1905) jeden z nových členů, Montague M. Bear. Tehdy se však nejednalo ještě o ozubené kolo, jak jej známe z dob pozdějších, nýbrž to bylo kolo od kočáru²⁴ s třinácti paprsky uvnitř. Idea kola je přisuzována zakladateli hnutí Rotary, P. P. Harrisovi, který v symbolu spatřoval „civilizaci a pohyb“.²⁵ To *de facto* odpovídá ideové náplni rotariánství dodnes. Rotarián, jakožto člen svého klubu, by v případě cest do zahraničí měl navštívit tamní klub a

²³ Viz. <https://www.rotary.org/en/news-features/media-center> (26. 2. 2013)

²⁴ V anglickém originále uváděno jako *wagon*.

²⁵ Viz. <http://www.rotaryfirst100.org/history/history/wheel/cogs.htm> (26. 2. 2013)

pohovořit o sobě a o svém klubu. V takové myšlence je implikována tendence pohybu členů kolem světa, resp. jejich znalostí a zkušeností.

Význam symboliky sepsal jeden z jeho prezidentů, Ron Russell, který hovoří o čtyřiadvaceti zubech kola představujících jednotlivé kluby, každý připravený ke spolupráci s dalšími kluby po celém světě. Kovový základ modré a zlaté barvy, který drží vše pohromadě a je v podstatě podpěrou pro ozubení (tj. kluby), znázorňuje sílu nutnou k převodu síly/moci na místa, kde je jich potřeba (rozuměj tam, kde je potřeba, aby charitativní pomoc působila), a která drží celé rotariánské hnutí pohromadě – kovová základna poukazuje na soudržnost a jednotu. Čtyři segmenty (tmavé barvy), ve kterých je zapsán název *Rotary International* odkazují na čtyři základní cíle rotariánské služby společnosti²⁶ a šest paprsků kola zase drží pohromadě obruč kola s jeho středem – jsou jakýmsi převodníkem energie od distriktů, které jsou viděny jako její zdroje, k jednotlivým zubům, tedy klubům. A šest má být jakási hříčka, neboť když se vydělí čtyřiadvacet zubů šesti paprsky, dostáváme se k číslu čtyři, představující základní čtyřbodový test, kterým by se měl řídit každý rotarián. Důležitá je i souměrnost kola – ta je zárukou správného fungování kola, tj. celého společenství. Ve středu kola je umístěn otvor pro klíč. V tomto popisu se též poprvé setkáváme s dalším názvem pro tuto část, a to *vital notch*, volně přeložitelné jako *životně důležitá drážka*. Ona je tím zásadním, co dodává celému společenství život a směr. Je otvorem pro hnací hřídel, která ačkoli není vidět, symbolicky je přítomna, představuje *víru* v to, co rotariáni dělají – víru v službu společnosti, je představitelem onoho ústředního rotariánského hesla *služba bez ohledu na sebe*.²⁷ Otázka, která zůstává nevyřešena, na které se neshodli rotariáni tehdy a neshodnou se na ni ani dnes, spočívá v tom, zda tato symbolika představuje *moc* nebo *pomoc*, či snad kombinaci obojího.

²⁶ Hlavním heslem rotariánského hnutí je *Service above self*, tj. *Služba bez ohledu na sebe*, organizace dále uvádí čtyři hlavní body rotariánské služby, rozumějme činnosti jednotlivých členů a celé organizace: 1) Rozvoj poznání jako přínos pro službu, 2) Vysoké etické normy ve všech profesích, rozpoznání hodnoty všech užitečných povolání a využívání všech povolání rotariánů k službě společnosti, 3) Užívání myšlenky služby v osobním, profesním a společenském životě každého rotariána, 4) Rozvoj mezinárodního porozumění dobré vůle a míru prostřednictvím kolegiálnosti osob různých profesí spojených myšlenkou služby. Viz. <http://www.rotary2240.org/district-2240/cs/rotary/> (26. 2. 2013)

²⁷ Viz. <http://www.rotary9790.org.au/info/history/thewheel.asp> (26. 2. 2013)

III. I. Rotary na vzestupu

Počet Rotary klubů se brzy rozšířil zejména zásluhou zakladatele Paula Harrise, který šířil myšlenku do dalších měst ve Spojených státech. V roce 1921 byly kluby zastoupeny již na všech obydlených kontinentech světa. Dvacet let po založení rotariáni evidují již 2 000 klubů a 108 000 členů; hnutí se tak poměrně rychle rozrostlo do celého světa, ačkoli se většina klubů stále nacházela v USA. První klub mimo USA vznikl v Kanadě r. 1912, o dva roky později je založen první evropský klub, nikterak překvapivě v Anglii.²⁸ V Československu byl založen první klub v roce 1924, přičemž první schůzku hostil Jan Masaryk na Pražském hradě. Později své pravidelné schůzky přesunuli členové klub do Obecního domu, kde jim byl vyhrazen salonek.²⁹

Před vypuknutím druhé světové války byly postupně všechny kluby v Československu rozpuštěny. Během poválečného období došlo k znovuoobnovení některých klubů, které však byly opětovně postupně rozpuštěny počínaje rokem 1948 a zůstaly uzavřeny až do Sametové revoluce v roce 1989. Poté se všechny kluby začaly opět znovuootevřít, přibývaly nové. V roce 1999 čeští a slovenští rotariáni dosáhli dalšího úspěchu, když se jim podařilo založit vlastní distrikt Česká republika - Slovensko a osamostatnit se tak od distriktu rakouského.

Proč však tehdy v roce 1905 Paul P. Harris se svými přáteli založili onen „*pověstný klub číslo 1*“, ke kterému dodnes všichni rotariáni obdivně shlížejí a náruživě vypráví, pokud se jim povede navštívit Chicago a zajít na klubové setkání? Odpovědi na tuto otázku se různí, každý rotarián vykládá důvod vzniku trochu jinak³⁰; pokud se budeme držet oficiálních dokumentů vydávaných ústředím Rotary International, myšlenka o založení klubu vznikla při setkání Harrise s ostatními přáteli, též obchodníky v Chicagu, a to že by mohli spojit své znalosti a zkušenosti v rámci nějakého formálního uspořádání, do kterého by přizvali další obchodníky a odborníky z jiných oblastí a všichni společně by skrze dobrovolnickou činnost mohli ovlivňovat svoji obec.

²⁸ I v případě ostatních klubů směřovaly první kroky mimo USA do Velké Británie a až posléze do zbytku Evropy.

²⁹ Ve všech hotelech, kde se rotariáni scházejí, je možné u vstupu najít kovovou destičku se znakem a názvem klubu. Uvnitř hotelu je pak vyhrazen salonek pro jejich pravidelné schůze.

³⁰ Na různé varianty vzniku Rotary se blíže zaměřuji v kapitole níže, „Kovbojové a ti druzí“.

Na první pohled se zdá, s jak geniální myšlenkou to Paul P. Harris a jeho přátelé přišli; spojíme své znalosti a zkušenosti a pomůžeme světu ke zdokonalení. Při podrobnějším zkoumání tehdejší doby však zjistíme, že to nebyl nijak jedinečný nápad, jak je prezentován ústředím Rotary International. Ba naopak, jednalo se o obecnější trend v druhé polovině 19. století a zejména pak na počátku 20. století, kdy Spojené státy a následně i další země západního světa zaznamenaly nárůst různých filantropických společností a novodobých charit.

III. II. Liga ctnosti

Rotariánské hnutí nebylo jediné, které na počátku dvacátého století vzniklo. V roce 1915 vzniklo hnutí *Kiwanis* a zanedlouho roku 1917 hnutí *Lions*, dále r. 1919 *Zonta International* (dámské společenství) a r. 1921 *Soroptimist International* (též dámský spolek), všechna na území USA. Roku 1927 vzniká na území Velké Británie spolek *Round Table*.

Lions International v současné době čítá celosvětově 45 500 klubů s 1 368 683 členy. V roce 1917 jej založil Melvin Jones, podnikatel v Chicagu jako sekulární servisní organizaci,³¹ která se bude věnovat veřejně prospěšné činnosti pro svou obec a zemi. Ona idea byla totožná jako u rotariánů – spojit různorodé znalosti všech členů s cílem pomoci svému okolí. Odtud pak motto *sloužíme* (*We serve*). Z počátku byly všechny kluby vyhrazené pouze mužům; od roku 1986 se mohou členkami Lions klubů stávat i ženy. Členství může být nabídnuto pouze členem klubu. Mezi hlavní cíle, které Lions deklaruje, patří služba obci pod jménem Lions klub; šíření míru a porozumění mezi lidmi na celém světě; utváření dobré občanské společnosti a dobré vlády; účast na kulturních, veřejných, společenských a morálních aktivitách místní komunity; spolupráce mezi jednotlivými kluby a prohloubení vzájemné spolupráce a porozumění; povzbuzovat potenciální dobrovolníky, kteří chtějí pomáhat své komunitě bez finanční odměny.³²

³¹ Všimněme si, že veškeré kluby z této doby se zaštiťují odstupem od tradičních náboženství (*jsme sekulární*) a smyslem pro službu obci (*servisní klub, service club*).

³² Viz. oficiální stránky Lions klubů <http://www.lci-d122.org/>, zejména deklarované cíle hnutí <http://www.lci-d122.org/cile-lionu/> (obé 22. 4. 2013)

Kiwanis pochází z roku 1915, kdy byl založen jako mezinárodní servisní klub v Michiganu (USA). Název *Kiwanis* pochází z jazyka Odžibvejů, původních amerických obyvatel, *Nunc Kee-wanis* - sdílíme své nadání. Dnes má 7 700 klubů s 240 000 členy po celém světě. Hlavní cíle jsou obdobné jako u dvou předchozích, ačkoli se více orientuje na edukaci mladistvých: „důraz na duchovní hodnoty; podněcovat zlaté pravidlo³³ v mezilidských vztazích; prosazovat vysoké společenské, obchodní a profesní standardy; podporovat rozvoj občanské společnosti; důraz na altruistické činy.“³⁴

Dva výše zmiňované dámské kluby, *Zonta International* a *Soroptimist International*, byly založeny ve stejné době a je možné říci, že i se stejným záměrem, ačkoli početně byly mnohem menší a vedle služby obci usilovaly o zrovnoprávnění postavení žen (dnes se v této oblasti zaměřují na tu část světa, kde jsou podle nich ženy znevýhodňovány a skrze různé programy financují jejich vzdělávání).³⁵ Klub *Round Table* vznikl roku 1927 díky Louisovi Marchesi ve Spojeném Království, ve městě Norwich, zpočátku také jako výhradně pánský klub, který skrze znalosti a možnosti vlastních členů poskytuje sociální a komunitní činnost. L. Marchesi (tehdy ještě člen Rotary klubu) klub zakládal s myšlenkou potřeby společného klubu pro obchodníky ve městě, kteří by tak mohli spolu sdílet své zkušenosti a myšlenky, a skrze společnou činnost přispět k zlepšení občanského života v obci. Podle oficiálních stránek *Round Table* mu tehdejší členství v Rotary klubu nevyhovovalo a chtěl založit klub pro mladší obchodníky, kteří by mohli sdílet své zkušenosti ze své praxe.³⁶

Rotariáni nebyli na počátku dvacátého století první, kdo začal hlásat službu své obci a skrze činnost jednotlivých členů v klubu působit na lidi kolem sebe. Tohoto trendu si všiml Gilles Lipovetsky (1992), lakonicky hovořící o 19. století jako o století „*rozmachu lig ctnosti*“. Citelný nárůst těchto filantropických spolků však přišel až na počátku století dvacátého, jejichž omezený výčet výše uvádím.³⁷ Podle Lipovetského

³³ Objevuje se napříč různými kulturami v různé podobě, odkazuje však ke stejnému cíli – „nečiň druhým to, co nechceš, aby činili tobě.“ Podrobněji např. Jan Sokol. *Moc, peníze a právo* (2007).

³⁴ Viz. http://www.kiwanis.cz/kdo_jsme/ (22. 4. 2013)

³⁵ Viz. <https://www.zonta.org/WhoWeAre/ZIHistory.aspx>;

<http://www.soroptimistinternational.org/who-we-are/history> (obé 22. 4. 2013)

³⁶ <http://www.roundtable.co.uk/about-us/history/>

³⁷ Spolků vzniklo samozřejmě mnohem více, některé zůstaly působit pouze v daném městě, jiné brzy zanikly, nicméně by bylo kontraproduktivní vypisovat všechny; pro naše účely si postačíme s šesti nejvýznamnějšími, kterým se podařilo rozrůst až na globální úroveň.

dochází pozvolna od 17. století k odštěpování etiky od církve, která ztrácí v této oblasti svůj monopol a rozvíjí se „*etika sekularizovaná*“ (Lipovetsky 1999: 14-17).

Stará etika, chcete-li etika církve, byla založena na povinnosti, „*na dluhu vůči Bohu*“. Naopak „*sekularizovaná etika*“ již nevychází z postulátu povinnosti, nýbrž staví na individuálních tužbách. Tento proces je ve dvacátém století završen na první pohled „*úpadkem etických hodnot*“. Tuto dobu autor nazývá jako „*postmoralistní individualismus*“, jehož typickým projevem je tzv. „*etický efekt*“, jakési znovuoobjevování etických hodnot, avšak na zcela jiných základech (Lipovetsky 1999: 14-26).

A tak tam, kde se v západním světě zdá, že etika a veškerá morálka se odtržením od církve vydala na cestu pozvolného úpadku, neboť již nedbá povinnosti a sankce, nýbrž dopřává prostor pro individualistické potřeby, dochází k znovuoživování morálky. Morálky, jejímž základem je „*sobecký zájem*“, čímž je ve své podstatě efektivnější než ona původní, která vycházela z povinnosti a sankce. Člověk tak chce *de facto* pomáhat druhým, neboť v tom vidí vlastní přínos. Tohoto aspektu se všiml i Robert Wuthnow, nazývající jej „*americkým paradoxem*“ (Wuthnow 1991: 3-17). Téměř 80 % obyvatel Spojených států v dotaznících označuje pomoc druhým za velmi důležitou. V jiných výzkumech obdobné množství lidí vyzdvihuje individualistické hodnoty jako důležité (svoboda, pracovní úspěch, zájem o sebe sama, o své potřeby atp.). Na první pohled by tak individualismus a altruismus měly být v protikladu; ve skutečnosti podle Wuthnowa tvoří „*komplexní kombinaci*“, kterou popisuje teorie „*racionální volby*“ - lidé vždy jednají sobecky, hledí na vlastní zájem, přičemž altruistické chování je výsledkem racionalizace v dané chvíli. V pomoci druhým nemusí vidět pouze přínos finanční, ale dobrovolnictví například může sloužit pro získání pracovních zkušeností; někteří chodí do dobrovolnických center, protože hledají nové přátele atp. (Wuthnow 1991: 121-129). Podobná vysvětlení „*novodobých*“ etických principů řízených sobeckými zájmy nejsou až tak ničím novým, rozhodně ne výtvořem dvacátého století. Důraz na *vlastní odpovědnost a starost o sebe sama* přímo vyrůstá z liberálního smýšlení, které má své kořeny v učení Adama Smithe (1776). A tak tam, kde byla morálka výsledkem církevního učení, ji střídá morálka vycházející z logiky liberalismu. Ostatně i v tomto smyslu je Wuthnowem vykládána. Autor k těmto myšlenkám přistupuje zcela nekriticky a v souladu s dominantním diskursem tržního

kapitalismu popisuje morálku založenou na sobeckém zájmu za něco zcela „přirozeného“, k čemu společnost svým vývojem dospěla. Přitom nereflexuje, že celé liberální učení není žádným „přirozeným vývojem“, nýbrž je produktem specifických politických opatření, které byly v určitou dobu cíleně prosazovány, jak ostatně ve svém díle *The Great Transformation* rozpracoval maďarský ekonom Karl Polanyi (1944).

V podobném smyslu hovoří i další sociolog, Gilles Lipovetsky. Ten popisuje individualistické potřeby jako „mnohem efektivnější etické regulátory lidského jednání“ (Lipovetsky 1999: 364) než veškeré možné zákazy a příkazy, které církve kázala. Z tohoto procesu vyvěrá i tzv. „obchodní etika“ (*business ethics*), dosahující velkého úspěchu počátkem dvacátého století a šířící se postupně dál do světa. Přitom právě ona obchodní etika, ale i novodobé etické kodexy, o kterých je řeč o odstavec níže, nejsou nic jiného než ony liberalistické ideje převedené do současného úzu „úspěšného podnikání“.

Etické kodexy podle autora nepředstavují překážku ekonomického rozvoje, nýbrž jsou považovány za klíčové pro obchodní a finanční úspěch (Lipovetsky 1999: 333-341). „Obchodní etika“ je pak jedním ze symptomů „sekulární morálky“ – data ukazují, že většina ředitelů a vrcholných manažerů společností souhlasí a aktivně aplikují heslo – „etika se vyplatí“ (*ethics pays*). „Je klíčová pro obchodní úspěch.“ Společenská odpovědnost korporací (CSR), jejich charitativní činnosti, ekologičnost a další, to vše představuje pečlivě plánovanou marketingovou strategii k úspěchu v tržním systému. Společnost je obecně citlivá k těmto aspektům u jednotlivých korporací, a pokud chtějí firmy na trhu uspět, zpravidla používají obchodní etiku v jejich nejrůznějších podobách (Lipovetsky 1999: 360-367; 372-377).

Rozmach a nevídaná popularita „moralizujících spolků“, zejména v anglosaském světě, tak postupem dvacátého století stále stoupá (i v ostatních zemích Evropy jsou spolky jako Rotary hojně zastoupeny, jejich popularita u veřejnosti však rapidně klesá, viz. Camus-Vigué (2000)). Důvody vzniku a zejména obliby těchto spolků můžeme vidět v absenci tradiční morálky, kterou „kultura individualismu“ vytlačila a nahradila morálkou novou, vycházející z individuálních potřeb lidí, nikoli z povinností. Pozoruhodné na tomto stavu je skutečnost, že zatímco se rotariáni a další charitativní kluby těší u anglosaské veřejnosti oblibě, ve zbytku Evropy jsou jejich aktivity přijímány veřejností opatrně, s podezřívavostí a nedůvěrou.

III. III. Kovbojové a ti druzí

V posledních dnech jsem přemítal nad nenadálým rozhodnutím rotariánů k vystoupení vpřed na veřejnost. Proč teď a proč přes PR agenturu? Se Stanislavem jsme několikrát hovořili o častých záměnách rotariánů za svobodné zednáře ve smyslu „*tajného společenství*“. Mnohdy je to i záměna v osobní rovině, neboť rotariáni nosí na klopě saka odznáček ozubeného kola, které tak zavdává podnět k diskusi na veřejných prostranstvích – „...už si mě pletli s hodinářem, se zástupcem strojírenských odborů, dokonce i s kapitánem lodi,“ vypočítává Stanislav své příhody s odznáčkem na klopě. V jakém smyslu by PR agentura mohla rotariánům pomoci s negativním postojem u části veřejnosti? A ještě jinak, jaký je cíl tohoto rozhodnutí. Odlišit se od ostatních „*tajných společenství*“, nalákat nové členy nebo více zpropagovat své charitativní činnosti?

Mluvím i ze své vlastní zkušenosti a ze zkušenosti mých přátel a známých, se kterými jsem o Rotary hovořil. Jejich pohled sice bude nutně omezen mými informacemi o Rotary, stejně tak tím, že se jedná o lidi z úzkého okruhu, tudíž jejich názory nelze chápat jako generální, všeobecně sdílené názory obyvatel České republiky, ani jiné skupiny. Spíše mi šlo o zachycení i druhého pohledu zvenčí.

„A to je nějaká sekta jako?“ tázala se na téma mé diplomové práce spolužačka Kristýna. „Mně to spíš teda přijde jako parta hodně bohatých lidí, kteří nemají co dělat,“ oponoval Karel. Karolína přišla s ještě jiným pohledem – „...no když řekneš Rotary, tak se mi hned vybaví zednáři, to mi přijde jako úplně stejné, taky takový tajný spolek bohatých lidí.“ Opravdu lidé, kteří se scházejí v saloncích luxusních hotelů, budí dojem příslušnosti k zednářům? Ba co víc, zajímavé je také automatické přisuzování příslušnosti k majetným skupinám společnosti. Nadnesl jsem obdobné téma na diplomovém semináři. „Co se vám vybaví jako první, když se řekne Rotary?“ A dostalo se mi obdobných odpovědí. *Zednáři, tajný spolek bohatých, spiklenci.*

Připojme k tomuto pohledu ještě namátkou dva články z médií. Mladá fronta DNES uveřejnila ve svém vydání z 25. října 2012 článek „*Filipiová se stydí za část ODS, ale Dolejš za Gottwalda ne,*“ ve kterém je kandidátka do senátu ČR, Dana Filipiová za stranu ODS, podezřívána z členství v Rotary klubu – „*Vaše působení ve*

vládní funkci bylo fiaskem líznutým s korupcí ... kamarádi z Rotary klubů a výběrových řízeních vás jistě nenechají padnout až na dno.“ Časopis *BelMondo* v říjnu 2013 uveřejnil článek „*Nezvaným vstup zakázán*“, který se zevrubněji věnuje byznys klubům v České republice, popisovaných jako „*neviditelné struktury pro vyvolené*“. Dozvídáme se, že „*kluby tohoto druhu začaly ve velkém vznikat před sto lety v USA jako nástroj individuálního sociálního zajištění ve státě, kde žádné sociální jistoty neexistovaly ... a kde vzájemná pomoc předáním vizitky teprve začíná.*“³⁸ Autorka článku, Bára Procházková, sama přizvukuje mentálnímu naladění společnosti konstatováním známých a široce rozšířených domněnek, jako je vznik Rotary klubů „*ve státě bez sociálního zajištění s cílem je zajistit*“; abyste se stali členem, „*je potřeba mít plnou peněženku, správné povolání a ještě správnější přátele*“³⁹ a dalších hodnocení, které jsem popisoval výše a které jsou výsledkem rozdílného historického vývoje Evropy a USA.

Představa vzniku Rotary klubů, jakožto „*institutu zabezpečení v USA, kde na počátku dvacátého století neměl člověk žádné jistoty, a sociální zajištění neexistovalo*“, je mylnou domněnkou z produkce rotariánů samotných. Mýtus o Divokém západu, zloduších a hrdinech – kovbojích – rotariánech – otcích zakladatelích Rotary - je abstraktnější víc než si někteří členové uvědomují, na hony vzdálený realitě. Mýtus, kterým někteří členové vzdělávají lidi neznalé historie a kontextu vzniku Rotary klubů v USA. „*Tak si to prostě představte tu dobu, kdy vzniklo Rotary. V té době neměl nikdo jistoty. Nikdo neměl prostě jistotu, že k němu nepřijde nějaký bandita, nevytáhne pistoli a nezastřelí ho.*“⁴⁰ Rozumíte, to byla doba, kdy vítězila síla a ten kdo měl pistoli. A v tomhle prostředí se Paul Harris se svými přáteli dali dohromady, vytvořili klub, spojili síly dohromady a začali se věnovat veřejně prospěšným činnostem,“ vyličil mi se značným zaujetím guvernér Richard, kterému v té době končilo volební období. Obdobné romantizování vzniku hnutí nenalezneme dokonce ani v oficiálních dokumentech vydávaných ústředím Rotary International. Situace na počátku 20. století ve Spojených státech rozhodně nepřipomínala divoký Západ, zvláště pak v Chicagu, kde první Rotary klub vznikl, jistě kovbojové již nepřepadávali banky na svých koních.

³⁸ Procházková, Barbora. 2013. *Nezvaným vstup zakázán*. *BelMondo* 1(10): 35-41.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Pouze připomínám čtenáři, že mluvíme o počátku 20. století v USA. Ačkoli by si dle citovaného mohl myslet, že jsme o několik století zpět v *pouštním salónu*.

III. IV. Odkaz svobodných zednářů

Tím jsem ale předběhl události. Vraťme se o něco zpět. Na počátku května jsem obdržel od Petera pozvánku na degustaci whisky do hotelu Paříž. Peter je v Rotary velmi aktivní člen, bývalý prezident Rotary klubu Praha Staré město, který se schází právě v hotelu Paříž v Praze nedaleko Prašné brány. Peter, nejen člen, neméně i šarmantní muž, který má své kořeny, soudě dle svého jména, ve Spojeném království. Jak později při degustaci připomněl, lásku ke skotské whisky podědil po své rodině, neb má kořeny ve Skotsku.

Při příchodu do pětihvězdičkového hotelu Paříž pozornému návštěvníkovi neunikne u vchodu skvoucí se měděná destička s nádechem pozlacení, na které je vyryto ozubené kolečko (logo místního Rotary klubu) a název Rotary Praha Staré město. Řada luxusních hotelů, ve kterých se rotariáni schází, je označena obdobnou cedulkou, která by měla rotariánům pomoci v orientaci při jejich návštěvě daného města. V hotelu je k dispozici vyhrazený salonek pro schůzky. Je také běžné, že sám majitel, případně výkonný ředitel hotelu je právoplatným členem klubu, což s sebou nese řadu výhod pro členy klubu. Počínaje vlastním salonkem, slevou na pokrmy a pití, až po výhradní personál, který je může při setkáních obsluhovat. V rámci jednoho klubu bylo mezi zaměstnanci známo, že obsluhování takovýchto hostů je „za odměnu“ pro ty nejlepší.

„Vážení přátelé, rotariáni, posad'te se, kam můžete, je nás tu hodně, máme spojené setkání,⁴¹ tak to bude takové trochu na tělo,“ uvítal všechny příchozí rázným hlasem Peter. „Jak asi víte, a teď to dokonce i můžete vidět (Peter měl na sobě kilt), naše rodina má kořeny ve Skotsku. A udělat dnes ochutnávku různých whisky byl tak můj nápad, a jelikož je to, podle mého názoru, velice zajímavé, tak jsme to udělali formou společné schůze tří klubů, Rotary Praha Staré město, Rotary Praha City a Rotary Praga Ekumena. Já si myslím, že můžeme klidně začít ochutnávat, jídlo nám poté přinesou, mám tady celkem sedm lahví různých druhů whisky a amerického burbonu. Ještě poprosím pana prezidenta o oficiální zahájení a můžeme se na to vrhnout,“

⁴¹ Rotary pravidla umožňují, aby v případě zvláštních událostí uspořádaly dva a více klubů společné setkání. Většinou se tak děje u příležitosti pozvání důležitého hosta. Některé kluby zase tato společná setkávání pořádají pravidelně každý rok na znamení vzájemného přátelství.

dokončil Peter. Prezident klubu uhodil do zvonu a Peter se pustil do prezentace, snoubící v sobě horlivost jemu vlastní se zapálením pro téma.

Na počátku jsem se usadil na výtečné místo; přímo vedle budoucího guvernéra distriktu, s kterým jsem tak celý večer mohl vést plodnou diskusi. Guvernér Miroslav je v každém pohledu zajímavý muž. Vlastní prosperující společnost, vedle inženýrského titulu získal také bakalářský diplom z historie na Univerzitě Karlově v Praze. Jak sám říká, studium historie bylo pro něho záležitostí spíše osobního rozvoje, než otázkou doplnění kompetencí v zaměstnání. Ostatně je vlastníkem prosperující společnosti. „Asi už vám, Jakube, říkal Stanislav o tom, jak si nás pletou se zednáři. Na to se určitě podívejte podrobněji, je toho na internetu hodně. Co se týče zednářů, hodně se tomu věnuje docentka Čechurová z filosofické fakulty Karlovy univerzity. Já k ní dokonce chodil na přednášky, ale ona v tom má taky zmatek. Několikrát jsem ji na to upozornil, že my nejsme žádná tajná společnost jako zednáři, a že je špatně, když nás s nimi spojuje a řadí do skupiny tajných společenství,“ vysvětloval mi pečlivě. Snažím se kontrovat - „Pochopte však, scházíte se v luxusním hotelu, nezveřejňujete své členy, které si navíc vybíráte sami a není tak možné k vám vstoupit jen tak, to samozřejmě vzbuzuje pochybnosti a zavdává k podobným úvahám o zednářích.“ Miroslav je však trpělivý. „Tak samozřejmě, že s něčím nechodíme ven, počty klubů a názvy včetně sídla si může kdokoli najít na našich internetových stránkách, ale třeba účetní uzávěrky a vůbec celé naše hospodaření neuveřejňujeme. Jsme statutárně občanské sdružení a ne každé tohle dělá. A vůbec, do toho nikomu nic není. My skládáme účty finančnímu úřadu, to stačí. Tam spíš jde o to, že lidé, kteří o tom píší, tak to píší špatně, z neznalosti, a pak dochází k takovýmto mýlkám jako u Čechurové.“

Stanislav se později zapojuje do diskuse a přitakává. „Zajímavé jsou také církevní články. Hlavně na Slovensku, tam církev píše proti nám články, i když my jsme nenáboženské sdružení a nepropagujeme žádná náboženství, tak oni píší negativní články. A s tou docentkou Čechurovou, ono je to s ní těžké. On už i náš pan guvernér a další se snažili jaksí intervenovat, řekněme, prostě jí vysvětlit, jak to je ve skutečnosti, a že nejsme žádnou sektou. Ale ona si to paní docentka prostě dělá po svém a prý to takhle vykládá dál. Tak ono to asi nemá valnou cenu, no,“ dodal s potutelným úsměvem.

Poměrně pravidelně se nám zde opakuje záměna rotariánů se svobodnými zednáři. Ať už jsou to publicisté, novináři, církevní hodnostáři či oslovení přátelé, tak i akademici. Všimněme si u katolické církve podobného vystupování proti rotariánům, které vesměs vychází ze stejné praxe jako vůči zednářství. V nich viděla církev snahu alternovat sama sebe, vytváření církve nové, nového učení, které bylo v ostrém rozporu s církevním učením. A stejně tak církev jedná proti rotariánům.⁴² Rotariáni jsou označováni za „nové zednáře“, „satanovu doktrínu“ a tak dále. Možná právě nenáboženská, kterou Rotary kluby celosvětově prosazují v rámci svých klubů, překáží katolické církvi zdaleka nejvíce, a popisuje ji jako „stavění se proti církvi“. Negativní přístup církve vůči rotariánům bychom mohli nazvat jako určité morální soupeření o dobročinnost, neboť ač se snaží být nábožensky nekonfliktní a své kluby prohlašují za apolitické, „konkurují“ církvi v tom nejsvatějším – v morální dobročinnosti. Od počátku křesťanství byl soucit s bližním ústředním tématem církve, která si vytvořila téměř monopol na poskytování dobročinnosti. Až teprve o mnoho staletí později se dobročinné aktivity dostaly do pozornosti aristokracie a vyšších vrstev společnosti.⁴³ Od počátku dvacátého století do této oblasti velkou měrou pronikají i rotariáni; začínají hlásat svojí morálku, vytvářet vlastní etické principy,⁴⁴ ve kterých církev spatřuje konkurenci sama sebe a v souladu s tím se také veřejně vyjadřuje a vůči rotariánům vymezuje. Církev totiž svůj takzvaný *raison d'être* odvozuje, obdobně jako rotariáni, z morálního kódu, z preskripce chování a jednání odvozeném ryze ze sebe, nikoli ze zájmů, teorie spravedlnosti či snahy o altruismus.

„...Kdyby se jednalo o nějakou společnost průmyslovou nebo obchodní, nebylo by tak zle. Ale Rotary mají cíl mravní, mají katechismus mravní, mají příkazy mravní. To však není morálka katolická, pravá; sice by ji nepřijali nekatolíci. Je to morálka nezávislá, laická, s níž by souhlasili všichni lidé, totožná s morálkou zednářů, kterou tak energicky zavrhl Lev XIII. Pokládá všechno náboženství za rovné, chce moralizovat své členy a v

⁴² Viz. např. zde <http://apocalisselaica.net/cs/varie/miti-misteri-e-poteri-occulti/papa-francesco-il-rotary-club-e-la-massoneria>; zde http://katolicka-kultura.sweb.cz/rotary_club/rotary_club.html; nebo zde <http://protiproud.parlamentnilisty.cz/stopy/mysleni/horizontala/278-satanova-doktrina-aneb-vliv-svobodneho-zednarstvi-na-soucasnou-politiku.htm> (vše 14. 4. 2014)

⁴³ V kapitole „Od církevní charity k charitě konzumu“ se budu podrobněji věnovat genezi charity od její křesťanské podoby až po současnost.

⁴⁴ Viz. např. „four-way-test“ <http://thefourwaytest.com/> (14. 4. 2014)

*základě se liší od jediné pravé morálky Ježíše Krista. Proto ji zavrhlo tolik katolických časopisů, proto španělský episkopát zakázal věřícím členství v Rotary.*⁴⁵

„Především je jisté, že zakladatel Rotary, advokát Harris, byl zednářem, zednáři byli i první členové, vrchní ředitelé Rotary nejsou-li sami zednáři, stojí pod jejich vlivem, ba mnozí jsou otevřenými zednáři. Náš plán, praví advokát Harris, vylučuje skoro úplně Credo, oslavuje činnost, a je přístupná protestantům, katolíkům, židům, křesťanům i buddhistům ... Rotary má úplnou a absolutní autonomii v programu, myšlení i v činnosti, je prostá každého pouta, každého předsudku i rázu náboženského, politického a jiného. Jsme a budeme žárlivě na stráži nad touto autonomií. Uvědomělý katolík, který je hrdý na svou pravou víru, váží si jí, děkuje Bohu za ni a je ochoten za ni i zemřít, nemůže být členem spolku, který svými stanovami jeho víru snižuje na roveň každé nepravé sekty, ba i pohanství, který pod záminkou náboženské tolerance a pod záminkou ideje sloužit společnosti bere mu úctu k jeho náboženství, viklá jeho pevným přesvědčením tak dlouho, až opustí půdu dogmat a autority neomylné Církve, aby na její místo postavil svůj lidský rozum a jeho kritiku. Připravit lidstvo o víru: to je cílem rotariánství.”⁴⁶

Je také vhodné si všimnout negativního postoje pouze ze strany katolické církve na Slovensku, možná ještě v malé míře církve pravoslavné. Tyto postoje však neshledáváme u církve evangelické. Rotariáni si sami uvědomují podezření ze strany společnosti, zejména těch, kteří s nimi nepřišli nikdy do bližšího kontaktu. Snad proto, že charita jako taková často budí podezření o svém skutečném smyslu, tj. zda charita pomáhá více potřebným, nebo naopak těm, kteří peníze dávají.

Nedůvěra ke spolkům jako je Rotary může vycházet i z jiného pramene. Již výše jsme hovořili o několika privátních klubech a tajných společenstvích, mezi nimiž jsou svobodí zednáři nejstarším hnutím, pocházejícím z počátku 18. století, kdy byla založena první lóže v Londýně (r. 1717) na den svatého Jana Křtitele, ochránitele řady profesí, mj. právě i zednářů.

⁴⁵ Viz. http://katolicka-kultura.sweb.cz/rotary_club/rotary_club.html (14. 4. 2014)

⁴⁶ Viz. <http://ostatniproroci.webnode.cz/news/co-to-je-rotarianstvi-/> (14. 4. 2014)

Přestože byla filantropie prioritou a stěžejním prvkem zednářství, bylo pro české zednářství příznačné spíše družení v rámci tajného uzavřeného elitního klubu pro vyvolené. Přitom filantropie je právě onen nástroj, který dle zednářských ideálů mění svět k lepšímu. Česká odnož hnutí se tomuto ideálu nicméně nikterak nepřibližovala a jednotlivé lože pojímala jako místo pro setkávání s dalšími – elitními – členy. Mezi členy se tudíž rozvíjel značný protekcionismus, co se týče sociálně-finanční podpory (v případě, kdy měl některý z členů problémy, neznamenalo to nutně ještě jeho vyloučení, naopak mu byla ze strany členů lože nabídnuta pomoc). Samotné vypomáhání si v otázkách obchodu se podle Čechurové u zednářů neobjevuje ve větší míře, neboť to považovali „za něco pod svou úroveň“ (Čechurová 2002: 213-215).

Vzájemná podpora se objevuje též i u rotariánů, kteří si v případě problémů vypomáhají, ať už finančně či jinými prostředky/způsoby. „Pokud mám problém, potřebuji půjčit nějaké peníze, nebo prostě se mi zrovna nedaří v podnikání, seznámím své přátele s touto situací na klubovém zasedání a klub se rozhodne, zda mě podpoří, nebo ne. Ale to vždycky vyjdou vstříc a pomůžou člověku. To se bere tak, že rotarián je člověk, na kterého se můžu spolehnout, když mu půjčím peníze a nemusím se bát, že by mi je snad nevrátil. Jako kdyby někdo byl podvodník a obohacoval se takhle, tak ho vyloučíme, to ano, ale jinak klub své členy vždy podpoří v těžkých chvílích života. Můžeme jim odpustit i roční pravidelné členské poplatky s tím, že nám to splatí, až budou mít peníze,“ vysvětlil Petr, pražský rotarián.

Toto využívání přátelských vazeb (*protekcionismus*) je však u rotariánů umocněno ještě tím, že nejde pouze o pomoc v nouzi, ale o pomoc v podnikání obecně. Tím dochází v rámci daných klubů k upřednostňování svých členů a jejich služeb/produktů. Pro dokreslení celého obrazu ocituji část pracovní (tedy *oficiální*) debaty ze setkání rotariánů. „Mám na vás všechny ještě otázku, jestli mohu. Potřebovala bych obsadit dozorčí radu pro moji novou firmu. Nevíte někdo o vhodných kandidátech? Chybí mi už jen dva lidi.“ pronesla Věra na schůzi pražského klubu. „Moje kamarádka Lenka by, myslím, mohla. Ještě se jí zeptám, ale spíš jo,“ odpověděla hbitě Martina. „Já se zkusím taky pozeptat, napadají mě nějaká jména, která by se ti tam mohla hodit“ navrhol Tomáš. „Skvělé, tak domluveno, budu s vámi počítat, že dáte vědět,“ souhlasila s návrhy Věra, pražská rotariánka.

Po takovýchto interních dohodách o obchodu nejednomu přijde na mysl slovo protekcionismus. „Ne, to přece je normální. Podívejte, když hledám partnera v podnikání, radu či pomoc, tak je přirozené, že se nejprve zeptám a poohlédnu u nás v klubu a zeptám se svých přátel. Těm lidem důvěřuju, proč bych s nimi tedy nespolečně pracoval. Když jako podnikatel budu potřebovat dodat nějakou zakázku, taky ji nejdříve nabídnu přátelům rotariánům, které znám a kterým věřím. Já když to dám tady Pepovi, tak vím, že Pepa je spolehlivý, nebude mě chtít okrást, práci neodflákne, protože mě taky zná. To je zkrátka vzájemná pomoc,“ vysvětlil Jiří, aktivní rotarián, majitel stavební společnosti. Vzájemná pomoc však není ničím překvapivým. Ba co víc, u podobných spolků i očekávaným *benefitem*, který bychom našli nepochybně u každé zájmové skupiny.

Totožnou praxi *kooperace mezi členy* potvrzuje ostatně i člen Lions klubu. „Já se tam samozřejmě stýkám s různými lidmi, kteří buď jsou, nebo byli ve vysokých funkcích, v klubu je i česká šlechta. Nikdy to neslouží k tomu, abychom v zákulisí nahrazovali legitimní orgány státu nebo politické strany, nic takového. Když si dva členové navzájem pomůžou ve své práci, na tom přece není nic špatného. Ale určitě se nesnažíme zasahovat do řízení státu či společnosti. Ti lidé se setkávají, protože mají společný zájem se vidět a pomoci charitě,“ odpovídá na otázku, zda setkání členů klubu neslouží spíše než pro charitativní účely jako místo, kde se setkávají lidé za účelem zvyšování svého vlivu na základě kumulace dalších vlivných členů.⁴⁷

A zde se dostáváme k jádru věci. Můžeme uvažovat, pokud byli zednáři společností odmítáni, ne-li *nenáviděni* pro svůj domnělý prospěchářský charakter setkávání, že podobný osud potkal i rotariány, Ivy (kluby Lions) a další, kteří se k tomu i *de facto* přiznávají?

Zednářské hnutí vzniklo na počátku 18. století v Anglii, kdežto rotariánské hnutí až na počátku století dvacátého v USA. V té době již existovaly zednářské lóže jak Evropu, tak i USA a další. Ve svých zemích měly svoji tradici, zázemí a víceméně širokou členskou základnu. Jak jsem již výše načrtl, v Evropě bylo zednářské hnutí terčem negativních výpadů ze strany katolické církve, neméně pak ze strany obyvatelstva pro svoji *uzavřenost* a *vylučnost členů*. Pokud v průběhu první poloviny

⁴⁷ Viz. rozhovor šéfa pražského Lions klubu pro MF Dnes http://zpravy.idnes.cz/andor-sandor-tvrdi-ze-lvi-politiky-neovlivnuji-f5n-/domaci.aspx?c=A110815_134408_domaci_wlk (14. 2. 2014)

20. století začalo rotariánské hnutí postupně pronikat do Evropy⁴⁸, nebylo to poprvé, kdy se mohli Evropané setkat s uzavřenými elitními kluby. Ve společnosti existovaly u určitých skupin negativní stereotypy o zednářích,⁴⁹ a tak rotariánské kluby, ač neměly žádné *tajné rituály* a netáhly se za nimi *konspirační teorie*, neměly v evropském prostoru žádnou tradici, a tudíž je chtě nechtě zasáhly negativní nálady ve společnosti vůči těmto uskupením z dob zednářů.

Konstruktivistické teorie⁵⁰ vycházejí z předpokladu, kdy každý prvek je znovu a znovu konstruován v čase a prostoru. Pokud vzniklo rotariánské hnutí na počátku dvacátého století v USA, vzniklo zcela jistě jako výsledek dobové situace. Interpretaci tohoto jsem nabídl ostatně výše. Během následujících let, kdy rotariánské myšlenky začaly pronikat do Evropy a byly zakládány první kluby, to byl pro Evropu nový prvek – ve smyslu privátních byznys klubů, nikoli ve smyslu klubů elitních – který tak musel ve svém prostoru hledat nové ukotvení a svůj smysl. Na tomto místě nám pomůže heterogenní konstruktivismus, který takříkajíc narovná vztahy mezi sociální a materiální sférou. Bruno Latour v knize *We have never been modern* (1993) upozorňuje na skutečnost, kdy první antropologové při svých studiích v jinakých kulturách nerozlišovali mezi materiálními a sociálními entitami. Avšak po „*návratu antropologie*“ do naší společnosti začali, podobně jak sociologové, důsledně sledovat pouze otázky sociální, pročež se materiální oblast ve výzkumech zcela opomíjela. A právě zde přichází Latour s dalšími autory (např. John Law, Michel Callon) s teorií sítí aktérů („*ANT – The Actor-Network-Theory*“), resp. spíše s metodologickým přístupem ke zkoumání, než teorií ve svém slova smyslu, která popisuje prostor jako síť sestávající se z heterogenních aktérů, zastávající v té které síti stejně důležitou roli (tj. i nepatrná změna vyvolaná u jednoho aktéra znamená změnu celé sítě; Latour 2002). Přičemž je dobré poznamenat, že každý aktér je součástí několika sítí naráz, tak i sám představuje heterogenní síť. Aktéři, ale i jednotlivé organizace, skupiny, resp. struktury jako takové jsou efekty těchto heterogenních sítí, které se vzájemně ovlivňují (Law 1992).

Heterogenní konstruktivismus tedy uvažuje každý jednotlivý prvek jako aktéra ve spleti vztahů k dalším. Právě tato síť⁵¹ určuje jednotlivého aktéra a naopak; každý

⁴⁸ Srov. kapitola Historie (...)

⁴⁹ Viz. Havel 1993.

⁵⁰ Viz. Hacking 1999.

⁵¹ Viz. Latour 2005.

aktér v síti určuje všechny ostatní. Jinak řečeno, bez kontextu prostředí složeného z jednajících subjektů nemá ten který prvek smysl. Této problematice se věnovaly např. Annemarie Mol a Marianne de Laet v článku *The Zimbabwe Bush Pump*, kdy vodní pumpa určená pro čerpání zemní vody, vynalezena v Evropě, vytvořená v Evropě, posuzována dle evropských standardů, začala být používána v africké buši v Zimbabwe pro místní obyvatele. Avšak vodní pumpa – aktér – vytvořený ve svém prostředí – Evropa – zapletený do sítě aktérů, byl najednou z této sítě vyjmut a přesunut do africké buše, ve které pochopitelně ona síť neexistuje. Aktér – pumpa – se tak adaptuje v síti nové, čímž se sama o sobě svým způsobem také mění, resp. adaptuje na prostředí nové. Nejvýmluvnějším příkladem byla situace, kdy v Evropě je pumpa schopna čerpat z podzemí vodu určité kvality a standardu (pumpa obsahuje filtry, které čistí vodu pro pitné účely). V Africe však těmto standardům, podle kterých je posuzována nezávadnost (*požitelnost*) vody, nevyhovovala (Laet & Mol 2000: 234).

V tomto smyslu se můžeme dívat na Rotary kluby, které se objevily v USA v určitém kontextu a posléze byly „přesunuty“ do Evropy, jako na zimbabwskou pumpu. V Evropě byla tehdejší společenská situace jiná, než tomu bylo v USA, kde vznik byznys klubů obecně předcházela určitá společenská nálada. V Evropě se rotariánské kluby setkaly s tradicí zednářskou, která jim přisoudila *nálepku* elitní skupiny s podezřelou činností.

V USA, v době zakládání prvních Rotary klubů, neexistovaly negativní postoje vůči elitním klubům. Jednu z možných interpretací můžeme nalézt v díle Alexise de Tocquevilla v jeho obsáhlém díle *Demokracie v Americe*. Ačkoli je dílo Tocquevilla o několik desítek let mladší než založení prvního Rotary klubu, vznik privátních klubů autor víceméně předpověděl, jakožto jeden z výsledků aktivní občanské společnosti (Tocqueville 1980).

Princip Rotary klubu vznikl na počátku 20. století v USA. Je potřeba si uvědomit, že smysl veřejné pomoci, chcete-li služby společnosti, má v plně rozvinuté občanské společnosti jiný rozměr než v Evropě, kam byl tento prvek implementován následně (ač charita má v Evropě dlouhou tradici, zde se jedná o trochu jinou pomoc). Americký význam společnosti je definován jak na základě sociálních vazeb, tak i na závazku ke společenské odpovědnosti a pomoci. Na druhé straně v kontinentální Evropě tento význam nenalezneme, zde je společnost zaměřována se slovem národ. Jinými

slovy, zatímco v USA společnost (*community*) vychází z principu lokálního, v Evropě je společnost odvozována od konceptu národa či státu ve kterém žije (Lynd & Lynd 1929; Rossi 1961).

A tak zatímco participace na veřejných záležitostech obce a zároveň být úspěšný a finančně majetný je v USA jádrem občanské společnosti, jak potvrzuje i Wuthnow (1991: 3-17; 121-129), Tocqueville zdůrazňuje občanský altruismus jako základ americké definice dobrého občana. Participace na obecních záležitostech je součástí tamní společenské/politické kultury (Tocqueville 1980: 451). Naopak v Evropě je spojení komerční sféry (*byznysu*) a občanského závazku ke svým spoluobčanům problematické a vzbuzuje pochybnosti o úmyslech toho kterého člověka (Wuthnow 1991: 3-17; 121-129).

IV

CHARITA A PENÍZE

Je charita aktem ryzího altruismu, v symbolické formě vyznáním sounáležitosti se svojí obcí? Nebo je pouhou zástěrkou pro setkávání mocných lidí a kumulace vlivu? Od samého počátku byli rotariáni vystaveni dvěma protikladným pojetím – zda je jejich činnost skutečnou pomocí společnosti, potřebným lidem, nebo naopak je charita v jejich podání mocenským nástrojem vlivu a podpory vlastního prospěchu.

A skutečná podstata charity je předmětem mnoha odborných debat a sociologických prací dodnes. Její rozpolcenost mezi vlastním užitkem dávajícího a užitkem obdarovaného nebyla snad dostatečně nikdy rozuzlena, a nebude tomu ani jinak, neboť sociální vědci neumí nahlížet do skutečných úmyslů lidí, kteří se v charitě angažují, a tak se jen stěží mohou dobrat *pravdy*. V tomto smyslu je však *pravda* velice relativní pojem, neboť by znamenala, že je charita buď *dobrá*, nebo *špatná*, buď *pomáhá*, nebo *využívá*, přitom možné jsou obě varianty, či ani jedna z nich. Úkol dobrat se skutečného stavu si antropologie ani nepokládá. Spíše bychom měli usilovat o postižení právě oné mnoho-vrstevnatosti charity jako takové – v jakém smyslu a proč je vnímána jako *quid pro quo*, tedy *něco za něco*, do jaké míry o ní můžeme uvažovat jako o daru, který však, jak již ukázal Mauss (1925), není nikdy jednostranným pohybem, nýbrž vztahem recipročním, v neposlední řadě bychom se měli snažit postihnout charitu jako jeden z marketingových nástrojů korporací a *známých osobností*, a její odtrženost od charity minulosti, charity středověké.

IV. I. Charita jako dar

Teorie daru Marcela Mausse nám v této otázce pomáhá řešit otázku charity jakožto daru. Mauss líčí několik způsobů, jimiž archaické společnosti ustavovaly tuto hranici - rituálně. To ale neznamená relativně, nebo arbitrárně. Toto rozlišení se podle něho

neztrácí ani v moderní společnosti; pouze je více odritualizované a schovalo se do komplexnějších vztahů (Mauss 1925).

Pro nás jsou však mnohem důležitější samotné praktiky obdarovávání ze strany rotariánů jako příkladů ritualizace výměny darů, definice těchto směn. To je v podstatě to, co je vyděluje jako „klub“ a „morální zájmové sdružení“, nikoli výhradně možné pragmatické zájmy jednotlivců. Z hlediska teorií směny neexistuje směna, ve které by někdo něco dával a druhý nic. I když může být charita na první pohled takto jednosměrná, není tomu tak právě proto, že se darujícímu dostává prestiže. Může to být jedině příklad tzv. negativní reciprocity, ale stále je to vztah reciproční.

Právě tzv. „*gift economy*“, kterou již popisoval Bronislaw Malinowski na Trobriandských ostrovech (okruh Kula; Malinowski 1922) či Marcel Mauss v notoricky známé práci „*The gift*“ (Mauss 1925), nám umožňuje nahlížet na aktivity rotariánů jako určité reciproční akty směny, kdy na jedné straně jsou členové klubu kumulující finanční kapitál, který následně směňují za proti-dar, ve většině případů určitý symbol cti, prestiže a uznání za pomoc potřebným. Měli bychom se tedy ptát, může skutečně existovat dar (v našem případě v podobě charity), kdy by dárce neočekával něco na oplátku? Dar, který by dárce daroval nezištně?

Jednou z největších rotariánských – charitativních – událostí roku jsou Dračí lodě⁵², které se každoročně konají v květnu, v Praze, na Střeleckém ostrově. Například v roce 2012 rotariáni darovali celkem čtyři sta tisíc korun českých na charitativní účely – konkrétně nadacím Naše dítě a Život 90. Této události je ze strany členské základny věnována velká pozornost, zejména proto, že vedle samotných finančních příspěvků, kterými rotariáni přispívají na charitu, je výtěžek z Dračích lodí jedním z nejvyšších, jsou závody oblíbené i u veřejnosti a těší se hojně účasti.

Závody Dračích lodí pořádá pražský Rotary klub International, který sdružuje anglicky hovořící rotariány v České republice, vesměs expaty na svých zahraničních cestách, kteří byli členy Rotary klubů ve své domovské zemi. Již měsíc před závodem nakoupí klub plošnou inzerci na vybraných tramvajových vozech v Praze, které lákají návštěvníky k účasti. Další nezanedbatelné finanční částky využije na produkci,

⁵² *Rotary Dragon Boat Charity Challenge* – viz.

<http://www.clubrunner.ca/Portal/SitePages/SitePage.aspx?accountid=5578&pid=45070&sid=64720> (21. 4. 2014)

zejména pronájem samotného ostrova, stánků s občerstvením, zábavy pro děti (kolotoč, skákací hrad atd.), zajištění mobilních toalet atd. Vzhledem k výši těchto nákladů je zřejmé, jakou důležitost rotariáni události připisují. A to nejen z hlediska výběru finančních prostředků na charitu, ale také z hlediska marketingu, resp. rozsahu, v jakém osloví veřejnost.⁵³ „Dovolím si tvrdit, že naše Dračí loď patří k nejúspěšnějším projektům v celém Rotary distriktu, protože to zná opravdu hodně lidí, vždy oslovíme nové lidi a je to vidět hlavně na účastnících, kteří se přijdou pobavit,“ vysvětloval rotarián Philip na klubovém setkání. Velká část peněz přitom pochází jednak od sponzorů, jednak od samotných účastníků, kteří musí zaplatit registrační poplatek (zpravidla jej platí společnost nad rámec sponzorského daru, která tak vyše svůj tým zaměstnanců na závod). Svoji soutěžní loď mají také rotariáni z pořádajícího klubu.

V sobotu byl slunečný den, jako stvořený pro závody na vodě. Od časného rána pořadatelská firma připravovala zázemí a jednotlivé stánky na Střeleckém ostrově pod dohledem prvních příchozích rotariánů. Ostrov se po otevření velmi rychle zaplnil návštěvníky a brzy mohly odstartovat první loď. „Zdravím vás, jsem rád, že jste dorazil,“ vítal mne Stanislav již z povzdálí hlasitým pozdravem ve snaze překřičet linoucí se hudbu z reproduktorů střídající moderátora, komentujícího závody. „Uvidíte zase trochu tu zábavnější stránku Rotary. Ono je to celé takové neformální, spíš zábava. Je tady taky pan guvernér a další, tak se určitě potkáte. No užijte si to,“ rozloučil se v rychlosti a splynul s davem sledujícím čínské loď s dračí hlavou na špici, suverénně si razící cestu řekou Vltavou. „Máme tady dnes opravdu hodně lidí. To je skvělé, pozorovat, jak Rotary dokáže spojit tolik lidí dohromady a že je to baví,“ komentoval účastníky závodu guvernér Tomáš. „Je to pro nás opravdu skvělá příležitost ukázat kdo jsme, co děláme a hlavně, že Rotary pomáhá dostat se víc do podvědomí lidí. Víte, z podobných akcí opravdu musíme zkusit získat co nejvíce, abychom oslovili hodně lidí, i potencionálních dárců do dalších ročníků závodů a taky třeba i nějakého toho potencionálního člena klubu,“ vysvětlil mi, proč vyvíjejí takové úsilí právě na tuto událost.

Měsíc po skončení závodu byl na pátek, kdy se koná pravidelné setkání klubu Prague International, naplánováno slavností předání získaných finančních prostředků

⁵³ Například v roce 2012 podle neoficiálních informací od členů klubu se náklady vyšplhaly do výše přes jeden milion korun českých.

pro charitativní organizace. V malebném hotelu Lindner, nedaleko Pražského hradu, ukrývající se ve stínu strahovského kláštera, se na jedenáctou hodinu ranní sešli pražští rotariáni za účasti zástupců charitativních sdružení. Po neformálním otevření setkání, které bylo vesměs určeno pro diskuse mezi jednotlivými hosty, přišel na řadu slavnostní oběd a následovaly proslovy rotariánů a předání finančních šeků. Jako první se ujal slova prezident pořádajícího Rotary klubu Prague International, Jonathan, který zdůrazňoval přínos celé akce pro rotariány a pro charitativní organizace. „Je mi opravdu velkou ctí, že se můžeme dnes tady všichni sejít s našimi přáteli a podělit se s nimi o naše úspěchy. Je to již čtvrtý ročník závodu dračích lodí. A jak se ukazuje, každý ročník je čím dál tím úspěšnější a navštíví ho více lidí. V letošním roce se nám podařilo vybrat neuvěřitelné dva miliony korun, přitom přes jeden milion se vrátí zpátky jako náklady na celou akci. A po odečtení dalších nutných nákladů mohu oznámit, že Rotary v letošním roce daruje na charitativní účely čtyři sta tisíc korun českých ... (bouřlivý potlesk) ... a nyní mi dovolu, abych předal slovo Mirandě, naší budoucí prezidentce.“ Miranda pochází z USA, pracuje jako personální ředitelka v mezinárodním bankovním domě a vedle Rotary je také členkou *Ladies Business Club*. „Já jsem opravdu šťastná, že mohu dnes předat naše vybrané peníze přátelům z organizací Naše dítě a Život 90 (*čte z papíru*), kteří pomáhají těm, kterým se nedostalo takové štěstí jako nám.“ Za zvuku spouští fotoaparátů předala Miranda postupně dva šeky, každý v nominální hodnotě dvě stě tisíc. „Ještě jednou bych ráda poděkovala všem, kteří se na celou akci podíleli a také našim partnerům, kteří si od nás odnášejí prostředky na pomoc potřebným. Za klub můžu říct, že se všichni moc těšíme, až k nám přijdete na naše setkání a popovídáte, na jaké účely jste finanční prostředky využili. A nyní poprosím, zda by každý z nadace mohl ještě něco málo říci,“ vyzvala Miranda zástupce charitativních organizací k projevu.

Jak jsem za dobu svého pobytu mezi rotariány vyzoroval, předávání finančních šeků charitativním organizacím, případně přímo obdarovaným, jako jsou dětské domovy, domovy pro seniory atp., je takový „rotariánský sport“. A to bez nadsázky. Ostatně tuto praxi „kritizoval“ jeden z vysoce postavených členů Rotary během distriktní konference. „... a zejména kladu na srdce všem, kteří nám posílají do časopisu fotografie, aby nám neposílali stále fotografie z předávání šeků. Musím říct, že těch se nám každý měsíc sejde vždy celá hromada, každý z vás se chce vyfotit, jak

někomu dává šek. Samozřejmě je to chvályhodné, o tom žádná. Ale zkuste také vyfotit něco jiného. Přeci jen to předávání není až tak zajímavé pro čtenáře.“ A má pravdu. Alespoň co se týče zájmu čtenářů rotariánského časopisu Rotary Good News. Pro nás je však mnohem důležitější to, jak ono předávání šeků vnímají samotní rotariáni.

Předání šeku v určité nominální hodnotě představuje v symbolické rovině směnu; zcela specifický akt reciproční směny, kdy jedna strana dává a druhá přijímá. Avšak z hlediska teorie směn (Mauss 1905) je darující i ta strana, který onen šek přijala. Nejedná se totiž o nezištný dar, ale o směnu jedné entity za druhou. Jak jsme již na začátku poukazovali, a jak dokládá Mauss (1905), jednostranná směna neexistuje. Není možné přijímat, aniž by člověk dával a naopak. Dar ze své podstaty zavazuje obdarovaného k povinnosti proti-daru. V dnešní společnosti jsou však tyto vztahy mnohem komplexnější, zakryty složitým systémem vztahů mezi jednotlivci a skupinami. Není tak možné tento vztah popisovat jako prostou směnu jednoho druhu zboží za druhý, resp. daru a jeho proti-daru na oplátku. U rotariánů můžeme tyto vztahy sledovat právě v situacích, kdy dochází ke kontaktu s jejich „*cílovou skupinou*“, tj. s příjemci charitativních prostředků (ať už se jedná o finanční prostředky či hmotnou pomoc ve formě nákupu potřebného vybavení atp.).

Zajímavé je také sledovat oslovení obdarovaných titulem „*přátelé*“, čímž je *de facto* staví do vyrovnaného postavení. Avšak pouze v symbolické rovině – z hlediska teorie daru staví dárce obdarovaného do podřízené podoby, neboť ho dar zavazuje. Zavazuje ho k proti-daru. Co tedy může znamenat ono oslovení? Jsou si rotariáni vědomi svého postavení, jakožto dárců a snaží se tím navodit rovnostářský přístup k obdarovaným? Snahu ukázat, že se darem nijak nevyvyšují, naopak se snaží být partnery? Titulování „*přátelé*“ je možné chápat jako rituální oslovení těch, kteří dar přijímají a zároveň oplácejí. Čím? Zejména v nehmotné podobě. Právě ona morálka, kterou se rotariáni zaštiťují a na které staví svoji existenci (morální kodex rotariána, *four-way-test* atd.), je vybudována na těchto „*rituálních praktikách*“ jako takových. Předání šeku obdarovanému, zvěčnění tohoto okamžiku fotografem a následné uveřejnění snímku ve vlastním časopise a na webových stránkách, to vše je nedílnou součástí specifického rituálu reciproční směny. Časté zmiňování celkových nákladů a vydělené částky na charitativní účely před obdarovanými pak není ničím jiným než zdůrazňování hodnoty daru, která je na charitu poskytována. Součástí „*rituálu směny*“ je

i ona pozvánka na opětovně shledání se s rotariány a „přednášky“ o naložení s finančními prostředky. Jak jsme říkali výše, obdarovaný svůj proti-dar již v podstatě splácí tím, kdy přebírá šek a zvěčňuje se na propagační účely rotariánů na fotografii. A splácení pokračuje i tehdy, kdy se vrací do klubu, aby informoval členy o naložení s darem. Ze strany rotariánů to není žádné „předvolání na kobereček“, zda peníze nevyužili na jiné účely, než deklarovali, nýbrž symbolické vyvrcholení celého rituálu směny.

IV. II. Být dobrým občanem

Začteme-li se do stěžejního díla Alexise Tocquevilla, „*Demokracie v Americe*“, nalezneme několik zajímavých poznatků z doby jeho působnosti v USA. V americké kultuře se od občanů očekává, že se budou podílet na správě a podpoře své obce, rozuměj místní komunity. A nemusí to být vždy nutně pomoc finanční, nýbrž i participace na charitativních akcích (sběr nepotřebného šatstva, uklízení veřejných prostranství, participace v občanských sdruženích). Proto ani člověk, který přispívá finančně na svoji obec, není „*podezřelým*“ ze sledování vlastního zájmu. Jak již napsal Tocqueville, v očích ostatních je viděn jako „*dobrý občan*“ se vším, co k tomu patří (Tocqueville 1980: 451).

To, co dovoluje Američanům vidět v darech svého souseda „*důkaz dobrého občanství*“, je specifičnost historického vývoje, jehož kořeny můžeme sledovat již v 16. století. Americká společnost prošla zcela jiným vývojem než ta evropská. Tento rozdíl je nutné zdůraznit. Když Evropané začali osidlovat území Ameriky, vytvářeli první pospolitě oblasti, resp. komunity, které byly na sobě závislé. Žili v malých, uzavřených komunitách, kde neexistoval rozdíl mezi oblastí soukromou a veřejnou. Obce byly tvořeny skupinami lidí svázaných k sobě jak společenskými vazbami, tak zejména i společnou vírou a sounáležitostí ke své obci jako takové. Zásadní rozdíl oproti Evropě tak byl v tom, že mezi lidmi neexistoval ostrý předěl v tom být občan a na druhé straně být občanem anonymním - žít v pospolitosti, kde znám jen blízký okruh osob. To v prvních koloniích nebylo z logiky věci možné. Občanství tak nebylo v USA definováno v protikladu k anonymní společnosti, nýbrž vycházelo přímo z členství v náboženské komunitě (Camus-Vigué 2000: 220-222).

Během léta a na podzim jsem měl možnost navštívit několikrát *Rotary klub Prague International*, který se schází v hotelu Art Nouveau Palace v Panské ulici na Praze 1. Dorazil jsem na místo setkání krátce před dvanáctou hodinou. K mému překvapení ještě nikdo v salonku hotelu nebyl. Zanedlouho jako první dorazil Kenneth, *headhunter* na volné noze, šarmantní padesátník s americkým přízvukem, který si vzal Česku, a tak už nějak prý zůstal v Čechách. „A vy jste ten student, co o nás píše, ano?“ ujišťoval se ve svém odhadu. „Ten náš klub je takový specifický, o čemž se brzy přesvědčíte, pokud přijдете vícekrát. Co je jiné oproti dalším klubům v Praze tak, že my se scházíme na oběd, což tady moc časté není a dokonce i u nás si na to někteří členové stěžovali, že se jim nechce odbíhat na dvě až tři hodiny z práce. Na druhou stranu většina z nás má takovou práci, kde si to můžeme dovolit. Ale tady v Čechách to není moc běžné, všechny kluby se schází večer. My se jistou dobu scházeli taky na snídani, ale to bylo ještě horší, protože ráno každý pospíchá do práce. V Americe to máte běžné, tam je plno klubů, které se schází ráno na snídani, někteří se schází třeba rovnou na golfu, že jde celý klub hrát. To je jiné než tady. Zase musím říct, že tím, jak je tady hodně lidí z Francie a Ameriky a taky z Anglie, tak je ten klub víc podobný těm na Západě, než jiné kluby v Čechách.“

„Dobré poledne, pánové,“ vložil se do našeho rozhovoru Ian, Američan, který pracuje ve společnosti zabývající se prodejem lékařských přístrojů. „Jak se daří při pátku? My se ještě neznáme, vy jste nový člen klubu? Já jsem Ian,“ představil se. Se zjevnými rozpaky, proč jsem se vůbec rozhodl o Rotary psát, mne vyslechl, a začal vyprávět o odlišnosti jeho klubu, jako by tento klub byl diametrálně jiný, než všechny, které jsem měl zatím možnost poznat. „Víte, on ten náš klub je spíše takový byznys klub, kde se potkávají vzájemně lidé z byznysu, jsou tu vesměs všichni expati a je to takový pro nás, že jsme všichni ze zahraničí, máme si co říct, sdílíme stejné zkušenosti. Nevím, jestli ti už to někdo říkal, ale každý rok pořádáme závod dračích lodí. To je vždy v Praze na Střeleckém ostrově, je to charitativní projekt a to, co vybereme od závodníků a účastníků, tak dáváme na charitu. Musím říct, že na tohle jsme nejvíce pyšní, protože to je taková vlajková loď našeho klubu a máme vždy i plno návštěvníků. A vůbec bych se nebál říct, že to je vlajková loď všech rotariánů v České republice v oblasti charity. Je to opravdu velké.“

Při mé další návštěvě klubu jsem měl to štěstí a setkal se s Američany, postarším manželským párem, též rotariány, kteří trávili dovolenou v Praze a rozhodli se při té příležitosti navštívit místní klub. Zajímala mne především jejich zkušenost z pražských klubů, potažmo ostatních v Evropě, které navštívili, oproti jejich klubům v Americe. A zejména mne zajímalo, nakolik je obvyklé, aby manželé byli společně v Rotary klubu. „V našem klubu ve Philadelphii nejsme jediní, ještě tam chodí jeden pár. Ale vím o dalších klubech, kde jsou manželé. Tak víte co, ono je to pro nás trávení volného času, tak tam jdeme spolu, co já bych dělala doma sama,“ vysvětlovala zastoupení manželských párů v Rotary v USA. A posléze jsme se dotkli i tématu otevřenosti klubů, „Víte, byli jsme už v několika klubech ve Francii, v Německu, také v Itálii a ony ty kluby tady nejsou takové otevřené. A nejvíce to tedy vidíme tady v České republice. Oni jsou tu ty kluby hodně uzavřené, pokaždé se schází jen u sebe v hotelu, sem tam dělají nějaké charitativní projekty, ale jinak je to hlavně o tom, že se sejde skupina přátel, popovídají si a tím to končí. Občas dělají nějakou charitu, jako jsou ty dračí lodě, ale ne zase moc. To je spíš takové vzít ty peníze a poslat je někomu nebo se s nimi vyfotit, ale ne někam jít a něco dělat.“

Již v kapitole *Odkaz svobodných zednářů* jsme se dívali na rozdíly mezi možným vnímáním rotariánů v americké a evropské (české) společnosti, podrobněji se věnovali historickým konsekvencím a rozdílným vývojem obou společností. A tato diametrálnost provází kluby dodnes. Ať už je to námi zmiňované zaměňování se zednářskými lóžemi na evropském kontinentu nebo naopak oblíbenost podobných komunálních uskupení v Americe. Vnímané rozdíly nám pomáhají popsat specifika Rotary jako takového, neboť jak jsme již říkali a čemuž odpovídají i konstruktivistické teorie (např. Hacking 1999), každý Rotary klub je jedinečný a ačkoliv můžeme popsat některé charakteristické rysy, které ho doprovází, je především produktem lidí, jejich vzájemných vztahů a kulturního prostředí, ze kterého vycházejí. Nenajdeme tak na světě dva totožné kluby, na druhé straně kluby v České republice si budou v mnoha ohledech podobnější, než v porovnání s kluby americkými apod.

S ohledem na vývoj americké a evropské společnosti, resp. obyvatel USA a obyvatel střední Evropy, se tyto aspekty promítají do klubových aktivit členů Rotary. Pokud jsme řekli, že příslušnost v americké společnosti vychází přímo z členství v náboženské komunitě, z pospolitě komunity, která byla od svého vzniku odkázána

vzhledem k neobydleným planinám amerického kontinentu pouze sama na sebe a na vzájemnou kooperaci jejích členů, nemůže nás nijak významně překvapit *otevřenost* amerických Rotary klubů, která přetrvává do dnešních časů. Těžiště klubových činností amerických Rotary klubů neleží z velké míry v setkávání členů; naopak je to činnost navenek, činnost v rámci komunity, o kterou klub „*pečuje*“. Klíč k výběru členů klubu tak není ničím náhodným, ale má své opodstatnění – od počátku byl kladen důraz na rozmanitost členů a na obsazování volného místa v klubu vždy ještě neobsazeným odvětvím činnosti toho kterého člena.⁵⁴ V USA je toto pravidlo dodržováno striktněji než například v České republice, kde vzhledem k nedostatku potencionálních členů, resp. ne tak široké paletě kandidátů z různých oborů, mnohdy přibývají kandidáti z oborů, které již zastoupeny jsou. Rozmanitost s sebou měla přinést efektivnější pomoc obci. Výběr kandidátů z obce, kde klub působí, měl pak zaručit znalost místních problémů, s kterými je třeba se v obci vypořádat, a na které se tak mohli v rámci svých dobročinných aktivit zaměřit.

Ať už posloucháme vyprávění amerických rotariánů o jejich činnostech nebo si prohlédneme webové stránky tamních klubů,⁵⁵ můžeme si všimnout oné komunitní otevřenosti a širší participaci na komunitních aktivitách, než je tomu v Evropě. Jakoby se zde rotariáni stále „*drželi ve stínu*“ svého hotelu, příležitostně vybrali peníze a poslali je určité charitativní organizaci, případně finančně podpořili některý projekt napřímo. Je to ona komunitní participace, které si všímá Camus Vigué (2000: 223-224) při svých cestách po amerických Rotary klubech, a na kterou naráží též šéfredaktorka časopisu *BelMondo*, Bára Procházková,⁵⁶ když hovoří o „*spiklencích v přítmi*“. Při osobním setkání se však na toto téma rozpovídala, neboť i ona během studií na střední škole využila rotariánských služeb a vydala se na výměnný pobyt do zahraničí. „Já jsem tehdy místní rotariány moc nepoznala, vlastně skoro vůbec ne, kromě jedné přednášky o tom, co bych chtěla studovat na výměnném pobytu. Takže mám spíše tu zkušenost ze zahraničí. A vlastně až nyní, když jsem o nich chtěla napsat, tak mě pozvali na své další akce, na klubovou schůzi a i distriktní konferenci. A už jsem o tom přemýšlela několikrát, že ti naši rotariáni jsou takoví stále uzavření, moc nevychází ven, a když, tak

⁵⁴ Viz. <https://www.rotary.org/myrotary/en/history-0> (21. 4. 2014)

⁵⁵ Viz. např. klub v Cambridge (USA) <http://www.cambridgerotary.org/>; klub ve Phoenixu (USA) <http://www.phxwestrotary.org/>; nebo klub v New Yorku <http://www.nyrotary.org/> (vše 24. 4. 2014)

⁵⁶ Procházková, Barbora. 2013. Nežvaným vstup zakázán. *BelMondo 10*, Praha: Economia.

jen předat někomu šek a rychle zpátky. V zahraničí je úplně běžné, že se účastníci průvodů po městě, chodili pomáhat do tamního hospicu a tak různě.“ Právě tato participace v komunitních záležitostech je typická pro americké kluby. Charitu nevnímají pouze v omezeném, jednorázovém pojetí – např. uspořádání dražby, výběru peněz a předání šeku. Charita, resp. participace na obecních záležitostech je vnímána v mnohem širším pojetí, a to zejména aktivní účastní na jednotlivých projektech, zapojení všech členů, a to nejen klubových členů, ale například i členů rodiny, různých dobrovolníků a dalších. Široké zapojení a aktivní účast dokládá výmluvně i web amerických rotariánů – „*J sme vaši sousedé, představitelé komunity, a světoví občané, kteří se spojili ve společné dobro. S vámi toho dokážeme ještě víc.*“⁵⁷ Američtí rotariáni dokonce aktivně oslovují na svých stránkách a v časopisech nové členy a dobrovolníky a vyzývají je k zapojení do jednotlivých charitativních projektů. Není ničím neobvyklým, že potkáte rotariány pomáhající při odstraňování škod po přírodních neštěstích, budující hřiště vlastními silami pro přilehlý domov dětí, či pochodující v městském průvodu při oslavách města.

Na druhé straně Rotary kluby v Evropě, zejména na pevninské Evropě, tendují k uzavřenosti, setkávají se spíše v rámci klubu - *ve svém hotelu* - a charitu chápou povětšinou v rovině výběru a odeslání peněz vybranému příjemci. Uzavřenost klubů je víceméně produktem kulturního chápání podobných skupin. Tak jako v Americe mají tato uskupení kořeny v komunitních spolicích a participaci na záležitostech obce, v evropské historii nebylo nikdy nic obdobného potřeba. Obecní komunity se nemusely, lépe řečeno ani nemohly starat samy o sebe, neboť vždy měly nad sebou zeměpána, resp. aristokratický rod, který dané území spravoval. Jen stěží tak zde mohla nastat taková situace, která by později vdechla život *občanství* - v americkém slova smyslu - jak jej popisuje Alexis de Tocqueville (1980: 50-57), a postupně tak budovat podhoubí pro kulturu „*dobrého občana*“, „*občana starajícího se o své spoluobčany*“.

Namísto toho, po vzoru klubů pro urozené, tedy aristokraty, později i zednářské lóže, které umožnily význačné postavení i pro ty, kterým osud nepřidal do vínku urozenou krev, vznikají od dvacátého století kluby, které přímo vyrůstají z tradice klubů elitních. Tyto elitní kluby nebyly nikdy spolky charitativními. Prioritně sloužily

⁵⁷ V angličtině – „*We are neighbors, community leaders, and global citizens uniting for the common good. With you, we can accomplish even more*“; viz. <https://www.rotary.org/en/our-structure> (28. 4. 2014)

k setkávání lidí s obdobnými zájmy a z podobného sociálního prostředí k trávení volného času. Této otázce se výmluvně věnuje již Thorstein Veblen (1899). Zprvu byla charita zastoupena zcela v minimální míře, neboť ještě během celého středověku bylo úkolem církve, aby se starala o chudé. Jiné společenské entity se na péči o chudé vesměs nepodílely. S postupem času se charita v podání elitních klubů stala jakýmsi doplňkem, „výkladní skříň“ spolku, kterou se na veřejnosti zaštiťovala.

Aspekt uzavřenosti přetrvává u evropských, resp. středoevropských Rotary klubů dodnes. Sporadicky může člověk potkat rotariány na ulici pomáhající při dobrovolnických pracích, sporadicky je může vidět zapojit vlastní fyzické síly do určitého projektu. V našem prostředí jsou to stále ony kluby s atmosférou elitních spolků, kde pánové a v menším počtu i dámy v prostředí luxusních hotelů rozjímají nad problémy své obce a během gastronomických chvil proložených přednáškou o úspěších některého z dalších (potencionálních) členů vybírají prostředky, kterými pak obdarují potřebné. Přímá participace na obecních aktivitách je zastoupena zcela minimálně. Na jaře chodí tradičně pražští rotariáni sázet lípy na Letnou, v jistém ohledu bychom mohli ještě závody dračích lodí považovat za přímou účast, neb i zde mají jednu loď, s kterou se zapojují do závodů. Ostatní akce však zůstávají ve formě finanční podpory.

Pokud je charita skutečně výkladní skříň, není záhodno, aby členové klubu byli jakkoli zpodobněni fotografií u ničeho jiného, než u předávání finančních šeků. Francouzská socioložka Agnès Camus-Vigué, která nejen, že byla při návštěvě dvou francouzských klubů upozorněna, aby pány nefotografovala při jejich společném obědě, dokonce se jí podařilo nalézt několik fotografií, které prezident tamního klubu retušoval, některé i odstranil z webu, neboť na nich bylo právě ono společné oddávání se gastronomickým tužbám v prostředí špičkového hotelu (Camus Vigué 2000: 216-217). „Lidi přeci nezajímá, co děláme ve svém čase, co jíme a kde jíme. Důležité je, že pomáháme druhým,“ praví Ivan, člen jednoho z pražských klubů. A má pravdu, může se zdát, že schůzky ve špičkových hotelích a gastronomické seance nejsou důležité, pokud si je členové klubu platí ze svého, důležité jsou přeci jejich aktivity na pomoc potřebným. Otázkou však zůstává, zdali je opravdu charitu a pomoc druhým nutné organizovat a doprovázet podobnými zvyklostmi, obklopovat se luxusem a budit zdání

tajemnosti v uzavřeném klubu. O to víc, když takováto praxe zavedává pochybám o skutečném smyslu existence klubů.

V tomto ohledu však musíme dát za pravdu samotným rotariánům, kteří na doprovodné gastronomii neshledávají nic špatného; koneckonců ani nemohou, neb podobný způsob patří k jejich životnímu stylu (viz. např. Bourdieu 1984). Socioložka Camus-Vigué se dopouští chybné interpretace, pokud označuje skrývání se před fotoaparáty za snahu rotariánů zakrýt před veřejností neformální charakter dobročinných událostí. Fotografování hostů, kteří právě konzumují svůj pokrm, je totiž nepřipustné z hlediska společenské etiky. A též i diplomatický protokol podobné jednání fotografů na společenských akcích striktně vylučuje.⁵⁸ Na druhé straně je možné - a i mě to bylo umožněno - vyfotografovat si připravené pokrmy, případně jednotlivé členy před tím, než začnou jídlo konzumovat. Tato skutečnost mluví opět proti interpretaci francouzské socioložky. Rotariáni se nepokoušejí zakrýt neformální stránku dobročinnosti; někteří z nich si sice uvědomují negativní invektivy, které jsou mířeny proti „*charitě obklopené luxusem*“, ale sami s tím nic moc nenadělají. Jedná se zde totiž o trochu jiný problém, než schovávání se před veřejností.

Tento problém nám pomohou osvětlit koncepty, které již kdysi popsal Pierre Bourdieu jako „*habitus*“ a „*sociálního pole*“ (Bourdieu 1984), a které jsme již výše podrobně rozebírali. Pokud každému jednotlivci přináležejí specifický habitus, tedy jakési neuvědomované dispozice myšlení a chování, jsou tyto dispozice podhoubím, ze kterého vyrůstá určitý životní styl toho kterého jednotlivce a nepochybně určují jeho příslušnost k společenské třídě, jinak řečeno jeho pozici v sociálním poli. Nemůže pak být pro nás překvapením, že to, co jedni považují za běžné pro svůj život, je pro druhé něčím nepřijatelným či nepochopitelným. Jinými slovy řečeno, zatímco vysokoškolsky vzdálený člověk v oboru umění a žijící ve velkém městě, bude pravidelně chodit do galerie a tyto návštěvy mu budou přinášet osobní potěšení, člověku, který se vyučil zámečnickem, žije na venkově a nejraději se prochází lesem, jistě návštěva galerie nepřinese stejné potěšení, ba co víc, je nejvýše pravděpodobné, že bude o jejím smyslu pochybovat. Obdobným způsobem kritizují neformální charakter dobročinnosti (luxusní hotely, občerstvení, koncerty atd.) lidé, jejichž habitus je zcela odlišný od těch, kteří se řadí mezi členy Rotary klubů, pro které jsou podobné věci běžnou součástí života.

⁵⁸ Viz. například zde <http://www.state.gov/documents/organization/176174.pdf> (23. 4. 2014)

Podobnou „obětí“ nepochopení vzhledem ke svému habitu se mohla stát sama socioložka Camus-Vigué, pravděpodobně bez znalosti diplomatického protokolu (což je u sociálního vědce pochopitelné) mylně analyzovala unikání před fotoaparáty za snahu skrýt jídlo před zraky veřejnosti.

IV. III. Morální transformace

Hostem rotariánské schůzky byl Hermann, člen Rotary klubu Bohemia, což je pražský klub pro německy hovořící rotariány. Hermann byl vyslán svým klubem, aby v ostatních klubech prezentoval jejich speciální projekt pro děti nemocné psoriázou (neboli lupénka). „K většímu zájmu o psoriázu mne přivedla moje dcera, která touto velice nepříjemnou nemocí onemocněla. A jak jsem brzy zjistil, jeden z členů našeho klubu má stejně nemocného syna se kterým jezdí k Mrtvému moři do Izraele. A vyprávěl mi, jak moc mu to pomáhá a léčba má výsledky. Takže jsme se rozhodli, že bychom z toho udělali velký projekt, vybrali děti, které by tam mohli jet s několika zdravotníky a rodiči a Rotary kluby by na to přispěly. Proto takhle obcházím kluby, už jsem byl v International, tam se jim to líbilo a ještě se chystám do dalších klubů,“ popisoval Hermann sáhodlouze s německých přízvukem.

Po Hermannově prezentaci následovala diskuse mezi členy klubu, kteří kvitovali tento projekt jako velmi dobrý a také s potenciálem oslovit média. Posléze nechal Štěpán, prezident klubu, hlasovat všechny členy, zda uvolní nějakou částku na projekt, která by byla stanovena až na uzavřeném jednání řídicího výboru klubu. Účast na projektu byla nakonec schválena a mohlo se přejít k neformální části setkání u skleničky vína. Zajímalo mne, proč právě podporují program na léčbu lupénky, proč projekt považují za vhodný ke klubovému financování. Michal byl velmi pohotový a zareagoval téměř bez rozmyšlení. „Myslím, že pomáháme dobré věci, protože to je nepříjemné onemocnění a pokud to těm dětem pomáhá, tak je to na nás, abychom jim pomohli.“ „Já to vnímám jako perfektní klubovou prezentaci, protože pomáháme tím dobré věci, ukazujeme, že Rotary pomáhá dětem, což je to hlavní u nás, pomoc mládeži, a také je důležité, že tento projekt přináší výsledky a jsou to skutečně smysluplně využití peníze,“ vysvětlil Adam.

Všímejte si silného důrazu na práci s „*mládeží*“, které se prolíná často při diskusích mezi rotariány, ale také i v jejich činnosti, kdy značné částky z distriktního rozpočtu míří do výměnných programů středoškolských studentů, kteří mohou odjet na rok do zahraničí studovat, tak i na programy pro vysokoškolské studenty, kteří se mohou zúčastnit stáží v zahraničí. V neposlední řadě rotariáni iniciují zakládání Rotary klubů pro mladé (Interact, Rotaract), o kterých jsem se v úvodních kapitolách již zmiňoval. Ostatně toto téma zmiňoval i jeden z členů řídicího výboru Rotary, když jsem představoval můj nápad s diplomovou prací. Mládež je totiž z hlediska rotariánů jednou z nejdůležitějších věkových skupin, kde mohou najít jednak budoucí členy pro své kluby, které již budou znát z výměnných programů (studenti v rámci programů pravidelně reportují svoji činnost), nemluvě o „líhních“ mladých rotariánů v rámci Rotaractu. Ač neplatí přímá úměra být členem Rotaractu a následovat pot do klasického klubu, zpravidla tomu tak je (až na několik výjimek, kdy sami odmítli v Rotary pokračovat z osobních či profesních důvodů). Mládež znamená také živnou půdou pro rotariánské myšlenky jako takové. Jsou to právě oni, kam rotariáni míří se svými „*etickými pravidly*“, „*správným byznysem*“ atd.

Pokud studujeme dobročinnost, resp. charitu, je potřeba si všimat široké škály jejích podob. Doba, kdy se charita omezovala na prostý výběr peněz, je již mnoho desítek let pryč. Objevují se různorodé formy charitativní pomoci, jako je sběr předmětů a jejich distribuce potřebným lidem, sdílení bydlení či automobilů, alternativní peníze či alternativní solidární kreditní sítě. Též i korporátní společnosti si začínají uvědomovat, že musí cílit přesněji, oslovovat veřejnost důmyslněji a především vyniknout mezi silnou konkurencí dalších, kteří o charitativní aktivity také usilují. Charita tak nabírá čím dál sofistikovanější podoby, jak oslovit další a nové osoby – své donátory. Tento trend můžeme sledovat na nových způsobech a podobách „*dobrodiní*“.

Mezi takové akce patří všem známé charitativní běhy a jiné soutěže s implementovaným výběrem peněz pro dobročinné účely, dále společenské události pro známé osobnosti, například ples, soutěže krásy a další, opět s implementovaným výběrem peněz a nezapomínejme také na různé sbírky, ať už lidí, kteří se vydávají pod symbolem neziskových organizací a dalších sdružení do terénu a oslovují potenciální donátory na ulici, tak i sbírky na internetu a na televizních obrazovkách, zpravidla pořádané při přírodních katastrofách, válečných konfliktech a dalších emocemi

nabytých událostech. Vedle takovýchto charitativních událostí existují mnohem sofistikovanější nástroje, které vytváří dojem dobročinnosti, a které se v poslední době dostaly do hledáčku sociálních vědců (viz. Garsten & Hernes 2009; Adams & Raisborough 2008; Andorfer & Liebe 2013). Řeč je o produktech, které jsou zákazníkům prodávány jako „*bio-kvalita*“, „*vyrobené s ohledem k životnímu prostředí*“ či pod známým logem „*fair-trade kvality*“. To není vše – společnosti a též i neziskové organizace a občanská sdružení nabízejí k prodeji produkty, jejichž cenu určuje jak standardní prodejní cena s obchodní přírážkou, tak i částka, která má být darována na dobročinné účely. Případně samotné společnosti a jejich zaměstnanci se v rámci marketingových aktivit věnují dobročinnosti, jako je sběr starého šatstva a jeho darování sociálně slabým, různé brigády v sociálních zařízeních, úklid veřejných prostranství a tak dále, která má v konečném důsledku ovlivnit konečné zákazníky, aby si koupili právě jejich produkty. Tyto aktivity se souhrnně nazývají *Corporate Social Responsibility* (CSR), tzn. společenská odpovědnost firem.

Corporate Social Responsibility (dále jen CSR) v posledních dvou dekadách nabývá na oblibě u velkých mezinárodních společností, ale také u menších, lokálních obchodníků.⁵⁹ Nebylo tomu tak vždy a například řada ekonomů se vůči podobným aktivitám společností stavěla - a stále staví - skepticky. Milton Friedman se již v roce 1970 zamýšlel, zda je skutečně obchod otázkou pouhého zisku, nebo se dotýká i sociální otázky; tedy zda by měly společnosti mít určité „*sociální svědomí*“. Čímž chtěl říct, zda by určitým způsobem měly nést odpovědnost za zaměstnávání lidí, zamezení znečišťování životního prostředí, snižovat diskriminaci uvnitř společnosti a tak dále. Takováto odpovědnost je sice podle autora v jistém smyslu vítaná u jejich zákazníků, mohla by dokonce samotné korporaci zvyšovat její zisk, nicméně nařizovat takováto opatření a po té které korporaci je snad i vymáhat, je pro něj nepřípustné, neboť narušuje pravidla svobodného trhu. Obchodníci, kteří tato „*dogmata*“ hlásají, pak považuje za „*pouhé loutky*“ intelektuálních kruhů. Odpovědný by totiž měl být podle Friedmana jednotlivec ve svém rozhodování, nikoli společnost jako taková (Friedman 1970).

⁵⁹ Např. viz. <http://business.time.com/2012/05/28/why-companies-can-no-longer-afford-to-ignore-their-social-responsibilities/> (22. 5. 2014)

Nosný je pro nás způsob, kterým CSR a podobné aktivity společenské odpovědnosti využívají nejen organizace, ale také obchodníci a kluby jako jsou Rotary, Lions a další. Zda prezentace sebe sama jako citlivého vůči společnosti a prostředí, ze kterého profitují, se odráží na vlastním zisku, tedy zda zákazníci cíleně vybírají zboží, které produkují takovéto organizace. U privátních klubů bychom se mohli ptát, zda jim tyto strategie pomáhají s výběrem peněz a budování „*image altruistického spolku lidí*“. Sledování strategií CSR u organizací nám může také napovědět, jaká je motivace u rotariánů a dalších spolků věnovat úsilí těmto činnostem a vynakládat na podobné aktivity nemalé finanční částky.

Antropoložka Katherine Browne poukazuje na jednoznačné benefity, které může korporátní společnost požívat, pokud ji zákazníci vnímají jako společensky odpovědnou. Na rozborech řady případů, kdy se vrcholní manažeři sledovaných společností dopustili některých etických přešlapů (znečišťování prostředí, nucení zaměstnanců pracovat za méně peněz, atd.) ukazuje, že ačkoli tyto společnosti vystupovaly na veřejnosti jako společensky odpovědné, skutečnost byla jiná. Manažeři oněch korporací, s vidinou úspěchu ve vysoce konkurenčním prostředí, vědomě porušovali firemní předpisy a etické kodexy. Holedbání se společenskou odpovědností tak byla spíše strategie, jak posílit své postavení na trhu, odlišit se od konkurence a navíc ještě zamaskovat ony prohřešky proti vlastním standardům. Podle autorky tak můžeme jen stěží mluvit o CSR jako o převažujícím etickém cítění společností; spíše se jedná o jednu z mnoha marketingových strategií, která má přinést vyšší zisky. Být odpovědným a dobro činit je nedílnou součástí uvědomělého obchodování, neboť jediným cílem společností je generovat zisk (Browne 2009: 26-28).

Autorské duo sociálních antropologů Christina Garsten a Tor Hernes vychází z obdobných pozic jako Katherine Browne. Upozorňují na velký nárůst CSR strategií od sedmdesátých let, a to v souvislosti s občanským a pracovním právem, které byly v tu dobu jedním z velkých témat veřejných debat; zejména pak otázky rovného přístupu k pohlaví, rase a vůbec lidským právům obecně. K těmto debatám se neoddělitelně pojilo i téma role velkých korporací ve světě a jejich vliv na politiku, neméně i různá neštěstí, která byla často zapříčiněna snahou obejít bezpečnost práce při co nejvyšším možném zisku pro ony korporace (Garsten & Hernes 2009: 189-190). Přitom nesmíme zapomenout, že v této době bylo mnoho ekonomů, kteří se negativně vymezovali vůči

společenské odpovědnosti korporací (viz. např. Friedman 1970), neboť hlásali pravidla tržního liberalismu, a tudíž v jejich vidění nemohly být korporace odpovědný; odpovědní jsou podle nich pouze a vždy jednotlivci za své činy. I přes tyto negativní výtky tato doba nadnesla otázku odpovědnosti korporací za jejich činnosti. Postupem doby vznikají různé příručky a CSR standardy, které měly minimalizovat obdobné havárie.

Etické příručky, standardy CSR a další pravidla bezpečné práce měly především zamezit problémům a předejít negativnímu vnímání korporací. Ve své podstatě tak byly symbolem jejich odpovědnosti a starosti o své zaměstnance a zákazníky. Ačkoli autoři ve své práci nikterak nezavrhují korporátní CSR, zdůrazňují její limity. Připodobňují ji ke „kouřové cloně“, která může na první pohled symbolizovat něco dobrého, ve své podstatě však funguje i opačně, tedy zakrývá skutečný stav věcí (Garsten & Hernes 2009: 193-194).

Tyto limity jsou zřetelně viditelné tehdy, kdy se v jedné oblasti snaží korporace prezentovat vlastní CSR projekty, ohleduplnost k životnímu prostředí, naproti tomu je kritizována za dopady, které její činnost způsobuje v jiné části planety. To je případ koncernu Nestlé, který se na svých webových stránkách⁶⁰ holedbá mnoha CSR projekty, posílá zaměstnance na dobročinné projekty, ať už je to den dětí v dětských domovech nebo snižování spotřeby vody v Evropě, úspory v oblasti spotřeby papíru apod., na druhé straně však je kritizováno za své údajné aktivity v afrických zemích, kde např. těží vodu, kterou následně balí do pet lahví a prodává zpětně tamním obyvatelům,⁶¹ případně dodává zdarma do nemocnic umělou výživu, na kterou, údajně, mají být učeny i ty děti, které ji nepotřebují, avšak s vidinou, kdy opustí nemocnici a budou nuceni si ji již od této společnosti kupovat za vysoké náklady.⁶²

I přes tyto výtky přinesly diskuse kolem odpovědnosti korporací a aplikování CSR pravidel do jejich fungování a aktivit mnohá pozitiva. Tento rozvoj CSR Garsten a Hernes označují za jakousi *morální transformaci* obchodování, které ač s přijetím mnoha zákonných opatření přinesla další standardy, které se snaží korporace prosazovat a dodržovat (Garsten & Hernes 2009: 207-208). Vždy budou tyto činnosti však otázkou

⁶⁰ Viz. <http://www.nestle.com/> (23. 5. 2014)

⁶¹ Viz. <http://stopnestlewaters.org/about> (23. 5. 2014)

⁶² Viz. <http://stopnestlewaters.org/about> (23. 5. 2014)

jednotlivců a jejich rozhodnutí, které v rámci korporací učiní. Ať už je to generální ředitel, představenstvo, nebo kdokoli na nižších řídicích pozicích, i přes všechny CSR standardy může dojít k pochybení.

Rotariáni se svými pravidly o nějaký ten čas předběhli dobu a již v roce 1942 přijali tzv. čtyřbodový test jako nedílnou součást svých etických principů. Test měl být pomocníkem pro členy při jejich každodenním rozhodování, ať už to bylo při klubových činnostech, v jejich pracovním čase nebo ve volném čase.⁶³ S odstupem doby bychom mohli říci, že to byl jeden z raných CSR standardů, který byl aplikovaný a měl pomoci zaměstnancům – v tomto případě členům – v jejich rozhodování, a zamezit jejich pochybení a špatných rozhodnutí. Každý člen si měl při svém rozhodování odpovědět na čtyři jednoduché otázky: „1) Je to pravda?, 2) je to slušné ke všem zúčastněným?, 3) bude to rozvíjet dobrou vůli a lepší přátelství?, 4) bude to výhodné pro všechny zúčastněné?“⁶⁴ Pro nás je ale zajímavé, že ačkoliv rotariáni nejsou korporace, která by se pohybovala na trhu, snad možná na trhu s filantropií, můžeme i přesto u nich tyto strategie CSR nalézt. Pravděpodobné vysvětlení se skrývá ve skladbě členů jednotlivých klubů. Většina z nich pochází z byznysu, a tak je očekávatelné, že mají korporátní myšlení, které vnáší i do rozhodování o směřování klubu.

Spíše ale než očekávat morální převrat uvnitř organizace, může podobné přijetí standardů přinést vyšší kredibilitu u veřejnosti, neboť se zaštiťují vysokými standardy. Na druhé straně mohou být návodem pro členy, jak se v určitých situacích chovat, jak uvažovat o svých aktivitách a čemu předcházet, aby nezdiskreditovali celé hnutí. A dostáváme se tak opětovně k budování dobrého jména. I na tento čtyřbodový test je možné pohlížet jako na marketingový nástroj, který měl přinést hnutí jistou míru váženosti a morální rozměr, neméně také přimět své členy k určitému způsobu jednání, které prosazovalo.

Podívejme se ještě na další projekt, který rotariáni podporují. „Minulý rok, pokud si někteří z vás vzpomínají, jsme tady měli Ivetu a její projekt Checomacoco, který se věnuje paraguayských indiánů z kmene Čamakoko,“ otevřela Nadě klubové setkání. „My jsme jim minulý rok přispívali na tu knížku, která by už měla být pomalu hotová. A doufá, že brzy bude, protože příští měsíc přijede na naše pozvání právě

⁶³ Viz. <http://thefourwaytest.com/> (23. 5. 2014)

⁶⁴ <http://www.rotary2240.org/district-2240/cs/o-rotary/> (23. 5. 2014)

Roberto, to je vnuk etnografa Alberta Vojtěcha Friče, který v minulém století dělal výzkumy v oblasti Jižní Ameriky a zanechal tam s jednou z domorodých žen dceru Hermininu. On prý o ní pečoval jejich náčelník Magpiota, který ji přijal za svou. No a ty jeho potomci tam žijí dodnes, vědí to, že mají předka z Evropy a právě ten Roberto píše a kreslí a my jsme mu přispěli na knihu, aby mohl ty své poznatky předat. Neumí sice česky, to jsme nechali přeložit, on to psal španělsky. Ale až přijede, tak jeho nevlastní sestra, Alena, která tady žije, ta umí španělsky, tak bude předkládat po celou dobu, co bude v republice.“

Jak se mi podařilo zjistit, pražský Rotary klub posílá přes organizaci Checomacoco peníze i pro vesnici, odkud Roberto pochází. Tím, že bude kniha publikována a zároveň do České republiky Roberto přijede, dosáhnou rotariáni vysoké míry veřejné publicity, pravděpodobně takové, jaké od finančních darů pro organizaci očekávali. O čemž svědčil plně nabytý čtrnáctidenní program pro Roberta, který vedle návštěvy klubu navštívil několik autogramiád, veřejných představení, též vystoupil v pražské Botanické zahradě při výstavě kaktusů (jeho dědeček byl kromě etnografa totiž i vášnivý sběratel kaktusů a první (!), kdo kaktus do republiky dovezl a rozšířil jeho prodej) a v neposlední řadě, z čehož měli rotariáni nepochybně největší potěšení, bylo poděkování vytištěné v knize na třetí straně věnované právě jejich klubu. O tom vypovídá i Alenin nadšený komentář k výsledné knize za souhlasného přikyvování členů klubu; „Měla jsem možnost, jelikož náš klub na knihu přispěl největší částkou, nahlédnout dovnitř a máme tam pěkně na třetí straně uvedené poděkování našemu klubu.“

Vedle velkých projektů, kterými nepochybně bylo podpoření léčby psoriázy u Mrtvého moře a kontinuální podpora jihoamerického kmene, zmiňoval jsem také projekt Rotary Dragon Boats, neboli Dračí lodě, které se konají každý rok na Střeleckém ostrově. Jednotlivé týmy se skládají na startovné, které je pak následně se sponzorskými dary – po odečtení nákladů – slavnostně předáno vybraným charitativním organizacím (Naše dítě, Vize 97 a další). Mezi menší projekty patří například podpora *vozičkářů*, jak projekt sami volně nazývají, ve spolupráci s Národním divadlem. „Musím říct, že ten projekt trochu stagnuje, protože to bylo ve spolupráci s divadlem, přišli jsme tam ale teď o ředitele, takže čekáme na nového, jestli se k němu dostaneme a bude chtít spolupracovat nebo ho alespoň bude někdo od nás znát a dostaneme nás k

němu. Ono je to super věc pro PR, tato akce. Ale musíte tam vždy udělat jídlo u toho, protože to už máme ověřené, že jak není jídlo, tak nikdo nepřijde, nebo jsou rozmrzeli. Když se všichni pěkně najedí, tak pak pouští peněženky, to je ověřené,“ vysvětlovat mi Stanislav svojí strategii.

Obdobný příklad uváděla jedna z dalších hostů na klubovém setkání, kdy rotariánka, Češka, která však žije ve Švédsku, vyprávěla o jejich vlastních CSR projektech. „My jsme to PR taky hodně řešili u nás, že to chce udělat pořádnou reklamu, musíme náš klub pořádně zvýraznit na veřejnosti. A my máte tu výhodu, kterou máme taky – máte totiž letiště. A jak už to tak bývá, známe dva vysoce postavené zaměstnance letiště, tak jsme se s nimi spojili a od té doby tam máme zdarma dva stojící velké tabule, něco jako billboard. Je tam ten náš znak ozubeného kola, v základních bodech popis kdo jsme a co děláme, a hodně jsme tam napsali o našich charitativních projektech. A to byste koukali, jak to bylo krásný a taky kolika lidem se to líbilo a jak to na ně zapůsobilo,“ vyprávěla své zkušenosti Hildegrada.

„Ten náš pražský klub, to je prostě příběh o naprosté ignoraci PR. Oni nic nedělají, každý týden se scházejí a já třeba přijdu na tu naši schůzku a tam je na obyčejném papíře, zeleně ještě k tomu, vytisknuto to kolečko a šipka, kde je setkání klubu. Tam kolem toho projde plno lidí, je to luxusní hotel, chodí tam lidé do restaurace, to jsou taky lidi na úrovni a oni uvidí co? Ošklivý kus papíru, ještě se špatnými barvami. Vždyť takhle se to nedá někomu vštěpovat, že děláme dobré věci. Oni si s tím neudělají ani tu práci, aby to vytiskli pořádně,“ odpovídal Peter na otázku, jak si představují, že by se měl klub prezentovat. A následně na klubovém setkání pokračoval k ostatním, neboť se poslední měsíc velmi intenzivně řešila otázka prezentace klubu. „My prostě musíme vysvětlit lidem, aby věděli, že rotariánům peníze dát mohu, protože oni ty peníze nevyhodí, neutratí za nesmysly ani nerozkradou, ale použijí na správnou věc. A stejně tak se to týká i těch našich projektů, které musíme vybírat tak, aby z toho něco měli i oni. Oni nechtějí posílat peníze někam do Afriky, kde neuvidí, co se s nimi stalo, ba co víc si budou myslet, že je někdo postupně rozkrade, než tam dojdou. Musíme jim nabídnout věci, které se jich dotýkají přímo, věci kolem nich, v jejich obci,“ rozhodně promluvil ke klubu. „A začíná to už na našich stránkách. Tam když to otevřu, tak tam musí být hned na prvním místě vidět naše projekty, co vše jsme už udělali, kolik projektů jsme dokončili, co děláme nyní a kolik peněz jsme

vybrali a investovali správně. To mi teď takhle povídala kolegyně v práci, já ji chtěl k nám pozvat, tak ona si to googlila a pak našla ty naše stránky a říká mi – ježiš, to jsou nějakí divní lidi. Na Slovensku navíc proti nám brojí církve. Když pak chce k nám někdo vstoupit, přečte si na internetu ty jejich nesmysly a už najednou nechce. Na tom musíme pracovat, a to hodně. Jsme málo vidět, málo se o nás píše a naše sebe prezentace je také slabá,“ dodal Petr.

Řada členů Rotary si patrně uvědomuje důležitost vlastní prezentace na veřejnosti. Ačkoli sami členové neoznačují své aktivity výrazy jako CSR, při pozorné analýze jejich výroků je zřejmá práce se společenskou odpovědností vůči okolí. Prezentování sebe jako pečujícího o vlastní obec a své okolí nám zapadá do výše popisovaných strategií velkých korporací. Strategie, kterou rotariáni rozvíjejí postupně od raného počátku své existence. Právě odpovědnost, resp. v jejich podání péče o obec má být oním nástrojem, který jim přinese peníze od potencionálních donátorů na realizaci vlastních projektů. Na jedné straně tak máme využití CSR jakožto určitého etického standardu všech členů, morální kodex (čtyřbodový test aj.), který má být vodítkem po správné cestě v obchodování; na druhé straně je CSR cestou k motivaci veřejnosti přispět finančně právě rotariánům, kteří – jak sami říkají – nakládají s finančními dary správně, a proto jsou to oni, komu by měly být dary svěřeny. Můžeme však tvrdit, že CSR je v jistém smyslu kouřovou clonou, která objímá ozubené kolo ze všech stran a vytváří jeho image. Image charitativního klubu, kde se schází obchodníci s těmi nejryzejšími úmysly pomoci ostatním bez nejmenšího nároku na vlastní podíl z činnosti pro klub. Jak jsme ale již říkali výše, kouřová clona má ukazovat to dobré, přitom zároveň zahalovat vše špatné. I rotariáni mají své prohřešky, alespoň ty, které jsou dohledatelné v tisku, případně ty, o kterých mi někteří členové pověděli. Příběhy členů, vesměs dnes již bývalých, kteří netoužili pouze po nezištné pomoci, nýbrž i vlastním obohacení.

IV. IV. Dobro na prodej

Podívejme se na CSR a dobročinnost z druhé strany – z pohledu donátora. Pokud korporace, známé osobnosti, ale i jednotliví obchodníci využívají společenskou odpovědnost v podstatě jako strategii, jak navýšit svůj zisk, poté nutně lidé, kteří si

jejich služby kupují, musí po takovém druhu „sociálně odpovědných výrobcích“ toužit. To je ostatně jednoduché pravidlo – tam kde je poptávka, je i nabídka. Nejsou to pouze korporace, které by nabízely fair-trade a biologicky nezávadné zboží pro nic za nic, nejsou to korporace, které by bezdůvodně posílaly své zaměstnance uklízet odpadky do městského parku. Tlak je vyvíjen oboustranně. Na jedné straně korporace vytváří etické standardy, CSR strategie a další moralistní kodexy, na straně druhé to jsou sami zákazníci, kteří tyto atributy u svých prodejců vyžadují. Z jakého důvodu?

Jak poukazuje antropoložka Erica Bornstein ve svém článku „The Impulse of Philanthropy“⁶⁵, charita jako taková pomáhá lidem a lidem by měla ulevit od jejich chudoby. Avšak jednorázová charita je ve své podstatě iracionální, protože neřeší dlouhodobé problémy lidí – spíše jen utlumí aktuální nedostatek. Ale problém jako takový neřeší.

Slavoj Žižek na to odmítá pojetí charity jakožto altruistického aktu. Ba naopak, říká, že dnešní dobročinnost již nevychází z určitých etických pravidel, nýbrž je fundamentální součástí kapitalismu. Dokonce bychom mohli říct, že jedinou etikou, kterou se dnešní charita řídí, je „etika kapitalismu“. Je to začarovaný kruh, kdy lidé, kteří se cítí provinile utrácením svých peněz za věci, které ve skutečnosti nepotřebují, dávají další peníze na vše, co má nálepkou charita (Žižek 2009: 127-129). A nemusí to být vždy jen zasilání peněz. Mnohdy jsou to samotné výrobky, které se *tváří dobročinně* – např. „pokud si koupíte toto tričko, darujeme polovinu jeho ceny na vzdělání dětem v Africe.“ Právě ono vědomí, že s nepotřebnou věcí si kupují i něco prospěšného, něco, co může někomu pomoci, si člověk omlouvá peníze, které na koupi vynaložil.

Joseph Heath a Andrew Potter v knize *The Rebell Sell* pojednávají o tzv. „kontrakultuře“. Řeší, proč takzvaná „revolta proti konzumnímu kapitalismu“ ve formě undergroundových hnutí a revoltujících postojích skupin společnosti nepředstavuje pro současný systém hrozbu, nýbrž je jeho integrální součástí, která mu poskytuje sílu a legitimizuje jeho existenci. Právě veškeré alternativní styly, jinakost či nekomerčnost jsou mylnými přesvědčeními o možnosti vymknout se mocenskému systému tržního hospodářství. Ve skutečnosti, podle autorů, takzvaná kontrakultura, chcete-li nekomerčnost, jinakost, je samotným nástrojem tržního hospodářství a slouží k jeho

⁶⁵ Viz. Erica Bornstein. *The Impulse of Philanthropy*. Online dostupné <http://culanth.org/articles/49-the-impulse-of-philanthropy> (20.5.2014)

udržování (Heath & Potter 2006: 16-40). V tomto smyslu lidé nekonzumují proto, aby byli stejní jako všichni ostatní, ale proto, aby byli „jiní“, aby se alespoň někteří z nich odlišili.

Ač tato tvrzení mohou pro někoho znít příliš „megalomansky“, pro někoho zase utopisticky, stačí se podívat na různé případy z historie (autoři uvádí *Hippies*) nebo ze současnosti, jako jsou *kvazi alternativní* značky *Apple*, *Starbucks* ad. Autoři samozřejmě ve své knize v mnohém přehánějí, zejména v případě role kapitalismu. Kniha jako taková by nás však měla vést k zamyšlení, do jaké míry konzumerismus proniká i do těch oblastí lidského života, kde by jej člověk nečekal. A oblast dobročinnosti nevyjímaje.

Jak tvrdí Slavoj Žižek – trh velí: nakupuj vše, co můžeš; reklama motivuje: kup si vše, protože to potřebuješ k životu. Avšak v tom veškerém množství věcí, které si nakupují, se začíná nutně dostavovat pocit marnosti a plýtvání penězi. Zákazníci hledají něco víc, něco s přidanou hodnotou, něco, z čeho budou mít přínos i ostatní, ať už přímý ve formě charitativní sbírky, nebo nepřímý, tj. že například chrání životní prostředí pitím kávy z recyklovaného kelímku. A trh jim něco takového dokáže nabídnout. Nikoli jako nějakou kontrakulturu, která by byla proti systému, nýbrž jako klasický produkt trhu, ač s vyhledávanou nálepkou „*alternativy*“. V případě takové koupě se u nákupčího dostavuje dobrý pocit, pocit dobrého skutku.

Otázka toho, co je a není dobrý skutek, je diskutabilní. Ještě šířeji – otázka toho, co je „*dobro*“, je poměrně široká a vydala by na řadu filosofických knih. Zamysleme se však spíše nad vnímáním dobře vykonaného skutku u lidí, tedy jak lidé jednají v relaci k tomu, co je „*dobrý skutek*“. Luc Boltanski a Laurent Thévenot si povšimli, že lidé během svých každodenních činností podřizují, resp. upravují své jednání určitému společnému dobru, dobrému skutku (*good deed*). Jen stěží by některý z nich popsal, co přesně to společné dobro je. Stejně tak obtížně by řekli, jaká je motivace k tomuto jednání. A tak, pokud nebudeme uvažovat psychopaty a další osoby s narušenou psychikou, většina populace, dle autorů, činní každý den tak, aby alespoň jednou udělali něco pro dobro všech lidí kolem, aby vykonali alespoň jeden dobrý skutek. Přitom to, co je dobré, definují oni sami pro sebe a na základě toho pak jednají (Boltanski & Thévenot 2006: 48-52). Pro někoho to může být pustit sednout postarší dámu ve vlaku, jiný zase dá peníze na veřejnou sbírku, další pak si koupí marmeládu s nálepkou fair-

trade s dobrým pocitem zajištění spravedlivé mzdy tamním farmářům. A takto bychom mohli pokračovat dále a dále. Ostatně na tomto principu fungují v současné době velmi populární farmářské trhy, které hrají na notu lokálnosti, odmítání nadnárodních koncernů používající produkující chemicky ošetřené potraviny a podpoře místních farmářů.⁶⁶

Lidé nespátují na nákupu podobných věcech něco špatného. Naopak, považují to za onen dobrý skutek, protože lidi ze své podstaty, jak tvrdí Boltanski s Thévenotem, chtějí dělat dobré věci, resp. to, co si myslí, že je dobré. Jaký tedy má smysl dobročinnost v dnešní společnosti? Žižek se domnívá, že dnešním účelem charity je poskytovat rozptýlení od každodenních problémů, které lidi sužují. Neboť v dnešní společnosti, kde se neustále rozevírají sociální nůžky mezi těmi nejbohatšími a nejchudšími a postupně mizí střední vrstva, může taková dobročinnost být malou pomocí těm, kteří ji potřebují. Společnost si je vědoma, že tací lidé tu jsou, tedy ti, kteří potřebují nezištnou pomoc. A proto jednorázovou pomoc kvitují a dávají peníze na dobročinnost, kterou vnímají jako to dobré. Avšak problematiku chudoby jakožto systémového problému ignorují. A to je pro Žižka symptomatický problém kapitalistické společnosti – na světě žije mnoho lidí, kterým se nedostává ani základní životní potřeby (voda, jídlo, bydlení, teplo atd.) a musejí tak spoléhat na ostatní, kteří jim tyto věci mohou poskytnout ve formě daru. Avšak neoliberální paradigma⁶⁷ říká, že každý je odpovědný sám za sebe, každý se musí spoléhat sám na sebe. Tím selhává snaha řešit problém chudoby systémově. Každý je v tomto pohledu odpovědný za sebe sama, a v případě, že se mu nedostává základních potřeb, je odsouzen k dobročinnosti ostatních (Žižek 2009: 127-129).

Lidé spoléhající na dobročinnost se tak z tohoto pohledu stávají v kapitalistické společnosti jakýmsi špatným svědomím všech, kteří sice je mohou litovat, kterým se nedostává základních životních potřeb, nicméně odmítají usilovat komplexněji o zlepšení jejich situace, a tak je mnohem jednodušší si špatné svědomí vykoupit právě onou dobročinností, darováním peněz na charitu, případně koupí zboží, které těmto lidem pomáhá (jako např. *fair-trade*). Pokud můžeme zevšeobecnit a tvrdit, že

⁶⁶ Viz. např. <http://www.podnikatel.cz/clanky/farmarske-trhy-ziskavaji-popularitu-presto-je-treba-dat-si-pozor/> (28. 5. 2014)

⁶⁷ Např. Friedman 1970; případně viz.

<http://www.law.harvard.edu/faculty/unger/english/pdfs/knopol4.pdf> (28. 5. 2014)

v minulosti chodili lidé ke zpovědi, aby se vyznali ze svých hříchů, chodí dnešní lidé s peněženkou ke kasičkám, do obchodů s fair-trade a bio-zbožím a symbolicky, zaplacením za toto zboží, se vyznávají z vlastního špatného svědomí, z toho, že nejsou schopni – a ani nechtějí – systematicky řešit nerovnost v dnešní společnosti. V jistém smyslu je to v podstatě symbolický akt potvrzování *statusu quo*, který je tímto jednáním potvrzován.

Pojem dobročinnosti a obětavosti pro druhého se postupně stává v mnoha případech *jednorázovým aktem*, který kritizuje právě např. antropoložka Erica Bornstein.⁶⁸ Pokud dobročinnost měla utvářet vztah mezi dárce a obdarovaným (Mauss 1925), je stěží jej zachytit. Namísto toho se stává aktem koupě či darování peněz bez jejího dalšího pokračování. Jak jsem již výše navrhol, charita, resp. dobročinnost vůbec je v dnešní době *konzumována*, je postupně pohlcována tržním prostředím a jejími aktéry, kteří ji mnohdy využívají pro své vlastní cíle – jako strategii ke svému úspěchu v tržním prostředí. Je v dvojím postavení – na jedné straně by měla pomáhat potřebným, kterým často i pomáhá, na straně druhé je stále více uzurpována korporacemi, které si ji přisvojily jako marketingovou strategii. Dobročinnost jako taková by měla sloužit k řešení problémů, pomoci potřebným. Nicméně ve své podobě, kdy se omezuje na jednorázový počín, není schopna vyřešit problém jako takový, pouze jej odsunout.

V žádném případě není možné chápat výše uvedenou analýzu jako odmítání dobročinnosti, její znevažování a zlehčování jejího významu. Jak jsem již výše psal, dobročinnost je důležitou a nedílnou součástí naší společnosti, jedním z nástrojů, který může – alespoň do jisté míry – vyrovnávat převažující rozdíly mezi sociálními aktéry. Neřeší však problém jako takový, jenž odsouvá pouze do pozadí. Tento tematický celek měl především nabídnout kritický pohled na současný přístup k dobročinnosti, spektrum jejích podob a její časté využívání ve prospěch korporací a dalších aktérů samotných, než těm, kterým by měla sloužit.

⁶⁸ Viz. Erica Bornstein. *The Impulse of Philanthropy*. Online dostupné <http://culanth.org/articles/49-the-impulse-of-philanthropy> (20. 5. 2014)

IV. V. Quid pro quo

Quid pro quo, něco za něco. V případě charity časté téma, o kterém přemýšlí zpravidla každý, kdo se setká s charitativní organizací a jejími zástupci – *ambasadorsy*. Proč se ten který člověk věnuje dobročinnosti? Co konkrétně od této pomoci očekává? Výše jsme rozpracovali používání dobročinnosti ve sféře korporátních společností. Nyní nás bude zajímat, zda je možné se dívat na Rotary kluby jako na místa, kde se schází specifická skupina lidí – v určitém smyslu elita – a využívá svých sociálních kontaktů k vlastnímu prospěchu.

Charita v současnosti zažívá zlatý věk, domnívají se Iain Hay a Samantha Muller (2013). A mají pravdu. Dobročinnost můžeme vidět téměř na „*každém rohu*“. Bohatí přispívají na charitu, někteří z nich si zakládají i vlastní charitativní organizace. Téměř každá větší korporátní společnost se holedbá společenskou zodpovědností (CSR) atd. Je však takovýto rozmach charitativních činností důkazem „*prozření kapitalistů*“ a jejich solidarity s těmi, kterým se nedostává? Autoři Hay a Muller upozorňují, že ne vždy k těmto na první pohled bohulibým činnostem vede skutečné solidární citění. Na řadě konkrétních případů ukazují, jak bohatí darují peníze z důvodu, že se jim to zkrátka daňově vyplatí – to, co by jinak zaplatili na daních, darují na charitativní účely a z daní si tak či onak odečtou. Avšak tímto darem získají bonus – jsou vnímáni jako ti, kteří jsou solidární (Hay & Muller 2013: 9-11). Výmluvným příkladem jsou také dary do vzdělávacího systému a kultury. Ze zkoumaných příkladů opět vyplývá, že finanční podpora míří do elitních škol a univerzit, neméně pak do kulturních institucí patřících významným osobnostem. A právě toto „*obdarování*“ bohatých bohatými, resp. potencionálně bohatých, nemá za cíl pomoci potřebným, ale naopak utvrzovat postavení finanční elity (Hay & Muller 2013: 8-9). „*Dobročinné investice*“ do elitních univerzit mají ještě jednu nezpochybnitelnou výhodu pro samotné korporace – investují v podstatě do svých budoucích zaměstnanců a nepřímo ovlivňují jejich budoucí vzdělání.

V kapitole *Odkaz svobodných zednářů* jsem zmiňoval pražskou rotariánku Věru, která od svých kolegů na klubovém setkání žádala o radu stran nových členů dozorčí rady: „Mám na vás všechny ještě otázku, jestli mohu. Potřebovala bych obsadit dozorčí radu pro moji novou firmu. Nevíte někdo o vhodných kandidátech? Chybí mi už jen dva lidi.“ pronesla Věra na schůzi pražského klubu. „Moje kamarádka Lenka by, myslím,

mohla. Ještě se jí zeptám, ale spíš jo,“ odpověděla hbitě Martina. „Já se zkusím taky pozeptat, napadají mě nějaká jména, která by se ti tam mohla hodit“ navrhol Tomáš. „Skvělé, tak domluveno, budu s vámi počítat, že dáte vědět,“ souhlasila s návrhy Věra, pražská rotariánka.

Uváděl jsem také případ senátorky Daniely Filipiové, který byl publikován v Mladé frontě DNES dne 25. října 2012. Článek: „*Filipiová se stydí za část ODS, ale Dolejš za Gottwalda ne,*“ ve kterém je kandidátka do senátu ČR, Dana Filipiová za stranu ODS, podezřívána z členství v Rotary klubu – „Vaše působení ve vládní funkci bylo fiaskem líznutým s korupcí. Poohlédněte se po jiné trafice, kamarádi z Rotary klubů a výběrových řízeních vás jistě nenechají padnout až na dno.“

Za pozornost stojí také článek v Lidových novinách ze dne 19. září 2012, „*NKÚ našlo nové prostory. Zbavuje se Dohnalova dědictví.*“⁶⁹ Článek pojednává o bývalém prezidentovi Nejvyššího kontrolního úřadu, Františku Dohnalovi, shodou okolností též členovi Rotary klubu Hradec Králové v oné době, který za svého působení ve funkci pronajal draze pražské sídlo NKÚ, stejně tak i sídla krajských poboček. Cituji pak stěžejní část článku: „Miliony pro známého rotariána. ... Dohnal nepřestěhoval do soukromého administrativního centra jen centrálu. Během své éry přesouval i krajské kanceláře. Zrušil kupříkladu pobočku v Třebíči, která sídlila ve státní budově, a přesunul ji do Jihlavy, kde před příchodem NKÚ působil. Kanceláře regionální pobočky přitom pronajal v nemovitosti svého známého, s nímž se potkával v Rotary klubu.“

Posledním článkem, který bych rád pro dokreslení zmínil, je z 30. listopadu 2012 z Deníku Referendum, „*Proč Vladimír Dlouhý nepatří na Pražský hrad.*“⁷⁰ Opět ocituji stěžejní část článku – pro kontext, jedná se o privatizaci státního podniku Karlovarský porcelán z roku 1991. „...Zde vstupuje do hry jedna „zajímavost“. Ještě před tím, než zakládající ministerstvo (průmyslu) provedlo ocenění podniku, uskutečnila Komise pro místní privatizaci Karlovy Vary předběžné fáze privatizace. Předseda komise Michal Soukup se poté, co z komise v lednu 1992 odešel, stal náměstkem ministra pro privatizaci. Soukup byl také členem Rotary klubu Karlovy Vary, což byla skupina

⁶⁹ Viz. http://www.lidovky.cz/nku-se-zbavuje-dohnalova-dedictvi-dl5-/zpravy-domov.aspx?c=A120918_204042_ln_domov_ape (28. 5. 2014)

⁷⁰ Viz. <http://denikreferendum.cz/clanek/13467-proc-vladimir-dlouhy-nepatri-na-prazsky-hrad> (28. 5. 2014)

místních podnikatelů, v jejichž řadách byla většina těch, jejichž projekty na privatizaci osmi vybraných závodů se nakonec setkaly s úspěchem.“

Pro sociálního vědce je poměrně komplikované, aby byl s to popsat, zda něco takového jako je vlastní výpomoc v podnikání probíhá v rámci elitních skupin. Už samotný vstup do tohoto prostředí je komplikovaný, vědec se nachází v nerovném prostředí, neboť zpravidla pocházející z nižších vrstev se nutně cítí diskomfortně v jejich prostředí, navíc budí podezření svým jednáním – proč chce o nich psát, k čemu takovou věc použije a co vše může a nemusí napsat. O to více je obtížnější zachytit mezi členy onu *výpomoc*, nebo jak se lidově říká „*dohazování kšeftů*“. K analýze našeho cíle nám však mohou posloužit alespoň některé články a i to málo, které jsem byl schopen zachytit při mých návštěvách Rotary klubů.

Ostatně sám předseda pražských Lions se tímto směrem vyjádřil, že na vzájemné výpomoci nevidí nic špatného, neboť se nejedná o překračování zákonných norem, víceméně přátelskou pomoc. „Já se tam samozřejmě stýkám s různými lidmi, kteří buď jsou, nebo byli ve vysokých funkcích, v klubu je i česká šlechta. Nikdy to neslouží k tomu, abychom v zákulisí nahrazovali legitimní orgány státu nebo politické strany, nic takového. Když si dva členové navzájem pomůžou ve své práci, na tom přece není nic špatného. Ale určitě se nesnažíme zasahovat do řízení státu či společnosti. Ti lidé se setkávají, protože mají společný zájem se vidět a pomoci charitě,“ odpovídá na otázku, zda setkání členů klubu neslouží spíše než pro charitativní účely jako místo, kde se setkávají lidé za účelem zvyšování svého vlivu na základě kumulace dalších vlivných členů.⁷¹

A tuto praxi potvrzuje i jeden z členů pražských Rotary klubů. „Ne, to přece je normální. Podívejte, když hledám partnera v podnikání, radu či pomoc, tak je přirozené, že se nejprve zeptám a poohlédnu u nás v klubu a zeptám se svých přátel. Těm lidem důvěřuju, proč bych s nimi tedy nespolečně pracoval. Když jako podnikatel budu potřebovat dodat nějakou zakázku, taky ji nejdříve nabídnu přátelům rotariánům, které znám a kterým věřím. Já když to dám tady Pepovi, tak vím, že Pepa je spolehlivý, nebude mě chtít okrást, práci neodflákne, protože mě taky zná. To je zkrátka vzájemná pomoc,“ říká Jiří, majitel stavební společnosti.

⁷¹ Viz. rozhovor šéfa pražského Lions klubu pro MF Dnes http://zpravy.idnes.cz/andor-sandor-tvrdi-ze-lvi-politiky-neovlivnuji-f5n-/domaci.aspx?c=A110815_134408_domaci_wlk (14. 2. 2014)

Jedním z klíčových prvků Rotary je výběr členů na základě specifického klíče – s cílem zastoupit pokud možno co nejširší paletu profesí u svých členů. Tím by mělo být fungování pomoci své obci a *veřejnému blahu* efektivnější. To říká i známé české přísloví, „více hlav, více ví.“ Kumulace takového sociálního kapitálu, za jeho pomoci vytváření rozsáhlých sociálních sítí, které při své mobilizaci jsou schopny přinést pomoc, resp. prostředky, o kterých by se mohlo běžnému jednotlivci pouze zdát, může být prospěšná veřejnosti, na druhé straně může být prospěšná samotným jednotlivcům uvnitř sítě. Přitom toto využívání pro vlastní potřeby může být legální, otázkou je, zda legitimní, nicméně může být i charakteru ilegálního. To dokládá případ bývalého předsedy Nejvyššího kontrolního úřadu, případně Michala Soukupa, který v devadesátých letech vedl komisi, kterážto privatizovala v Karlových Varech státní podniky.

V kapitole *Okázalé zahálení?* jsme se věnovali Bourdieho teoriím habitu, sociálního pole a kapitálu. Zejména pojetí sociálního a ekonomického (finančního) kapitálu by nám mohlo pomoci. Každý člověk se vyznačuje svým specifickým habitem, tedy určitými aktivně neuvědomovanými předpoklady (specifické jednání, chování, styl, vkus, myšlení atd.), které získává během procesu socializace, ale i během svého dalšího života. Přitom člověk je nositelem určitého poměru ekonomického (množství financí) a sociálního kapitálu (univerzitní titul, společenské uznání atd.), který se u každého odlišuje, u některých převažuje ekonomický (obchodníci, vrcholní manažeři atd.), u jiných sociální (univerzitní profesori, novináři, státní úředníci ad.). Právě poměr jednotlivých kapitálů společně s habitem určuje postavení člověka ve společnosti, slovy Bourdieho, jeho pozici v sociálním poli. A nejen to. Determinuje jeho jednání, jeho cíle a potřeby (Bourdieu 1984: 169-174).

Podle Bourdieho pak tito lidé usilují především o tu část kapitálu, kterého mají nedostatek. Tím se ostatně vysvětluje, proč bohatí touží po společenském uznání a ti, kteří sice jsou uznávaní společensky, avšak málo finančně ohodnoceni, touží po penězích. Hovoří o tzv. konverzi kapitálu, tedy jakési směně jednoho kapitálu za druhý (Bourdieu 1995: 5-7). Tento moment je jedním z klíčů, který nám může osvětlit, proč vysoce postavený státní úředník vstoupí do elitního klubu, kde vedle dalších společensky známých lidí, novinářů, profesorů, jsou také lidé s finančním kapitálem, prahnoucí po společenském uznání, případně výpomoci ze strany úřední autority.

Směna je nasnadě. *Quid pro quo*, něco za něco; každý má co nabídnout, motivace scházet se pravidelně v uzavřeném klubu s dalšími členy je zřejmá. To ostatně tvrdí i Jan Keller, který kooperaci mezi elitami popisuje, ačkoli z o něco jiných teoretických pozic (Keller 2012: 70-78).

V podobném duchu hovoří i oficiální rotariánské moto. Vedle hesla „*Service Above Self*“ o které jsme se již na počátku zajímali, existuje též méně používané „*One Profits Most Who Serves Best*,“ tj. volně přeloženo ten, kdo své obci slouží nejlépe, má největší užitek. Toto motto bylo přijato již v roce 1911 na druhé národní konferenci amerických Rotary klubů v Portlandu, Oregonu. Pronesl jej tehdejší rotarián Arthur Frederick Sheldon o rok dříve a v podstatě chtěl říct, že byznys je dovedností pomáhat lidem. A nejvíce právě profituje ten, který nejvíce pomáhá.⁷² Nepřipomíná nám to již něco vyřčeného? Kdo se podílí na společném cíli, na dobročinnosti v rámci klubu vybraných lidí, ten z této participace čerpá také nejvíce. Ať už v tom dobrém, či špatném slova smyslu.

Nepřináleží nám, abychom rozhodovali o něčí vině, či nevině. Pokud vím, ani onen vysoce postavený úředník nebyl nakonec usvědčený ze svých činů a čeští rotariáni do případu nebyli nikterak zapojeni. Pouze se tiskem mihla tato krátká zpráva a případ vyšuměl. Podobné výroky a novinové zprávy nám ale ukazují, jak *výhodné* může být členství v podobných privátních klubech. Řada korporací a společensky známých osobností (*celebrit*) čerpá výhody z tzv. společenské odpovědnosti, ze svých dobročinných akcí; stejně tak i rotariáni mohou čerpat výhody z přátelských kontaktů, které navazují ve svých klubech. Prostředí k tomu svádí, systém, kterým jsou kluby organizovány, tomu dokonce nahrává. Vždy to ale budou jednotlivci a lidé, nositelé specifických habitů, kteří činní rozhodnutí.

⁷² Viz. <https://www.rotary.org/myrotary/en/history-rotarys-mottoes> (28. 5. 2014)

V

VSTRÍC LEPŠÍM ZÍTKŮM?

Na počátku jsem si kladl řečnickou otázku, zdali je dobročinnost altruistickým aktem dokládajícím sounáležitost se svým bližním, nebo je to naopak sobecký čin hledící vlastního užitku. Řečnickou, neboť není úkolem sociálních věd rozhodovat, zda je dobročinnost špatná, nebo dobrá. Zda je dobročinnost v současné společnosti, resp. dobročinnost rotariánů skutečným altruismem, nebo pouhou záminkou, šedým závojem skrývajícím skutečnou náplň klubových setkání. Započetí diskuse kontroverzní otázkou nám však pomohlo promýšlet charitativní aktivity u rotariánů z různých úhlů pohledu.

Tato práce by měla být skromným příspěvkem ke kritickým diskusím kolem teorií *studying up* (Nader 1972), resp. *studying sideways* (Ortner 2010). V případě rotariánů je obtížné říct, zda se jedná vyloženě o *studia vzhůru* či jsou to i *studia napříč* společností. Řekl bych spíše kombinací obou. Někteří rotariáni jsou vysokoškolští učitelé, pracovníci veřejné správy či novináři, které tak můžeme víceméně srovnávat s antropology, co se týče habituálních dispozic (Bourdieu 1984); můžeme se však setkat i s těmi skutečně z vyšších pater společnosti, ať už se jedná o majitele velkých korporací či úspěšné politiky. Ať už převažuje prvně či posledně jmenovaný, je důležité, aby si sociální vědci uvědomovali napětí, které může být vyvoláno asymetrickými pozicemi v terénu. Napětí, které je vyvoláváno mocenskou převahou lidí, kteří se pohybují v našem terénu, a kteří si vytváří vztah k nezvanému výzkumníkovi. Poté dochází k takovým situacím, kdy si naši informátoři nárokují právo na kontrolu práce výzkumníka, na jeho pohyb v terénu a především na jeho literární produkci. Ač nemohou absolutní kontroly nikdy dosáhnout, mohou jeho pohyb a zejména získávání informací značně ovlivnit. Je proto nanejvýš důležité, aby antropolog nezůstával pouze u pouhých několika obvyklých metod, jako je zúčastněné pozorování a rozhovory, které jsou jistojistě velkým přínosem, ale aby v souladu s *multi-sited etnografií* (Marcus 1995) využíval co nejvíce možných zdrojů k získání dalších informací. Ať už to jsou novinové články, rozhovory, blogy a další názorové webové stránky, historické a

archivní materiály, ale také, jak se mi osobně podařilo, rozšířit svůj terén nejen o sociální parametr (tedy zahrnout co nejvíce možných počet různorodých osob), nýbrž i o parametr geografický (tedy sledovat daný problém napříč prostorem), kdy se věnují rotariánům v rámci USA a Evropy. Tím jsem se nebyl odkázán pouze na své informátory, ale mohl jsem aktivně vyhledávat další informace, které mi při práci napomohly.

Teoretické přístupy *studying up*, resp. *studying sideways* se postupně rozvíjejí od sedmdesátých let minulého století (Nader 1973) a i přesto jich je v středoevropském prostoru poskrovnu. Je snad pro antropology snadnější se dostat do terénu sociálně vyloučených lidí, jako jejich hlasitý zástupce? Nebo se začlenit mezi vybranou etnickou skupinu, jako bojovník za jejich práva? Jistě by mohl někdo namítnout, že je to snadnější, než se „vnucovat“ mezi horní vrstvy společnosti, které nepochybně o žádnou publicitu nestojí. Není tomu ale tak vždy. V mém případě rotariáni možnou publicitu vítali. Ačkoli ji chtěli mít pod kontrolou. Dle mého skromného názoru se jedná o trochu jiný problém. Antropologie, ostatně jako další sociální vědy, si v sobě nesou malou, ale přeci jen znatelnou ambici po aktivismu, která, pokud padne na úrodnou půdu utlačovaných skupin, výzkumníka doslova „zažehne ohněm“ ve snaze nechat je promluvit. Najednou jakoby onen výzkum měl širší smysl. A i hmatatelný dopad, pokud se o *oněch utlačovaných* dozvědí další lidé. V případě těch nejvyšších pater společnosti však jakákoli snaha po aktivismu ztrácí smysl; mnozí si mohou dokonce říct, proč pomáhat těmto lidem, když mají vše, co potřebují a nikdo je neutlačuje, ani neznevýhodňuje. A ještě nad to všechno se jim musí člověk vnutit a po celou dobu výzkumu být na pozoru, aby nebyl vykázán za nevhodný počín. Jak už ale říkala Nader, nemůžeme jako sociální vědci studovat ilegální praktiky u chudých a myslet si, že bohatí nic takového nedělají (Nader 1972: 289). Stejně tak není možné studovat dobročinnost pouze u těch, kteří ji přijímají. Je nutné jít i za těmi, kteří ji poskytují a hledat motivaci, která je k tomu vede. Takový pohled nám totiž dokáže přinést nové informace o povaze dobročinnosti samotné.

Rotary kluby se od svého založení v USA a následném přechodu do Evropy dočkaly širokého zastoupení. Téměř v každém větším městě v České republice bychom mohli najít alespoň jeden klub. I přesto se netěší velkému zájmu ze strany veřejnosti, která je buď nezná, nebo je považuje za tajnou sektu, či svobodné zednáře. I to byla

jedna z otázek, s mírným historickým přesahem, která mne zajímala. Právě onen rozpor mezi společenským vývojem v USA a v Evropě vedl nejen k jinému chápání charitativních aktivit vyšších společenských skupin, nýbrž především vedl k zaměňování rotariánů za svobodné zednáře na území pevninské Evropy. K tomuto přesvědčení mne vedou jednak historické reálie – vznik občanské společnosti v USA; pěstování občanské odpovědnosti vůči své obci v USA.

Jak dokládají písemné prameny uspořádané Janou Čechurovou (2002), zednáři se v Čechách nikdy netěšili přílišné oblibě. Spíše naopak. Ve shodě s teoriemi heterogenního konstruktivismu (Latour 2005), které nám umožňují pracovat i s organizacemi jako s aktéry zapojenými do spletité sítě dalších aktérů, uvažují podobně i o přesunu Rotary klubů z USA do Evropy, jako o přesunu, kdy byla jejich existence vytržena z určité komplexní sítě a přesunuta a následně rozvíjena v Evropě, kde neměli možnost na jakoukoli tradici navázat. Socioložky Marianne de Laet a Annemarie Mol (2000) tvrdí, že takovéto vsazení do nového prostoru a narušení sítě, ve které aktér existoval, vede k jejímu postupnému obnovování, avšak ne již v původním stavu. Aktér se stává v jistém ohledu něčím jiným, novým, neboť se přizpůsobuje nové situaci. V našem prostoru se nabízí právě identifikace se svobodným zednářstvím, které v První republice, kdy na naše území Rotary proniká, mělo silné zázemí.

Na dobročinné aktivity, které rotariáni pořádají, se můžeme dívat z několika pohledů. Z hlediska sociologických výzkumů, které se zabývají společenskou odpovědností korporací (CSR), je dobročinnost v dnešní době spíše než určitá dlouhodobá péče či dlouhodobý zájem o někoho jednorázovou záležitostí, která je vykonávána v určitý moment, zpravidla bez vztahu k obdarovanému a často také anonymně. Slavoj Žižek dodává, že charita je určitým způsobem vykoupení špatného svědomí z nákupu nepotřebných předmětů – proto lidé kupují zboží, které je fair-trade, bio kvalita, ohleduplné k životnímu prostředí atd.

Charita v současnosti dosáhla svého zlatého věku. Každá korporace, firma, známá osobnost, i byznysmeni se aktivně angažují v dobročinných aktivitách. Jak jsme ukázali v části *Charita a peníze*, charita může pomáhat, ne ale vždy těm, kterým by měla. Rotariáni na jedné straně deklarují svůj zájem o blaho obce, ve které žijí, na straně druhé nalézáme řadu svědectví (především žurnalistická, ale i mého působení v terénu), která svědčí o opaku, tedy využíváním klubů pro vlastní účely navázání

kontaktů s dalšími lidmi. Ačkoli pořádají charitativní aktivity, zpravidla se jedná o zasílání peněz či uspořádání aukce s předáním finančního šeku. V některých případech jednorázově zakoupí potřebné vybavení pro dětský dům či sanatorium. Nevytváří však se svými obdarovanými jakékoli delší a trvalejší vztahy na osobní úrovni. Můžeme nalézt několik projektů, které mají delšího trvání (podpora hendikepovaných, podpora neziskové organizace při dračích lodích atd.), ale stále se jedná o vztah zasílání peněz směrem z klubu k příjemci, nikoli přímou participací a výpomoc, jako tomu bývá u řady klubů v USA.

Skutečnost však není nikdy tak jednoduchá. Charita je v podstatě směna. Směna jedné entity za druhou. Jinak řečeno dar, který nikdy není pouhým jednostranným aktem, kdy by jeden daroval a druhý mu tento skutek neoplatil. Rotariáni z tohoto pohledu představují morální uskupení, které své postavení čerpají ze svých dobročinných aktivit. Právě tyto aktivity – dobročinnost, etické kodexy, rotariánská etika, morální zásady – je definují jako morální zájmové sdružení, které se odlišuje od ostatních „*byznys klubů*“ právě důrazem na své etické zásady. Ať už je to klub Lions, Prague business club nebo Lípa, všechny využívají charitu jako určitý doplněk, způsob, jakým se prezentovat na veřejnosti, přičemž mezi hlavní cíle řadí setkávání lidí s byznysu a obohacování o vlastní zkušenosti z této oblasti. Na druhé straně Rotary kluby staví dobročinnost a rozvojové programy pro mládež do popředí, neboť na nich budují svoji existenci.

VI

BIBLIOGRAFIE

Adams, Matthew, Jayne Raisborough. 2008. What Can Sociology Say About FairTrade? Class, Reflexivity and Ethical Consumption. *Sociology* 42 (6): 1165-1182.

Andorfer, Veronia A., Ulf Liebe. 2013. Consumer Behaviour in Moral Markets. On the Relevance of Identity, Justice Beliefs, Social Norms, Status, and Trust in Ethical Consumption. *European Sociological Review* 29 (6): 1251-1265.

Bell, Daniel. 1973. *The coming of Post-Industrial Society*. New York: Basic Books.

Bird, John. 1963. The Wonderful, Wide, Backslapping World Of Rotary. *Saturday Evening Post* 2(9): 58–62.

Bittnerová, Dana, Mirjam Moravcová. 2009. *Etnické komunity. Elity. InSTITUTE. Stát*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.

Boltanski, Luc, Laurent Thévenot. 2006. *On justification. Economies of worth*. Princeton, Oxford: Princeton university press.

Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.

Bourdieu, Pierre. 1995. Sociální prostor a symbolická moc. Pp. 2-12 in *Cahires du Cefres*. Praha: Francouzský institut.

Browne, Katherine. 2009. Economics and Morality: Introduction. Pp. 1-43 in Katherine Browne, Lynne Milgram (eds.): *Economics and Morality*. New York: Altamira press.

Camus-Vigué, Agnés. 2000. Community and civic culture: the Rotary club in France and the United States. Pp. 213-228 in Michéle Lamont, Laurent Thévenot (eds.): *Rethinking comparative cultural sociology*. Cambridge: Cambridge university press.

Čechurová, Jana. 2002. *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*. Praha: Libri.

Economist. 2014. *Why the rich now have less leisure than the poor*. *The Economist*, 17.

- Franklin, Benjamin. 1898 (1748). *Necessary Hints to Those that Would be Rich*. New York: Doubleday & McClure Co.
- Friedman, Milton. 1970. The Social Responsibility of Business is to increase its profits. *New York Times Magazine*, 13.
- Garsten, Christina, Tor Hernes. 2009. Beyond CSR: Dilemmas and Paradoxes of Ethical Conduct in Transnational Organizations. Pp. 189-210 in: Katherine Browne, Lynne Milgram (eds.): *Economics and Morality*. New York: Altamira press.
- Gershuny, Jonathan, Kimberly Fisher. 2014. *Post-industrious society: Why work time will not disappear for our grandchildren*. Oxford: Sociology working papers.
- Gusterson, Hugh. 1997. Studying up Revisited. *PoLAR*, 20(1): 114-119.
- Hacking, Ian. 1999. *The social construction of what?* Cambridge: Harvard University Press.
- Hajdáková, Iveta. 2013. Discreet economy: Luxury hospitality in the context of postsocialist transformation of Czech society. *Laboratorium*, 5(1): 73-97.
- Havel, Václav. 1993. *Mé vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Hay, Iain, Samantha Muller. 2013. Questioning Generosity in the Golden Age of Philanthropy: Toward Critical Geographies of Super-Philanthropy. *Progress in Human Geography*, 2: 1-19 (online dostupné z sagepublications.com).
- Heath, Joseph, Andrew Potter. 2006. *The Rebel Sell*. New York: Capstone.
- Charles, Jeffrey. 1993. *Service clubs in American society: Rotary, Kiwanis, and Lions*. Urbana-Champaign, IL: University of Illinois press.
- Keller, Jan. 2012. *Tři sociální světy*. Praha: SLON.
- Kuhn, Peter, Fernando Lozano. 2005. *The expanding workweek? Understanding trends in long work hours among U.S. men*. (Working Paper)
- Kuřík, Bob. 2013. Prosvítit výzkum: geopolitika a etnografie v proměnlivém světě. Pp. 52-87 in Tereza Stöckelová, Yasar Abu Ghosh (eds.): *Etnografie: improvizace v teorii a terénní praxi*. Praha: SLON.

- Laet, Marianne de, Annemarie Mol. 2000. The Zimbabwe Bush Pump: Mechanics of a Fluid Technology. *Social Studies of Science*, 30 (2): 225-263.
- Latour, Bruno. 1993. *We have never been modern*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno. 2002. Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést vědní studia. *Biograf* 29: 3-20.
- Latour, Bruno. 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Law, John. 1992. *Notes on the Theory of the Actor Network: Ordering, Strategy and Heterogeneity*. Lancaster: Centre for Science Studies.
- Lipovetsky, Gilles. 1999. *Soumrak povinnosti*. Praha: Prostor.
- Lynd, Robert, Helen Lynd. 1929. *Middletown: A Study in American Culture*. New York: Harcourt, Brace, and Co.
- Malinowski, Bronislaw. 1984 (1922). *Argonauts of the Western Pacific*. New York: Waveland Pr Inc.
- Marcus, George. 1995. Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography. *Annual Review of Anthropology*, 24: 95-117.
- Mauss, Marcel. 2002 (1925). *The gift: The form and reason for exchange in archaic society*. New York: Routledge classics.
- Nader, Laura. 1972. Up the Anthropologist: Perspectives Gained from Studying up. Pp. 284-311 in Del Hymes (ed.): *Reinventing Anthropology*. Michigan: University of Michigan Press.
- Nicholl, David Shelley. 1984. *The golden wheel: the story of Rotary, 1905 to present*. Estover, Plymouth: Macdonald and Evans publishers.
- Ortner, Sherry. 2010. Access: Reflections on Studying up in Hollywood. *Ethnography*, 11(2): 211-233.
- Polanyi, Karl. 1957 (1944). *The Great Transformation*. Boston: Beacon Press.
- Procházková, Barbora. 2013. Nezvaným vstup zakázán. *BelMondo*, 10(1): 35-41.

- Pullmann, Michael. 2003. Habitus a třídy. Výzva kulturní sociologie Pierra Bourdieu pro sociální dějiny (z pohledu německých sociálních věd). Pp. 2-11 in Pavla Horská, Martin Nodl, Antonín Kostlán (eds.): *Cahiers du CEFRES*. Praha: Francouzský institut.
- Rose, Gillian. 1997. Situating knowledge: Positionality, reflexivities and other tactics. *Progress in human geography*, 21(3): 305-320.
- Rossi, P. H. 1961, The Organizational Structure of an American Community. Pp. 1-65 in Amitai Etzioni (ed.): *Complex Organizations: A Sociological Reader*. New York: Holt, Rinehart, & Winston.
- Smith, Adam. 1937 (1776). *The Wealth of Nations*. New York: Random House, Inc.
- Sokol, Jan. 2007. *Moc, peníze a právo*. Praha: Aleš Čeněk.
- Stöckelová, Tereza, Yasar Abu Ghosh (eds.). 2013. *Etnografie: improvizace v teorii a terénní praxi*. Praha: SLON.
- Tocqueville, Alexis de. 1980 (1835). *Democracy in America*. New York: Alfred A. Knopf.
- Veblen, Thorstein. 2007 (1899). *The theory of the leisure class*. Oxford: Oxford university press Inc.
- Velký sociologický slovník. 1996. Praha: Karolinum
- Weber, Max. 2005 (1935). *The protestant ethic and the spirit of capitalism*. London, New York: Routledge.
- Weber, Max. 1978. *Economy and Society*, 2 vols. Berkley: University of California Press.
- Wuthnow, Robert. 1987. *Meaning and moral order: Explorations in cultural analysis*. Berkley: University of California press.
- Wuthnow, Robert. 1991. *Acts of compassion: Caring for others and helping ourselves*. Princeton: University press.
- Žižek, Slavoj. 2009. *First as tragedy, then as farce*. London: Verso.